

HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
3. rujna 1971.
godina I.
broj 20.
cijena 2 dinara

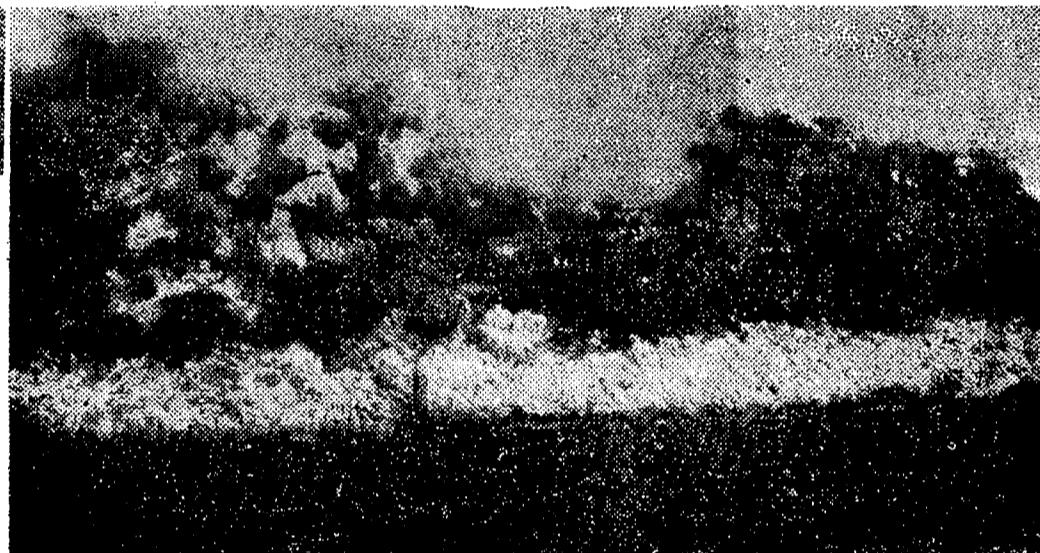
HRVATSKA U POŽARNOJ GROZNICI

str. 12. i 13.

OTKUD, KAKO, ZAŠTO?
Palješće u plamenu

*Kad gori
bor, kao*

da gori vlastita kuća...

- Zar je zaista moguće da su požari u jadranskim šumama samo nena-mjerne i »naivne« paljevine?

Najmanje pedesetak predjela na obali i otocima sada stravično izgledaju. Tu jezivu sliku tokom ovoga mjeseca »naslikali« su požari koji još bjesne i pojavljuju se novi. Vatra proždire stoljetne borove, masline, vinovu lozu, voćke, makiju i drugo jadransko raslinje, a da sve bude gorje, potpomažu joj vjetar i velika vrućina. Na žalost, ma lobrojni vatrogasci i ostali borci protiv stihije vjerojatno nikada nisu bili više zaposleni nego sada: požara je toliko da je, čini se, lakše na brojati područja gdje ih nema nego obratno.

TOMISLAV SLAVICA

VATRE LJETA

str. 3.

O KONGRESU
HRVATSKE KULTURE

str. 4. i 5.

BRUNO BUŠIĆ

Pridraga traži zaštitu

str. 9.

HRVOJE ŠOŠIĆ

REEKSPORTERI I
VANJSKOTRGOVACI
MONOPOLI

str. 6.

Pitanje Izvršnom
vijeću Sabora
SR Hrvatske

str. 24.

2 pisma čitatelja

»TUTORI«

Druže uredniče!
Pod naslovom »Brzjavak« objavili ste saopćenje da vam je »Oslobodenje« u Mostaru otkazalo HT za sve općine u zapadnoj i srednjoj Hercegovini, te srednjoj Dalmaciji. Molim vas da drugovima iz »Oslobodenja«, koji vrše distribuciju tiska, postavite ova pitanja:

1) Kako obrazljava odluku kojom se jedno veliko regionalno područje dviju republika izdjava u posebnoj području s ograničenom slobodom čitanja hrvatskog tiska?

2) Ne ograničavaju li se time sloboda i prava čovjeka i građana, ili je posljedica nešto drugo? Možda bojazan da je taj živalj na »niskom« stupnju kulture, pa da neće znati samostalno odlučiti što u tisku valja, a što ne valja?
Stanko Vasilij, Osijek

»ZAGREBACKA KREDITNA BANKA U MOSTARU«

Pod gornjim naslovom štampali ste u broju od 13. augusta o.g. razgovor Vašeg suradnika Cerovca sa mnom, pa Vas molim da kao dopunu objavite slijedeće:

Redovni čitatelji prisjećaju se da je u napisu bilo riječi o uspešnom radu naše jedinice u Mostaru, iako je do tada poslovala svega nešto oko tri mjeseca. To navodi na zaključak da su porodajne muke (od kojih nije imuna ni jedna banka u novoj sredini) bile moguće. U tom svjetlu posebnu boju poprimaju i početni nesporazumi koji su nestali čim smo svojim radom pokazali da je naše poslovanje dobro. Moje razloženo euforično raspoloženje pri razgovoru uvjetovalo je u članku neke izreke u odnosu na djelovanje drugih banaka koje više ne bili u ovlaš pregledanom tekstu propustio prekriziti. Isto tako, ne bi trebalo shvatiti da sam ja želio optuživati općinske organe ili njihove predstavnike. Dakle od toga. To mi u pomici nije bilo, nego naprosto da iskažem kako je nakon početnih nesporazuma dobrim radom moguće prebrodati sve poteškoće i razviti suradnju. Ako je u tekstu bilo nedovoljno precizno izražena moja namjera što trebam reći, to ovom dopunom želim ispraviti.

Citav smisao moje izjave Vašem novinaru treba naći u onom dijelu članka u kojem sam rekao: »Mi smo svojim djelovanjem pokazali da ovo nije neka zagrebačka banka, nego da je to banka Mostara i cijele Hercegovine, koju je KBZ organizirala u interesu svojih zagrebačkih komitenata i mostarske i hercegovačke privrede. Naglasili smo da niti jedan dinar prikupljen na ovom području neće otići sa ovog područja, nego da će biti piasiran u obliku kredita za razvoj ovdajanje privrede, te za individualne potrebe stanovništva.«

U očekivanju da ćete ovu moju dopunu objaviti u Vašem listu, unaprijed se zahvaljujem i drugarski pozdravljam.

Nikola Mandić

NESAVJESNI PRODAVAČI

Poštovano uredništvo!
Radnik sam TLM »Boris Kidrič« u Sibeniku. Dana 14. kolovoza na kolodvoru, čekajući vlak, došao sam do kioska kupiti »Hrvatski tjednik«. Na moje traženje prodavač, umirovljeni milicionar Branko Pavlović, odgovara mi da ga nema. Kako sam već prije čuo da njegov način prodavanja HT-a,

dobro sam pogledao i primijetio okrajke HT-a pokrivene ostalim novinama. Pomaže uzravan podigao sam naslagu tih novina, a ispod njih je bio čitav paket »Hrvatskog tjednika«. Po tomu zaključujem da drug Pavlović prodaje mali postotak HT-a, tek reda radi, a ostalo vraća.

Pitam se, dokle će neki ljudi uzimati sebi pravo da se tako ne-savjesno i zakonom zabranjeno odnose na poslu koji obavljaju?

Pitam se, dokle će se slobodne novine u slobodnoj SR Hrvatskoj skrivati od čitatelja?

(Molim da ovo objavite).

Paško Vranjic, Sibenik

DEMANTI IZ PODRAVSKIE SLATINE

Druže uredniče!
Na strani 2. Hrvatskog tjednika broj 18 od 20. VIII. 1971. godine objavili ste pismo Zlatka Oštarijaša iz Podravske Slatine. Kako njegov tekst sadrži i neke za nas uvredljive neistine, molimo da u interesu ispravnog obavještavanja javnosti objelodanite naš odgovor.

1. Kako bi dokazao diskriminatorski odnos naše Radio-stanice prema hrvatskoj narodnoj pjesmi, Z. Oštarijaš navodi da smo za emitiranje hrvatske narodne pjesme u emisiji čestitaka i pozdrava naplaćivali dvostruki iznos od uobičajenog. Na kraju odlomka on piše: »Glavni i odgovorni urednik radio-postaje vjerojatno ima 'razloga' zbog čega to čini!« Emisija čestitaka i pozdrava komercijalna je emisija. Prema tome, naručaće, uz naknadu od 7 i radnim danom u 15 d nedjeljom, izabire melodiju po svojoj želji. Gornji iznos naplaćuje se za melodiju koja traju oko 3 minute. Ako je trajanje melodije dvostruko dulje od 3 minute, tada se dvostruko naplaćuje, bez obzira na njen naslov i sadržaj. To je čisti komercijalni odnos. Naši inkasatori dužni su da se pridržavaju toga internog propisa, što oni i čine. Dakle, glavni i odgovorni urednik sigurno — a ne vjerojatno — zna 'razloge' zbog čega to čini!

2. Z. Oštarijaš dalje piše: »Očito je da u Podravskoj Slatini nekim pojedincima smeta ime hrvatsko; to je činjenica, a takvi, koji to bode otvaraju se i preko radio-stanice u raznim humorističkim, informativnim i drugim emisijama slatinske radio-postave.« Kako je u istom odlomku tvrdnja da »...nekim pojedincima smeta ime hrvatsko« spojena s tvrdnjom da se »...takvi, koji to bode otvaraju i preko radio-stanice u raznim humorističkim, informativnim i drugim emisijama ...«, nama ne preostaje drugo nego da shvatimo kako i nam u Radio-stanici »smeta ime hrvatsko«. To je logičan zaključak. Drugim riječima, kreatori programa Radio-stanice nacionalisti su, šovinisti ili unitaristi. Da nije u pitanju širi krug čitatelja popularnog Hrvatskog tjednika, ne bismo proizvoljno i opasno tvrdnju Z. Oštarijaša pridavali važnost na ovaj način. Jer, naši slušaoci vrlo dobro znaju što i kako govorimo. Kako je tvrdnja Z. Oštarijaša sračunata na političko diskreditiranje naše ustanove, navodimo nekoliko argumenta, koje je Z. Oštarijaš u svom »prebrzjavackom« zanosu prešutio, iako su mu poznati. Do sada nijedan općinski forum (radimo 2 i pol godine) nije službeno prigovorio našem radu. Stoviše, u raspravi o našoj djelatnosti na sjednici Skupštine općine rečeno je da je »Radio-stanica brijejantno izvršila svoj zadatak«. Za svoj rad primili smo i pismena priznanja. S gotovo svim našim radnim organizacijama imamo ugovore o sufinanciranju programa, koji su i ove godine obnovljeni. Što svjedoči o tom da su i naši radni ljudi zadovoljni našim radom. U svom programu posebno vodimo računa, od samego početka, da se ni na koji način i ni prema kome ne pojavje diskriminatorski postupci, pogotovo ne prema bilo kojoj nacionalnoj grupaciji u komuni. Tvrdimo da smo učinili veoma mnogo na populariziranju svih

mjera i dokumenata, od X. sjednice dalje, kojima se protežira novi kurs ustavnih promjena kod nas. Takoder, od samoga početka ideje o osnivanju ogranka Matice hrvatske pa do danas potpuno smo i objektivno obavještavali o toj akciji. Na dan osnivanja ogranka imali smo opsežan prigodni program, a prenijeli smo i trosatni governi program sa Osnivačke skupštine. Govore druge Miroslava Brandta i Zvonimira Konarice reproducirali smo dvaput. Sam glavni i odgovorni urednik napisao je opširni afirmativni prikaz rada Osnivačke skupštine. U emisijama narodne i zabavne glazbe, u redovnom programu, nastojali smo da održimo adekvatnu ravnotežu između hrvatske narodne i zabavne glazbe i glazbe drugih naroda. Taj odnos nikako nije bio diskriminatorski u odnosu na hrvatsku glazbu. To bi se isto moglo reći i za sadržaje u emisijama ozbiljne muzike. Upravo je završeno reproduciranje opere »Nikola Šubić Zrinski« Ivana Zajca, u četiri nastavka. U našem redovnom književnom prilogu citali smo tekstove velikog broja hrvatskih pisaca, od onih najpoznatijih do anonimnih, mlađih domaćih stvaralaca. O čitavom programu vodi se evidencija, pa je moguć uvid.

Iz gornjih naših navoda slijedi da se Z. Oštarijaš u odnosu na naš rad poslužio metodom dezinformacije, etiketiranja, paušaliziranja i neistina, kako bi naš kolektiv i njegova glavna i odgovornog urednika politički diskreditirao, skrivajući se hipokritski iz paravane »brigae« za bratstvo i jedinstvo u našoj komuni. Kako ta njegova »brigae« stvarno izgleda, najbolje se vidi po tome što on crno uočava samo na »drugoj« strani!

Dr Ljudevit Jonke, u istom broju HT, lijepe reče: »Ali dok stigne ovaj demanti do slušalaca i čitalaca, već je prilično kasno; poštešni podatak već je učinio svoje.«

Mi smo sada upravo u takvoj situaciji. S obzirom na težinu uvreda naša račun što ih je izrekao Z. Oštarijaš, mi se ne možemo zadovoljiti samo ovim demantijem. U interesu očuvanja svoga dobrostjanstva, potražiti ćemo zaštitu i sudskim putem. Vjerujemo da je Z. Oštarijaš, bar što se godina starosti tiče, punoljetan, pa će moći snositi sve posljedice koje iz ovoga sporazida, iako nam nikako nije jasno čemu i komu je moglo poslužiti njegovo provokativno pismo.

Napomnijemo na kraju da bi tako ugledan list kao što je HT morao u ovakvim delikatnim situacijama pokazati više opreza i kritičnosti prema pismima proizvodnih dezinformativnih tekstova, kojih su anatemizam, nihilizam i političko insinuiranje strani suvremenom načinu općenja.

Zahvaljujemo na uvrštenju!
Drugarski vas pozdravljamo!
Podravska Slatina,
21. VIII. 1971.

Kolektiv Centra za informacije Narodnog sveučilišta Podravska Slatina

UZBUNA U OBROVCU

Vaš i naš list čitam od prvog broja. Ne mogu skriti divljenje vama i svima koji rade na njegovu izlaženju i trude se da on bude očito da je i namijenjen. Osobito mi se svidaju kritike i primjedbe na sve ono što štetni našem samoupravnom socijalizmu i bržem napretku na svim poljima našeg društvenog i političkog života. Ovih me dana povrijedio postupak pošte Obrovac.

Radi se o slijedećem:

U okviru ovogodišnjeg Marijolinskog i Marijanskog Kongresa u Mariji Bistrici u prodaji se pojavila omotnica s prigodnim amblemom Marijanskog kongresa, koja je očito tega nosila i minijsaturnu hrvatsku zastavu i nekoliko redaka jedne hrvatske vjerske pjesme. Kao i mnogi drugi vjernici i ja sam kupio nekoliko omotnica i razasao ih svojim znancima i prijateljima. Iznenadio sam se kad sam ovih dana primio pismo iz Obrovca, gde mi je bilo rečeno slijedeće: »Nanomjeno vam da nam više nikad ne šaljete sličnih

omotnica jer je kod nekih službenika pošte Obrovac zbog izgleda omotnice zavladala fatalna nervoza kad su vidjeli izgled pisma i detaljno su se interesirali od koja je došla i tko je smio takvo nešto poslati.« Zanima me zbog čega je neke službenike na pošti Obrovac zahvatila nervosa? Nadalje, zbog čega im se nije sudio izgled spomenute omotnice, možda zbog hrvatskih nacionalnih i vjerskih simbola? Zbog čega se zanjamaju za pošiljaca? Ne smatraju li možda izgled pošiljke povredom zakona? Sigurno je: kad bi onakav izgled omotnice bio nedozvoljen, to bi našlo na osudu svih pošta, gdje se omotnice takvoga izgleda pojavile.

I na kraju, pitanje svima nam: zar hrvatski nacionalni i vjerski simboli ne smiju nesmetano klati širom SR Hrvatske?

Uz drugarski pozdrav, Andrija Bešen, Zagreb

dane bila okićena uglavnom zastavama SFRJ, SKJ i zastavama srpske nacionalnosti, dok je hrvatsku zastavu imao samo rijetko koji od prolazećih autobusa, a isto tako i osobna kola. Još me više čudi što je u selu Mikeš na tamošnjoj pošti bila, pored partiske i jugoslavenske državne zastave — srpska, a ne i hrvatska zastava, što smatram da bi u svakom slučaju trebalo biti. Ne znam koliko sam i da li sam uopće u pravu, ali smatram da se bar na ustanovama i objektima narodne imovine ne bi smjelo javno negirati postojanje SR Hrvatske. Postavljam sâm sebi pitanje: što sad kažu oni gromoglasnici koji su nastojali kolonu automobilâ koja je prolazila kroz Podravsku Slatinu na otvorenje Ogranka Matice hrvatske u Virovitici pod svaku cijenu proglašiti provokatorskom i ne znam kako sâve ne?! Ako bi ikako bilo moguće, neobično bih volio da mi ti drugovi daju tumačenje koliko je opravdano živjeti u jednoj republici i slaviti njezine povijesne dane bez njezine zastave?

Da je to jedini slučaj, onda ne bih ni postavljao nikakva pitanja, ali kako se baš kod nas u Slavoniji takvi slučajevi često događaju, to me je natjeralo da Vam napišem ovo pismo i da Vas još jednom zamolim da, ako je moguće, dajete u jednom od narednih brojeva »Hrvatskog tjednika« objašnjenje o tom i sličnim pitanjima.

Drugarski Vas pozdravljam i mnogo zahvaljujem.

Citatelj iz Osijeka

U OBRANU HRVATSKE DOMOVINE

Poštovano i vrlo cijenjeno uredništvo!

Stalni sam čitatelj »Hrvatskog tjednika«. Osjećam da je HT dio moje duhovne baštine, mojih htjenja i uzor za razumijevanje povijesti, kulture i znamenitosti moje domovine, SR Hrvatske.

Osobito me interesiraju članci dr. Ljudevita Jonke, predsjednika Matice hrvatske. Zadivio me je razgovor druga Svetozara Padrova, sekretara za finansije SR Hrvatske s HT, br. 17 od 13. kolovoza 1971. Druže Padrov, molim Vas, primite moje sruđene čestitke i samo ovako smjelo i sigurno vodite našu domovinu SR Hrvatsku!

Ovom bih se prilikom htio osvrnuti na članak dr. Ljudevita Jonkea u HT br. 18 od 20. kolovoza 1971. pod naslovom »Slovo o Matici hrvatskoj«, taj članak potpuno odobravam. U dru Jonkeu vidišim borce za obranu hrvatske kulture i vjernog sina hrvatske domovine, iako je učinio svoje.

Mi smo sada upravo u takvoj situaciji. S obzirom na težinu uvreda naša račun što ih je izrekao Z. Oštarijaš, bar što se godina starosti tiče, punoljetan, pa će moći snositi sve posljedice koje iz ovoga sporazida, iako nam nikako nije jasno čemu i komu je moglo poslužiti njegovo provokativno pismo.

Napomnijemo na kraju da je Z. Oštarijaš, bar što je učinio, takođe potpuno odobravam. U dru Jonkeu vidišim borce za obranu hrvatske kulture i vjernog sina hrvatske domovine, iako je učinio svoje.

Cijenjeno uredništvo i druže Jonke, ja Vam mogu iskreno reći da taj Vidović nije ni u kakvoj dobroj namjeri govorio o zaštiti vrhovnih narodnih i državnih interesa. Mogu Vam također reći da pripadnike JNA uči drug Tito i SKJ o obrani naše socijalističke samoupravne Jugoslavije. Uči nas da volimo i branimo bratstvo i jedinstvo svih naroda i narodnosti socijalističke Jugoslavije. Zbog toga može biti i vjerni vukovi dobre pare. A mnogo ih ima koji stanove upotrebljava za kojekave orgije, itd. Gospodin dr. Barišić mora biti teški buržuj! Trebalо bi znati s koliko stanova ili kuća dr. Barišić raspolaze, ili pak — tko ga to dobro plaće da piše u korist kućevlasnika? Dr. Barišić i svi njemu slični zaboravljaju da mi živimo u socijalizmu, a da ni oni u kapitalizmu nemaju sve ono što bi on želio postići. Npr. u susjednoj Italiji stanarine su blokirane, a penzioneri su uvijek bili zaštićeni od povišenja stanarina.

Po kriteriju dr. Barišića stanari bi imali dva statusa: jedan za one u privatnim stanovima, a drugi za one u društvenim, koji su svačak u boljem položaju, jer ih nitko ne gnjavi, ne tjera.

Pitam se: kako se to dr. Barišić predstavlja? Da, da se nekoga tjeraju, bilo gdje i bilo kako — glavno je da netko trguje stanovima i tako dode do još većeg kapitala.

Ali, valjda mi imamo naše ljude u Izvrsnom vijeću Hrvatske, koji će voditi računa o svemu i svi — osobito o onima koji ne posjeduju ništa, a primanj su im ili penzije minimalni! Nikavih sugestija ne trebamo od dr. Barišića i sličnih; mi se nadamo pravednom rješenju Izvršnog vijeća Hrvatske!

Za dvadeset obitelji,

Stipe Lazaneo

Rukopisi se ne vraćaju.

Novine izlaze svakog petka

VATRE LJETA

Zar se, kao po nekom pravilu, kod nas baš uvijek mora sve tako događati?

Ovog vrućeg ljeta pojedinci zagalamiše na nas, nimalo očinski nam prijetivši, da asimiliramo provokatorske krialice i prisiliše nas da se branimo od nečega što nismo ni sanjali. Tako nesporazumi i provokatorske busije postadoše gotovo dominantna nit korespondencije između očeva i nas. Srdimo se kad slušamo o nekakvom našem navodnom separatizmu. Mi smo uvijek gledali obzore svijeta, nikad sebe ni Hrvatsku nismo izuzimali iz Jugoslavije: upravo stoga, jer i bijahu takvi, naši očevi i djedovi dali su toliki doprinos stvaranju stare i nove Jugoslavije. Mi ne vjerujemo usamljenim provokatorima što u okolo šapuću kako je to Sizifov posao. Mi ih čujemo, ali ih ne slušamo. A onima drugima što nam često turaju pod nos endehaziji i njih nekoliko stotina, kasnije tisuća, ustaša, s gorčinom i ponosom pripomenemo nekoliko stotina tisuća hrvatskih partizana i druga Tita. Oni kojima to kažemo imaju uši, ali nas ne čuju; imaju oči, ali nas ne vide. Odmahnu rukom, mrmljući: mani, znam ja to! Možemo li biti separatisti zbog toga što se smatramo Hrvatima, što želimo svojoj domovini dobro, kako bismo bili na radost i bolju korist ostalim bratskim jugoslavenskim narodima?

Ovog sušnog i vrelog ljeta hrvatske šume gore! Smede i zelene šume, koje toliko volimo. Jedna po jedna šuma kao da se sistematski pali?! Otoci gore, obala nam gori! Sumnjamo, i mislimo da svi ti silni požari ne nastaju slučajno. Tko su potpaljivači? Bolesni piromani ili nepažljivi turisti? Različite sorte specijaliziranih provokatora i sabotera: jedni sa zadnjom mišlju da osiromaše hrvatske prirodne ljepote i bogatstva; drugi da zapale Jugoslaviju?

Oni koji su, gaseći iz bliza gledali plamen kako, pucketajući guta šumu znaju za onaj ledeni osjećaj što steže grudi i ulazi u kosti; znaju da je uvijek nedostajalo ljudi koji bi plamenu presjekli put; znaju za mnoge koji su, dok je gorjela susjedna šuma, čuvali svoju šumu, za one koji su, dok su gorjeli susjedni vinograd, čuvali svoj vinograd — da bi na kraju izgorjela i njihova šuma i njihov vinograd. Tek pri kraju ukupljali su se svi. Tada gotovo i nije trebalo gasiti: vatra se ugasila sama. Moglo se tada samo plakati. Zar se kao po nekom pravilu kod nas baš uvijek mora sve tako događati?

I dok naše šume gore, u dnevnom tisku čitamo cijele stranice o — Vici Vukovu koji »nasreće na Hercegovinu«?! Zar će jedan, makar i dobar

pjevač s nekoliko domoljubnih pjesama uraditi veće zlo od stvarnih palikuća? Zar će nekoliko arija zapaliti veći požar od onoga koji guta naša priroda bogatstva? Luduje li to opet po Hrvatskoj i Jugoslaviji unitaristička neman što kruži svijetom? Izmišljaju li to divljeg šovinističkog tigra da bi raspalili unitarističku neman, zvijer koja sve pojednostavnjuje i guta sve ono što je malo i sitno, što je slabije, što komplikira svijet? Traži li to volontarističko čudovište nove iracionalne žrtve? Unitarističko čudovište neće zadovoljiti nikakvi žrtveni ovnvi! Jer ono je uvijek gladno, ono se ne može zaustaviti, nego će dokle god postoji uvijek cinički tražiti žrtve baš od onih koji se zaklinju da su kanonizirani na permanentni marksizam. Unitaristička neman smatra da je ona pupak svijeta i izravno spaja teoriju s praksom, posreduje, arbitrira i određuje ornate. Hrani se stalnim žrtvama. Čekamo li heroja iz bajke da probode tu neman i tako nas izbavi od zla? Koga joj prinijeti na žrtvu kad ne bude nas?

Živimo li u bajci ili u stvarnosti? Jesmo li na zbilji?

Tomislav Slavica

ČUDNE KOSOVSKE BROJIDBE

**O pokušajima da se dovede
u pitanje objektivnost
popisa stanovništva
na Kosovu**

upravo toliko osoba. Stane Stanić ne zna ili neće da zna, da su se u prijašnjim popisima poradi psiholoških ili fizičkih, tj. političkih ili kazneno-administrativnih pritisaka mnogi Albanci nijekali i zatajivali svoju albansku nacionalnu pripadnost. Isto tako on prešuće činjenicu da je Ranković ta iseljavanja provodio na poluilegalan način, pa radi toga i nisu nigdje javno bila registrirana, pogotovo ne u Statističkom godišnjaku SFRJ, koji je pristupačan svakom gradaninu. U doba kad su se vršili nedemokratski popisi pučanstva i kad se vršilo iseljavanje Albanaca u Tursku svi listovi, koji sada dižu uzbunu poradi ničim dokazanika albanskih pritisaka na nealbansko pučanstvo muškom su šutjeli, ali već nisu hvalili uspješno obavljen popis i širokogrudnost u izdavanju iseljeničkih dozvola. NIN se čudom čudi zbog toga što se u posljednjih deset godina broj Srba na Kosovu povećao samo za 1.525, pa opet zaboravlja upozoriti da se nabolje izmijenjenim društveno-političkim prilikama žitelji Kosova nisu imali razloga zatajivati svoju pravu nacionalnu pripadnost. Doskora bi neke moglo iznenaditi »manjak« od nekoliko stotina tisuća Srba u Užoj Srbiji, naime, ako je vjerovati »Politici ekspresu« od 28. VII. o. g. sada u Srbiji živi 600.000 Roma, a prema popisu iz godine 1961. u čitavoj SFRJ bilo ih je tek 32 tisuće. U daljnjoj demokratizaciji društva, te otvaranjem škola na vlaškom jeziku pitanje je da li će se nekoliko stotina tisuća osoba iz SR Srbije, kojima je vlaški jezik materinski i dalje izjašnjavati Srbima kao što to čine sada. NIN zabrinjava i činjenica da Srbi i Crnogorci u većem broju iseljavaju s Kosova nego Albanci, pa je i to jedan »dokaz« o albanskim

pritiscima na Kosovu. Općenito se zaboravlja činjenica da su Srbi i Crnogorci teritorijalno najpokretljiviji narodi unutar SFRJ, njihovu još veću pokretljivost na Kosovu uvjetuje činjenica da mnogi nisu tu ni starosjedioci, pa da su prema tome emotivno manje vezani za Kosovo. Prema izvještajima nekadašnjeg Vrhovnog povjereništva agrarne reforme u Skopju u razdoblju od g. 1912—1940. agrarna povjereništva u Peći, Uroševcu, Kosovskoj Mitrovici, Prizrenu i Skopju uzela su i podijelila kolonistima 142.588 ha zemljišta, na koje je naseljeno 17.679 obitelji, a već do polovice g. 1935. na Kosovu je izgradeno i 8.401 kuća za doseljenike, istodobno je vršeno iseljavanje Albanaca s Kosova, tako da je u razdoblju od 1910—1920. broj pučanstva na Kosovu opao za 150.000. Nitko, nadalje, ne pokušava nijekati da je Ranković za svoje svrhe dovodio na Kosovo neke pojedince, u izmijenjenim društveno-političkim prilikama oni su se na Kosovu osjetili svištim i »ugroženim«. Treba naglasiti da je njihov broj neznatan u odnosu na ukupna iseljavanja s Kosova. Velika većina pučanstva seli se poradi slabo razvijenog gospodarstva. Godinama smo slušali kako se u nerazvijena područja ulažu ogromne investicije, a istodobno smo čitali o njihovom još većem zaostajanju u odnosu na ostale krajeve SFRJ. Tu, naoko, paradoksalnu činjenicu objašnjavaju podaci o uloženim investicijama. U nerazvijene krajeve ni blizu se nije ulagalo toliko koliko se u javnosti stvara utisak o tome, npr. u g. 1963. u čitavoj SR Srbiji uloženo je 783.270 milijuna st. d. za investicije, od toga je otpalo na Užu Srbiju 496.010 milijuna st. d., na AP Vojvodinu 264.090, a na Kosovo tek 23.170 milijuna st. d. Slično se zabilo i s Bosnom i Hercegovinom. U razdoblju od g. 1956—1967. investicije iz saveznih sredstava, računajući po kilometru kvadratnom površine, bile su manje u Bosni i Hercegovini, nego i u jednoj drugoj republici, u odnosu na Srbiju bile su čak i duplo manje. Znači, unitarizmu su nerazvijeni krajevi trebali kao opravdanje za veliku centralizaciju financijskih sredstava. Poradi, tada, svog posebnog položaja i slabe gospodarske razvijenosti, Bosna i Hercegovina nije mogla pružati unitarizmu tako snažan otpor kao Hrvatska, pa se unitarizam i manje trudio da je zadovolji što se i odrazilo u investicijama iz saveznih sredstava.

Stane Stanić prilikom pisanja svoga članka u NIN-u nije znao, ili nije htio da zna, za sve te činjenice, pa se poradi toga i ne treba čuditi da se poveo za »paprenim rečima« Vojina Karadžića u jalovom i smješnom nastojanju da dokaže ono što se ne može dokazati, jer ne postoji.

Bruno Bušić

O KONGRESU HRVATSKE KULTURE

»TEORIJA SE U JEDNOM NARODU SAMO UTOLIKO OSTVARUJE UKOLIKO JE OSTVARENJE NJEGOVIH POTREBA« Marx

Na svečanoj sjednici Društva književnika Hrvatske održanoj u Dubrovniku kao zaključak je donesena odluka o održavanju Kongresa hrvatske kulture. »Dubrovnik«, časopis dubrovačkog Ogranka Matice hrvatske, u posljednjem broju (2/71), posvetio je pretežan dio svojih stranica upravo toj temi. Pozivu uredništva odazvalo se preko dvadesetak hrvatskih kulturnih radnika i znanstvenika. Iz razumljivih razloga, a prvenstveno zbog ograničenog prostora, iz spomenutog broja dubrovačkog časopisa u izvodima prenosimo tek dijelove inače opsežnijih priloga nekolicine autora (s iznimkom teksta I. Frangeša kojeg donosimo u cijelosti) rukovodeći se kriterijem koji smjera na opća, ali u programatskom pogledu i bitna mjesto zahvaćene problematike. Želja nam je da na taj način — istodobno — upozorimo širu javnost na izlaženje časopisa koji tretira ovu sudbonosnu temu našeg nacionalnog razvijanja, kao i na brojne priloge objavljene u njemu koji za naznačenu tematiku predstavljaju dragocjeni doprinos.

VLADO GOTOVAC

PREMA KONGRESU HRVATSKE KULTURE

Bilješke za dnevni red

1. Prvo moramo sačiniti popis sadržaja Sadašnjosti naše kulture: popis njenih aktivnih komponenata. Onda moramo ispitati koji su razlozi bili odlučni za njihovo sabiranje i što možemo dalje očekivati. Jer mi moramo konačno prekinuti s psihologizmom i voluntarizmom, s njihovim opasnim planerskim iluzijama. To podrazumijeva »čitanje« konstitutivnih perspektiva hrvatske kulture: jedino s njima naš rad može biti djelotvoran.

2. Kongres hrvatske kulture ne postavlja nijene ciljeve, nego traži najefikasniji način da budu ostvareni;

3. Sazivanje Kongresa obnavlja legalitet cjeline hrvatske kulture i njegovog aktualnog sadržaja, kao njene djelatne samostalnosti. Kako se uklidaju sve filijalne relacije s provincijalizacijom koju šire. Jer hrvatska kultura nije fragment bez vlastitog smisla, nego autentična artikulacija epohalnog obzora Zapada. Sve drugo u njoj samo je represivno gostovanje bezbitnih planova.

4. Kongres treba biti naš povratak svjetskom. Na njemu se ne smiju birati odnosi i postavljati njihovi uvjeti. Mi moramo tražiti zakone naše kulture. A to ne donosi nikakvo vladanje nad njom, nikakvo podyrgavanje našoj volji: mi tražimo zakone kulture, da bi znali i naši djelovati.

5. Kongres se ne saziva zato, da pripremi naloge za kulturu. On treba predložiti izgradnju pretpostavki za slobodno izražavanje nijene imanencije, za opći udjel načine u tom pothvatu.

Kongres ne smije biti ni propovijed, ni miting. Jer tada bi neizbjegljivo falsificirao opseg i značenje onog što zastupa: obnovljenu slobodu i prava vlastitosti, autentičnosti hrvatske kulture.

6. U golemom katalogu praktičnih pitanja Kongres treba prvo tražiti povratak institucija pothvatima stvaralača: što će im obnoviti značenje i utjecaj. To mora biti osnova radikalnog prestrukturiranja načina funkcioniрањa institucija, način upravljanja institucijama i izbora njihovih ciljeva.

Kongres hrvatske kulture treba tražiti da se u svim njenim oblastima uspostave kriteriji djela: svako mjesto, svaki položaj mora neprestano ovisiti o vrijednosti rada. Ne smije postojati funkcija koja osloboda od obvezu, koja pruža privilegije neodgovornosti. Dostojanstvo mora počivati na teškoćama rada!

7. Kongres mora postaviti zahtjev da se sva pitanja kulture od nacionalnog interesa raspravljaju na skupovima onih, čiji rad sačinjava aktualitet naše kulture. To treba biti čijeno permanentno Vijeće! Kongres se mora suprotstaviti današnjoj praksi komisijskog rada; od načina izbora njihovog sastava, do njihove uloge i načina djelovanja. Rad svih predstavnicih tijela mora biti samo koordinatorski, uvijek i u svemu javan. Za svaki izbor treba biti mjerodavno djelo kandidata, djelo ostvareno u kulturi.

8. Kongres mora insistirati na definitivnom uklanjanju skrbničkih funkcija u kulturi: likvidiranje posljednjih, ali još uvijek čvrstih, staljinističkih posrednika između stvaralača, društva i centara moći. Oni neprestano organiziraju nesporazume na tim relacijama, dokazujući tako potrebu svog postojanja. Njihov rad zasnova se na pretpostavci opće sumnjičnosti, političke i ideoleske nesigurnosti i organizacione nesposobnosti kulturnih radnika. To je kleveta koja opravdava represivne postupke voluntaričkog planerstva, permanentnog prismotru nad svim pothvatima u kulturi i održava neizbjegljivost zamisljene programa koji se u njoj postavljaju i upućuju društву.

9. Sva mesta odlučivanja, koja utječu na aktualitet kulture, moraju biti pod neposrednim upravljanjem onih, koji taj aktualitet sačinjavaju, čija djela su njegov sadržaj, smisao i vrijednost. To znači da Kongres treba raspraviti pitanje uloge i načina konstituiranja Kulturno-prosvjetnog Sabora, Sekretarijata za kulturu, prosvjetu i fizičku kulturu, Fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti i tako dalje — sve do pitanja o općinskim i mjesnim organizacijama koje rade za kulturu.

Glosa o temeljnoj pretpostavci

Kongres treba izraziti aktualnu djelatnu svijest naše kulture. On treba biti reprezentativan za njenu Sadašnjost. Samo tako mogu se postaviti zadaće koje podrazumijevaju neizbjegljivost, čak avanturu: zadaće koje zagonetku osiguravaju od dogmatizma, nadu od narkoze, svakodnevno od provincialnosti; zadaće koje ne pružaju izbor odgovora, nego izbor pitanja.

Na Kongresu se ne smije ništa odgadati u ime trenutka: svijet ne smije biti suspendiran zbog neposrednih muka; jer epohalna pitanja u svemu dobivaju odgovor. Proviničnost počinje onđe, gdje su ona izostavljena; i zbog trenutka gubi se vjećnost! Nije patetično pretjeravanje u svemu vidjeti Svemir! (...)

Kongres hrvatske kulture treba sačiniti nacionalni nalog i plan za izradu instrumenata, koji će osigurati njene potvrdite: potvrdite koji nisu samo obnoviteljska bilanca, nego i prihvatanje mjesa za sudjelovanje u podizanju budućnosti Zemlje; sa svim kulturama.

Opći obzor kultura uvijek je u njenom aktualitetu, uvijek se povijesno artikulira. Zato se u njegovo ime ne mogu bez pustosjenja suspendirati njene »aktualne zgodke«, s njihovim rasporedom, s njihovim strukturama i cijelinama. Patetični pozivi na svjetsko s prezirom prema konkretnostima nacionalnih kultura, oponizuju realno bice kulture u ime volontaričkih programi: zamjenjujući njene zakone svojim idealima, često fanatizirajući. Tako se u ime čovjeka uopće prazni sudsudina svakog pojedinca!

Dnevni red Kongresa hrvatske kulture mora sabrati ona pitanja, koja postavlja njen autentični život. On se ne smije izgubiti u provincijalnoj buci manifestacija, u prihvatanju puake stabilizacije i njenih žetona u obnovljenom legalitetu: njegov sadržaj mora se odrediti prema poletu!

DANILO PEJOVIĆ

HRVATSKA KULTURNA ORIJENTACIJA 1971.

(...) Ponajprije, valja reći nekoliko riječi o kulturi i politici u njihovu uzajamnom odnosu, često veoma prijepornom i mnogima nerazumljivom. Dok pojedini birokrati viđu na kulturne radnike kako im »opet ometaju« zna kakav i koji »veliki zadatak« (a takvih je »velikih« i »povijesnih trenutaka bilo toliko da se više ne zna) je li makar jedan od njih koji slučajem bio »mal« i »nepovijestan...«, jedan dio kulturnih stvaralača godinama traži nekakve male »rezerve« i »oaze sreće« u kojima se ne bi mijesao nitko »sa strane! (...) Istoga trena kad je u toj nesretnoj Hrvatskoj nakon desetljeća »svjeti duh« napravio nekoliko vidljivih koraka naprijed i hrvatska se politika podudarila s davnasnjim čežnjama hrvatske inteligencije — tradicionalno oporebne i poslovno buntovne — u drugim se sredinama dogodilo upravo obratno: tradicionalno režimska inteligencija odjednom se našla u opoziciji...

Hrvatska lijeva inteligencija pak danas više no ikada može biti ponosna što njezine još predratne ideje svugde trijumfiraju. Kao što se još u ratu u golemoj većini opredjelila za revoluciju, tako ona danas daje svoj prilog nacionalnom i socijalnom programu samoupravnog demokratskog socijalizma. Jer oboje, politika i kultura mogu se istinski pojaviti samo ako sačuvaju svoju bit, naime da budu RES PUBLICA — javna stvar: kao što se ontološki podudaraju, tako se ontički moraju razlikovati. Duhovno očitovanje svake zajednice i političko odlučivanje imaju svoje stručne aspekte posebnosti, ali se sastaju u svojoj biti kao služba općnosti; ni politika ni kultura ne mogu nikada biti ničija privatna stvar, nego se medusobno često isprepliću i dopunjavaju uzimajući svoju bitnu orientaciju iz obzora cijelovitosti. Tako shvaćena vremenska i prostorna cijelovitost hrvatske politike i kulture mora ostati globalni koordinantni sustav za sve njihove pojedinačne čine i odluke: to su dva oblika iste povijesne egzistencije.

(...) Od mnogih urgencnih pitanja u tom sklopu, izdvajamo kao najznačajnije pitanje daljnog razvitka hrvatskoga visokog školstva. Kako da ga horizontalno i vertikalno raščlanimo, kakva će biti njegova prostorna dislokacija? Svakome je jasno da današnji stupanj političkog, gospodarskog i društvenog razvijanja Hrvatske zahtjeva otvaranje novih sveučilišta, da, upravo sveučilišta, a ne pojedinačnih fakulteta i visokih škola, kao integralnih ustanova s pluridisciplinarnim i interdisciplinarnim nastavom, uključujući i postdiplomski studij. To nam diktira razvitak univerzuma znanosti, a jednako i iskustvo općeg suvremenog procesa industrijskog društva. Hrvatska će se razvijati kao jedinstvena cjelina, ali i ovde valja primijeniti na model funkcionalnog poličentričnog, koji odgovara našoj tradiciji i zahtjevima samoupravne orientacije. Već se sada može reći da će središta takva novog sveučilišnog života niknuti u gradovima kao što su Osijek, Rijeka, Split i Dubrovnik — ovaj će posljednji postati središte postdiplomskog studija mnogih disciplina, a s vremenom vjerojatno i središte jednoga novog tipa međunarodnog sveučilišta. Naravno, iznimno će pojedine visoke škole moći da ostanu ili se osnuju u nekom drugom gradu, osobito ako onđe već postoje neka tradicija (Zadar, Karlovac, Sisak, Varaždin), ali je jasno da težiste valja staviti na središta, jer pored već svih navedenih razloga, to je i najekonomičnije. Takva će znanstvena središta ponovno i kulturno oživjeti ove hrvatske gradove, i postaviti njihov odnos prema Zagrebu — to su dva oblika iste povijesne egzistencije.

(...) Od mnogih urgencnih pitanja u tom sklopu, izdvajamo kao najznačajnije pitanje daljnog razvitka hrvatskoga visokog školstva. Kako da ga horizontalno i vertikalno raščlanimo, kakva će biti njegova prostorna dislokacija? Svakome je jasno da današnji stupanj političkog, gospodarskog i društvenog razvijanja Hrvatske zahtjeva otvaranje novih sveučilišta, da, upravo sveučilišta, a ne pojedinačnih fakulteta i visokih škola, kao integralnih ustanova s pluridisciplinarnim i interdisciplinarnim nastavom, uključujući i postdiplomski studij. To nam diktira razvitak univerzuma znanosti, a jednako i iskustvo općeg suvremenog procesa industrijskog društva. Hrvatska će se razvijati kao jedinstvena cjelina, ali i ovde valja primijeniti na model funkcionalnog poličentričnog, koji odgovara našoj tradiciji i zahtjevima samoupravne orientacije. Već se sada može reći da će središta takva novog sveučilišnog života niknuti u gradovima kao što su Osijek, Rijeka, Split i Dubrovnik — ovaj će posljednji postati središte postdiplomskog studija mnogih disciplina, a s vremenom vjerojatno i središte jednoga novog tipa međunarodnog sveučilišta. Naravno, iznimno će pojedine visoke škole moći da ostanu ili se osnuju u nekom drugom gradu, osobito ako onđe već postoje neka tradicija (Zadar, Karlovac, Sisak, Varaždin), ali je jasno da težiste valja staviti na središta, jer pored već svih navedenih razloga, to je i najekonomičnije. Takva će znanstvena središta ponovno i kulturno oživjeti ove hrvatske gradove, i postaviti njihov odnos prema Zagrebu — to su dva oblika iste povijesne egzistencije.

(...) Od mnogih urgencnih pitanja u tom sklopu, izdvajamo kao najznačajnije pitanje daljnog razvitka hrvatskoga visokog školstva. Kako da ga horizontalno i vertikalno raščlanimo, kakva će biti njegova prostorna dislokacija? Svakome je jasno da današnji stupanj političkog, gospodarskog i društvenog razvijanja Hrvatske zahtjeva otvaranje novih sveučilišta, da, upravo sveučilišta, a ne pojedinačnih fakulteta i visokih škola, kao integralnih ustanova s pluridisciplinarnim i interdisciplinarnim nastavom, uključujući i postdiplomski studij. To nam diktira razvitak univerzuma znanosti, a jednako i iskustvo općeg suvremenog procesa industrijskog društva. Hrvatska će se razvijati kao jedinstvena cjelina, ali i ovde valja primijeniti na model funkcionalnog poličentričnog, koji odgovara našoj tradiciji i zahtjevima samoupravne orientacije. Već se sada može reći da će središta takva novog sveučilišnog života niknuti u gradovima kao što su Osijek, Rijeka, Split i Dubrovnik — ovaj će posljednji postati središte postdiplomskog studija mnogih disciplina, a s vremenom vjerojatno i središte jednoga novog tipa međunarodnog sveučilišta. Naravno, iznimno će pojedine visoke škole moći da ostanu ili se osnuju u nekom drugom gradu, osobito ako onđe već postoje neka tradicija (Zadar, Karlovac, Sisak, Varaždin), ali je jasno da težiste valja staviti na središta, jer pored već svih navedenih razloga, to je i najekonomičnije. Takva će znanstvena središta ponovno i kulturno oživjeti ove hrvatske gradove, i postaviti njihov odnos prema Zagrebu — to su dva oblika iste povijesne egzistencije.

(...) Od mnogih urgencnih pitanja u tom sklopu, izdvajamo kao najznačajnije pitanje daljnog razvitka hrvatskoga visokog školstva. Kako da ga horizontalno i vertikalno raščlanimo, kakva će biti njegova prostorna dislokacija? Svakome je jasno da današnji stupanj političkog, gospodarskog i društvenog razvijanja Hrvatske zahtjeva otvaranje novih sveučilišta, da, upravo sveučilišta, a ne pojedinačnih fakulteta i visokih škola, kao integralnih ustanova s pluridisciplinarnim i interdisciplinarnim nastavom, uključujući i postdiplomski studij. To nam diktira razvitak univerzuma znanosti, a jednako i iskustvo općeg suvremenog procesa industrijskog društva. Hrvatska će se razvijati kao jedinstvena cjelina, ali i ovde valja primijeniti na model funkcionalnog poličentričnog, koji odgovara našoj tradiciji i zahtjevima samoupravne orientacije. Već se sada može reći da će središta takva novog sveučilišnog života niknuti u gradovima kao što su Osijek, Rijeka, Split i Dubrovnik — ovaj će posljednji postati središte postdiplomskog studija mnogih disciplina, a s vremenom vjerojatno i središte jednoga novog tipa međunarodnog sveučilišta. Naravno, iznimno će pojedine visoke škole moći da ostanu ili se osnuju u nekom drugom gradu, osobito ako onđe već postoje neka tradicija (Zadar, Karlovac, Sisak, Varaždin), ali je jasno da težiste valja staviti na središta, jer pored već svih navedenih razloga, to je i najekonomičnije. Takva će znanstvena središta ponovno i kulturno oživjeti ove hrvatske gradove, i postaviti njihov odnos prema Zagrebu — to su dva oblika iste povijesne egzistencije.

(...) Od mnogih urgencnih pitanja u tom sklopu, izdvajamo kao najznačajnije pitanje daljnog razvitka hrvatskoga visokog školstva. Kako da ga horizontalno i vertikalno raščlanimo, kakva će biti njegova prostorna dislokacija? Svakome je jasno da današnji stupanj političkog, gospodarskog i društvenog razvijanja Hrvatske zahtjeva otvaranje novih sveučilišta, da, upravo sveučilišta, a ne pojedinačnih fakulteta i visokih škola, kao integralnih ustanova s pluridisciplinarnim i interdisciplinarnim nastavom, uključujući i postdiplomski studij. To nam diktira razvitak univerzuma znanosti, a jednako i iskustvo općeg suvremenog procesa industrijskog društva. Hrvatska će se razvijati kao jedinstvena cjelina, ali i ovde valja primijeniti na model funkcionalnog poličentričnog, koji odgovara našoj tradiciji i zahtjevima samoupravne orientacije. Već se sada može reći da će središta takva novog sveučilišnog života niknuti u gradovima kao što su Osijek, Rijeka, Split i Dubrovnik — ovaj će posljednji postati središte postdiplomskog studija mnogih disciplina, a s vremenom vjerojatno i središte jednoga novog tipa međunarodnog sveučilišta. Naravno, iznimno će pojedine visoke škole moći da ostanu ili se osnuju u nekom drugom gradu, osobito ako onđe već postoje neka tradicija (Zadar, Karlovac, Sisak, Varaždin), ali je jasno da težiste valja staviti na središta, jer pored već svih navedenih razloga, to je i najekonomičnije. Takva će znanstvena središta ponovno i kulturno oživjeti ove hrvatske gradove, i postaviti njihov odnos prema Zagrebu — to su dva oblika iste povijesne egzistencije.

(...) Od mnogih urgencnih pitanja u tom sklopu, izdvajamo kao najznačajnije pitanje daljnog razvitka hrvatskoga visokog školstva. Kako da ga horizontalno i vertikalno raščlanimo, kakva će biti njegova prostorna dislokacija? Svakome je jasno da današnji stupanj političkog, gospodarskog i društvenog razvijanja Hrvatske zahtjeva otvaranje novih sveučilišta, da, upravo sveučilišta, a ne pojedinačnih fakulteta i visokih škola, kao integralnih ustanova s pluridisciplinarnim i interdisciplinarnim nastavom, uključujući i postdiplomski studij. To nam diktira razvitak univerzuma znanosti, a jednako i iskustvo općeg suvremenog procesa industrijskog društva. Hrvatska će se razvijati kao jedinstvena cjelina, ali i ovde valja primijeniti na model funkcionalnog poličentričnog, koji odgovara našoj tradiciji i zahtjevima samoupr

-politički nedostaci Radićeva seljačkog nacionalnog pokreta zbog njegova oslanjanja gotovo samo na seljstvo a nećovljene povezanosti s inteligencijom i s radništvom, a posebno zbog njegove isključivo mirovorne, pacifističke ideologije — olakšaju da i njegov, do tada najširi i programski najradikalniji hrvatski nacionalni pokret koji je imao potporu 'nedvojbeno revolucionarnog rasploženja hrvatskog puta' — bude izigran šestosječanjskim velikosrpskim unitarizmom; zanemarivanje nacionalne osnove u hrvatskom komunističkom pokretu, nakon pobede revolucije, isto kao i iluzije u socijalistički integraciji, pridonijeli su jačanju birokratskog centralizma i jugoslavenskog socijalističkog unitarizma. Doda li se tome, da je razočaranje hrvatskog i drugih podređenih naroda sa stvaranjem i svojim položajem u prvoj, monarhističkoj Jugoslaviji imalo svoj tragičan epilog u njezinu raspadu godine 1941. a da je hegemonistički unitarizam ugrozio temelje onih stecenicima na kojima je stvorena druga, socijalistička Jugoslavija, koju hrvatski narod nije mogao drukčje zamisliti, a kamoli prihvati, nego kao zajednicu stvarno ravnopravnih naroda, onda su očiti ne samo povijesna veličina nego i sva zamršenost i odgovornost sadanog pokreta da se na samoupravnim osnovama stvore temelji treće jugoslavenske zajednice u kojoj bi hrvatski i svi drugi narodi napokon oživotvorili svoja državna, suverena prava da sami upravljaju svojim razvijkom.

Razotkrivanje izvora i svrhe, ali i svih mogućih načina održavanja teorija o »povijesnoj knjiznici hrvatskog naroda za slom Kraljevine Jugoslavije i za ustašku zlodjelu u NDH«, predviđuje je da se na samoupravnim osnovama stvore temelji treće jugoslavenske zajednice na kojoj bi hrvatski i svi drugi narodi napokon oživotvorili svoja državna, suverena prava da sami upravljaju svojim razvijkom.

Nijedan narod ne trpi skrbništvo, a pogotovo ne zatočeništvo, pod izlikom plaćanja povijesnih dugova, jer svaki pa tako i hrvatski narod ima pravo na vlastitu život.

Temeljito obraćući s teorijom o »povijesnoj knjiznici hrvatskog naroda, koju se neprestano protura, osobito u nedovoljno obavijesteno inozemstvo, nuždan je naročito zato što je hrvatski narod ne samo sâm izvojevao svoje mjesto i svoju državnost u novoj federalnoj Jugoslaviji, već i stoga što njegov narodnooslobodilački pokret pod vodstvom KPJ bijaše jedan od najvećih oslonaca za pobjedu socijalističke revolucije u Jugoslaviji i za ponovno uspostavljanje zajednice jugoslavenskih naroda na programskim osnovama KPJ.

Budući da nakon borbe za oživotvorenje ustavno-političkog prava na svoju državnost nastupao razdoblje daleko složenijih napora, pa i ništa lakše borbe, za stvarnu izgradnjnu hrvatske državne suverenosti, u hrvatskom nacionalnom životu postavlja se kao povijesna zadaća: razvijanje državotvorne političke misli, jer je ona zbog povijesnog nasljeđa nedostatna u svim slojevima hrvatskog naroda.

Važnost te povijesne zadaće toliko je veća, koliko se više državne odgovornosti traži od hrvatskog udjela u zajedničkim poslovima savezne vlade i uprave, koliko je više sposobnosti potrebno za djelotvorno uključivanje SR Hrvatske i cijele SFRJ u sva područja međunarodnoga života.

IVO FRANGEŠ

NAPOMENE UZ PITANJE ODNOSA DRUŠTVA I KULTURE

Postavljeno pitanje otkriva zanimljivu kontradikciju, prisutnu u svim književnostima. Ipk, čini mi se kontrapunktu obrnutu razmjeru veličini pojedine književnosti. Mislim, tu dakako, na brojeve, a ne na kakvoču. Zapravo se tu radi o odgovornosti što je književnici, i književnost u cjelini, osjećaju prema vlastitom narodu; koliko je narod manji, taj je osjećaj odgovornosti veći. On je u hrvatskoj književnosti stvaranju upravo tradicionalan. Otkad stvara, otkad je istupio kao član narodne zajednice koji se služi riječju, njezinom riječju, hrvatski se književnik pita: što je to, i koja korist od ovoga što radim? Od toga kako će odgovoriti ovisi i karakter njegova rada. I koliko god on ideološki pripadao nekome širem krugu, to ga pitanje i taj odgovor nezaustavljivo vuku na područje nacionalnoga. Tko će Marku Maruliću zamijekati religiozno čuvenstvo? A tko, u isti mah, neće priznati da se ono očituje prije svega u svojoj nacionalnoj specifičnosti. I kakve god Marulić pojmove o kulturi imao, on ih locira, on ih živi na svome nacionalnom prostoru: život njegov i njegova naroda biya glavno dokazno sredstvo i smisao njegove ideologije. Nacionalno i univerzalno postaju jedno.

Malo se književnosti najlaže može predbaciti da je odviše zagledana u sebe, u svoje biće i u želju da opstane: otkruti je partikularističkom, prigovoriti joj podrugljivo da za volju pojedinačnoga, nacionalnoga, svoga, prezire univerzalno, sveobuhvatno, kozmičko. Ništa manje istinu od toga. Veliki su redovito nastupali s idejama širine, veličine, s prijedlozima integracije i potrebe jačanja univerzalnosti, a s ironičnim smješkom na račun »provincijalnoga« i »skušenoga«, kao da su kulture, kao da su književnosti malih naroda manje kulture, manje književnosti od njihovih, ili od onih za koje ti borići vojuju. A kulturna borba malih naroda odvijek je bila dramatična, ljudska potvrda načela o primatu duha nad brojem, »Ah, da vide svjetla puci ostali...« uzdah je koji se u svojoj muževnoj očajnosti i prijekoru mogao vinuti samo iz grudi pjesnika jednoga malog naroda. Hrvatski je književnik uvijek, bez obzira na različitost situacija, bio prožet tim osjećajima. »Što je svrha našega stvaranja, pitaju se još ilirci i odgovaraju da vrijednost njihova djelovanja valja mjeriti po ulozi i odjeku što ih imaju u svome narodu. I Šenoa upozorava da pisanje nije prekracivanje vremena. Hrvatska je književnost uopće, tijekom cijelog postojanja, i ljudski i nacionalno angažirana. Ona je to i u našem vremenu. Nazorov ili Goranov gest zamislili su samo u tome kontekstu. U tome kontekstu valja mjeriti i njezino današnje sudjelovanje u nacionalnom životu. Društvo književnika Hrvatske nije samo staleška ustanova, ono je asocijacija pojedinačnih od kojih je svaki, prema snazi i dometu, dionik tog osjećaja, suodgovornosti. To društvo, posve prirodno, maleno je brojem, ono nema ogranicu i područja u običnom značenju riječi, ali je uza sve okrenuto naciju u cjelini. I oni koji to ne znaju, koji toga nisu svjesni, dionici su zajedništva zvanog nacionalna književnost. Kao ni jedno drugo, to je društvo besmisleno bez publike, bez velike nacionalne zajednice kojoj želi biti izraz i savjest. Cesto se Društvo književnika Hrvatske, i ne bez razloga, povezuje s Maticom hrvatskom. To i jesu komplementarne ustanove, djelujući na istom području, u istom društvenom i nacionalnom organizmu, ponešene istim kulturnim ciljevima.

Kakav je onda, gledan pod tim kutom, odnos društva i kulture? Ja bih prije svega rekao: njegove kulture. Jer kulturne vrednote nisu puka potrošna roba, nego aktivan, stvaralački odnos, suodnos. Pomoći i razumijevanje prijeko su potrebni, dirigiranje i intervenciranje upravo pogubni. Samoupravljanje je u kulturi, rekao bih, dio njezine definicije. Ništa gore nego kad društvo, ako ga uopće smijemo suprotstaviti kulturi, izgubi povjerenje u nju i u njezine stvaraoce. To je jedna od najvećih nesreća koje mogu zadesiti narodnu zajednicu. Hrvatski su književnici za dijalog, za otvorenost, za povjerenje. U svoju korist, u potkrepu svojega stava, mogu navesti cjelinsku zbijanju u hrvatskoj kulturi od prvih početaka do naših dana. Otvorenom se dijalogu radujemo, podržavamo ga i vjerujemo u nj. Kongres hrvatske kulture, koji kanimo organizirati iduće godine, bit će značajna potvrda potrebe i vrijednosti tog dijalogu.

VLATKO PAVLETIĆ

VIŠESREDIŠNOST KAO PREDUVJET POTPUNE DEPROVINCIJALIZACIJE

(Jedan neobjavljen intervju)

PITANJE: Jednom ste iznijeli u prilično oštroj formi prigovore koji se tiču provincijalizacije zagrebačke kulture, a u najnovije ste vrijeme govorili o nečem sasvim suprotnom — tj. o deprovincijalizaciji hrvatske provincije. Kako to možete danas dovesti u vezu i logički objasniti?

ODGOVOR: Tema našeg razgovora je, »provincija i stvaralaštvo«. U vezi s njom jedino vam i dugujem odgovor na pitanje o položaju Zagreba u hrvatskoj kulturi. Vi ste upotrijebili neprivatljivu sintagmu »zagrebačka kultura«. Vjerojatno je to lingvistički ostatak ili čak znak netega što je bilo duboko usudeno u svijesti a što političkim jezikom zovemo unitarizam, centralizam. Samo iz takvog shvaćanja može proizaći vizija kulture koja se autentično stvaralački potvrđuje jedino u središtu i tamo ima pravo na nacionalnu odrednicu, svagdje drugdje za nju se čuva lokalna oznaka. Prema tom shvaćanju postojala je jedinstvena jugoslavenska umjetnost, ili »kulturna«, ali da bi nešto bilo jugoslavensko, moralo je proći kroz sato rešeto središnje »prestoničke« kritike, a sve ostalo — ostajalo je po strani, izvan pozornosti, lokalistički etikirano. Doduše, zbog činjenice postojanja nacionalnih specifičnosti u središnju jezgru jugoslavenske reprezentativne kvalitete spominjani su i neki izvansredni dometi, ali taj taktički ustupak nije biočinjenje neprivatljivu centralističku konstrukciju kulture i kulturne politike.

PITANJE: Kakve to veze ima s konstatacijom o provincijalizaciji hrvatskog kulturnog središta?

ODGOVOR: Sasvim neposredne! Jer se time podsječala u korijenu samosvijest pripadnika jednog naroda, jedne sredine, jednog kulturnog središta, i time je stvoreno plodno to za akciju propagande. Takvoj dezinformiranoj i dezorientiranoj masi, publici, serviranu su — uz pomoć publiciteta najutjecajnijih i inajtitražnijih »prestoničkih« listova i novina — veličine koje nisu bile i veličine hrvatske kulture, a hrvatski umjetnički dometi bili su minorizirani ili čak prešućivani. Kad se to radi promišljeno, godine i godine, rezultat može biti samo jedan: da ljudi u kulturnoj sredini koja je podvrgnuta pritisku propagande, ili čak kulturne kolonijalizacije, postepeno gube iz vida ono svoje, najbliže, vjerujući da je to manje iz središta. Takva je situacija danas nenormalna i u jednonacionalnoj državi a pogotovo je deplasirana u jugoslavenskom kolopletu vjera i naroda. Pa ipak, usprkos tome što nije logično, takvo se shvaćanje širilo i utvrdilo, utoliko lakše što je paralelno s tim nastupalo materijalno iscrpljivanje Hrvatske i naročito Zagreba. Zagreb više nije imao ni za vlastitu reprodukciju, nije mogao održavati ni ono što su prethodne generacije stvorile a kamoli da bi na odgovarajući način poticao novo stvaralaštvo...

PITANJE: Hoćete li time reći da je Zagreb danas provincija, a da se hrvatska kultura može prepordati samo izvan njega, u dosadašnjoj provinciji?

ODGOVOR: Stvar nije tako jednostavna, pa ni beznadna. Zagreb propada, ali on još nije propao. Nešto se ipak promijenilo, makar u posljednji čas. I dalje suvremeno eksploriran, Zagreb je ponovno našao sebe zahvaljujući preporodu svojih intelektualaca, osvješćenju svojih trudbenika, poletu studenata i odlučnosti vodećih političara. Zagreb je našao sebe u programu policičkog razvijatka kulture, koji ne vrijeđa samo kad je u pitanju višenacionalna država, nego uvijek i svagdje. Zagreb će biti svakim danom utoliko kulturno i znanstveno jači, ukoliko će jačati kulturno, umjetničko i ostalo stvaralaštvo u cijeloj Hrvatskoj, u svim većim gradovima, u svim regijama. Danas deprovincijalizacija Zagreba ovisi o provedbi plana o deprovincijalizaciji hrvatske provincije, o oslobadanju cijele Hrvatske od centralističko-rekropske eksploatacije.

PITANJE: Vjerojatno je takvo shvaćanje uvjetovalo donošenje odluke o organiziranju Kongresa hrvatske kulture?

ODGOVOR: ... Kóngres hrvatske kulture je naša formula svojevrsne kulturne revalorizacije, da ne kažem baš kulturne revolucije, kojom želimo postići nekoliko stvari istodobno, od kojih je, po mojem mišljenju, bitno važna integracija hrvatske kulture i njene afirmacije na načelima višesrednjenosti, kao i stvaranje preduvjeta za trajna materijalna rješenja finansiranja kulturne djelatnosti zasnovane na promišljenoj sastavljenoj idejni, nacionalnom i političkom programu.

BRANIMIR DONAT

KULTURA — PROSTOR NACIONALNE INTEGRACIJE

Problem kulturne integracije Hrvatske je dvojak. Naime radi se o jednom kompleksu apstrakcija, ali isto tako i o cijelom nizu vrlo konkretnih poteza i rješenja koja se medusobno nadopunjaju i tek tada možemo očekivati nužnu koagulaciju proizvodnje i duha u nezamjenjivoj jedinstvu moderne narodnosti i državnosti.

(Stoga) je najdublje nade položeni u Hermesa, tog starog boga danas tako modernog pojma kao što je komunikacija. Ne treba mnogo uvjeravajući da se složimo u tome da meduljidski odnosi postaju tek onda snažniji ukoliko se medu ljudima uspostavi stanoviti duh suglasja. Prema tome, sve sam više uvjeren, da se rješenje ove važne problematike, da se ideja integracije može ostvariti tek onda kada se počinje ostvarivati duh zajedništva. Mislim da u spletu ovih pitanja problem obavještenosti naroda igra značajnu ulogu.

Cini mi se da tehnokrate već hrle da progatuju ovaj mamac. Riječi informacija, komunikacija gotovo erotički draškaju njihovu ušku i eto neki već otvaraju svoje potjetnike i citiraju: sagradili smo toliko novih radio-dedašiljača, stvorena je mreža radio postaja, koja pokriva teritorij naših domovina, programi se čuju duboko čak i u Srednju Europu, instalirano je toliko kilovata antenske izlazne energije, postavljeni su brojni repetitori, u planu je izgradnja nekoliko područnih radio i televizijskih studija. Prijatelji iz jedne druge sekte boga Hermesa ne žele u tom hvale vrijednom hvalisanju zaoštati i oni već navode kako svake noći posebni zrakoplovi raznose dnevni tisak, tako da svježe novine stignu i u najdaljnje krajeve naše domovine. Oni treći na prste broje koaksialne kabele, automatske telefonske središnjice i podsredišnje što povezuju naše ljudi i krajeve.

Odgovori što ih daju tehnokrati moraju svakog rodoljuba doista obradovati jer poznato je s koliko je samoprijevra sve to ostvarivano. Međutim, iako sam načelnici protivnik pozivanja na kategorije oblike i sadržaja i činim mi se da upravo spomenuti napor koji je Hrvatska doista po prvi put u svojoj dugoj povijesti povezana čine samo dio forme, nešto izvanjske, nešto tehnoidno, jer radio postaje mogu emitirati Jugotonove reklame pseudo-narodnih »kafanskih pevaljki«, televizija može emitirati amortine

emisije kao što su Film, teatar itd, ili bože nas sačuvaj Karusele, a zrakoplovi mogu prenositi tisak poput »Aren« ili »Starta« i tada možemo slobodno odustati od svih tih televizija jer njihov je sadržaj dezintegracione naravi. Cinjenica da se tehnički povezivanje može svakog časa ostvariti određiva, ali tehnika je samo posrednik u komuniciranju, u prenošenju informacija koje to i takvo narodno zajedništvo prodobuju i koaguliraju...

I tako krećući se gotovo u zatvorenom krugu dilema došli smo ponovno na sam prag pitanja koja muče Hrvatsku i Hrvate. Spotaknuli smo se na jednu apstrakciju izraslu iz konkretnog tih: ideja, duh, metafizika, bitak sve se to ustroboće pred nama kao neki čudni fantomi u koje svi vjerujemo iako ih teško odredujemo. Međutim, čovjek je svoje postojanje povezao uz mogućnost pretpostavljanja. On vjeruje, jer sluti da postoji neka gotova mistička, a ubit snažna i tvorna energija koja povezuje stih jednog Marka Marulića i jednog Miroslava Krleže, da između krstionice kneza Višeslava i Zdenca života ili Povijesti Hrvata Ivana Maštrovića postoje neka dublja, neka ponornija energija od one koju nudi riječ ili kamen kao pukli materijal.

Duh uzajamnosti iskovani i kaljen kroz stoljeća, kroz povijest jednog naroda odsječa iz našeg vidokruga sve ono nebitno, ostavljajući samo ono bitno krvoljige. Smisao poruke treba neprestano ponavljati. Od prvog dodira djetinjih usta majčine grudi, od prvog teplanja pa do oporuke taj smisao treba doživljavati kao smisao sebe sama. Preputimo li sve genima, poruke povijest pred portikama biologije blijede i mogu se čak i izgubiti u posvemašnoj kafokofiji modernih vremena. Nije stoga neobično da razni univerzalizmi bivaju zadovoljni činjenicom da pripadamo istom biološkom speciju dok pitanje ideologija prepušta svojim sofističkim masinjerama da od pojedinca, da od jasno kroz povijest protiširilim naroda mijese tijesno za svoje metafizičke igre. Čovjek je čovjek samo ukoliko je ličnost koja može podnijeti teret izbora, ukoliko je ukorijenjen u prostor i vrijeme. Društvo ne tvore anonimni pojedinci, njih povezuje sposobnost izbora zajedničke sudbine koju že živjeti bez obzira na cijenu i žrtve...

Jedan od plodova tog izbora mora biti kultura, taj univerzalni jezik koji govori uijek posebnosti koje čovjeka, njegov prostor i njegovo vrijeme dovodi do obzora gdje se otkriva pogled na bitne etape ljudskog puta, kojeg prevaljuju pojedinci i narodi ispunjavajući smisao svog života.

Dakle, sada kada se vraćamo na posno tlo pragme, kada opet trijezno pokušavamo razmisljati o korisnosti svega mislim da kao pojedinci, da kao narod u nezaobilaznoj cijelovitosti vitalnih interesa zahtijevamo da se svi ti kraljici saobraćaju i obavještavaju preobraze u vitalne veličine zajednicu duhovnih i materijalnih interesa.

LJUDEVIT JONKE

KULTURA JEZIKA

REEKSPORTERI I VANJSKO- TRGOVAČKI MONOPOLI

Danas je manje-više svakome jasno da jedan od osnovnih uzročnika sadašnjeg stanja u našoj privredi jest deficit vanjskotrgovačke bilance, tj. razlika u vrijednosti između našeg izvoza i našeg uvoza, koja je u čitavom poslijeratnom razdoblju, osim 1946. godine bila stalno negativna. Stalno smo više uvozili nego što smo izvozili. No, posljednjih godina deficit naše trgovачke bilance raste takvim tempom te nije ni čudo što su nestabilnost naše privrede i inflacija dostigle razmjere koji više nego zabrinjuju. Posljednjih je godina uvoz bio toliko veći od izvoza da se rast vanjskotrgovačkog deficitu za pojedine godine kretao ovako: (u milijardama starih dinara):

1966. godine	533 milijarde
1967.	683 "
1968.	800 "
1969.	989 "
1970.	1.793 "

Tako je u vremenu od svega četiri godine vanjskotrgovački deficit dostigao trostruki iznos u odnosu na 1966. godinu. No, koliko je to zabrinjavajući iznos i rast, još se bolje može vidjeti iz podataka o vanjskotrgovačkom deficitu koji su prethodili ovom razdoblju:

1961. godine	427 milijardi
1962.	246 "
1963.	333 "
1964.	537 "
1965.	245 "

Usaporede li se podaci iz ova dva niza, vidi se da je deficit ostvaren u 1970. godini dostigao sedmerosrudički iznos (i još ga premašio!), u odnosu na vanjskotrgovački deficit iz 1965. godine.

Vanjskotrgovački deficit u 1970. godini toliki je da znatno prelazi čistu akumulaciju čitave privrede SFRJ u bilo kojoj poslijereformskoj godini! Ali, više nego deficit ostvaren u 1970. godini zabrinjava ono što se u našoj vanjskoj trgovini događa ove godine. Već ionako katastrofalni deficit iz prošle godine raste ove godine još brže nego i jedne ranije. Pogledajmo dva podatka o rastu polugodišnjeg deficitu za ovu i prošlu godinu (u milijardama starih dinara):

I. — VI. mjesec 1970. 661 milijardu

I. — VI. mjesec 1971. 1.273 milijarde

U prvom polugodištu ove godine u odnosu na prvo polugodište prošle godine deficit naše vanjskotrgovačke bilance porasao je za

93%!

Unatoč povoljnijem kretanju u srpnju ove godine, deficit i dalje raste, tako da je potkraj srpnja ove godine dostigao sumu od 1.468 milijardi starih dinara. Ne prekinut li se ovakva kretanja do kraja godine, očito je da će naš deficit biti veći od strašnih 2.000 milijardi starih dinara, a to je suma za koju i Narodna banka Jugoslavije ocjenjuje da će biti premašena ako se sadašnja kretanja nastave.

Dosad najgore

Rast deficitu u ovoj godini alarmantniji je nego bilo kada do sada ne samo zato što raste strahovitični tempom, već još više zato jer do njega dolazi u godini kada je izvršena devalvacija, koja je morala djelovati na bitno smanjenje upravo deficitu trgovacke bilance.

Devalvacijom i reformom 1965. godine deficit trgovacke bilance bio je više nego prepolovljen u odnosu na 1964. godinu, kao što je bio i 1962. godine, kao rezultat "mini reforme". Uopće, u čitavom poslijeratnom razdoblju, ove godine prvi put vanjskotrgovački deficit raste unatoč poduzetnim drastičnim mjerama za njegovo smanjenje. (Kao rezultat poduzimanja mjeri više je puta deficit vanjskotrgovačke bilance smanjan u prije 1962. godine.)

1970. godina bila je godina za koju je proklamirano da će se ostvariti konvertibilnost dinara, a to je znalo da se očekivalo takvo uklapanje u međunarodnu podjelu rada i rast domaće proizvodnosti rada pri kojem će, uz u svijetu uobičajeni stupanj carinske zaštite domaće proizvodnje, doći do približavanja naših cijena svjetskim i samim time do pozitivnog kretanja u pravcu izjednačavanja uvoza i izvoza i likvidacije stalnog deficitu u trgovackoj bilanci. S obzirom na eksportnu orientiranost nekih naših republika, a osobito Hrvatske, konvertibilnost bi bila ostvarljiva da su ostvarena i načela proklamirana reformom. No ona se nije ostvarila, u prvom redu u sferi gdje raspolažanje rezultatima rada treba prenijeti na samoupravljače i postići njihovo odlučivanje u čitavom području ulaganja u reprodukciju (a u tome su bitne odluke o restrukturiranju i modernizaciji gospodarstva i razvitku proizvodnje).

Umjesto da se odlučivanje o višku rada i ulaganju u proizvodnju s etatističkim strukturama prenese na neposredne proizvođače, te su odluke u svoje ruke od početka reforme sve više preuzimala središta finansijske moći, otuđena i od privrede i od samoupravljača, a ona nisu ulagala u one strukture i proizvodnje koje će osigurati najbrži razvitak našeg gospodarstva, već tamo gdje se može "istjerati" u

najkraće vrijeme najveći profit, bez obzira što se na takav način dovodi u pitanje njihov daljnji razvitak (čitavo područje poljoprivrede, turizam, promet).

Zbog takvog kretanja u razdoblju od 1965. do 1970. nije se postiglo odgovarajuće restrukturiranje naše privrede i njena modernizacija, pa tako ni očekivani porast proizvodnosti rada. Nepovoljna kretanja do 1965., prekinuta u toj godini i 1966. nastavila su se već u 1967. godini, kada je opet premašen vanjskotrgovački deficit iz 1964.

Od 1967. vanjskotrgovački deficit nastavio je rast takvim tempom da smo danas od konvertibilnosti dinara dalje nego 1965. godine.

S obzirom na takvo kretanje, na stalno udaljavanje od cilja društveno-gospodarske reforme (umjesto samoupravnog društveno-gospodarskog odnosa u našem gospodarstvu jača kapital-odnos), udaljavanje koje nedvosmisleno potvrđuje neefikasnost do sada poduzetih mjera, jasno je da se rješenja mogu naći samo u bitnim izmjenama postojećeg vanjskotrgovačkog i deviznog režima. No, u okviru, njih, pokazuju praksu, osobitu ulogu ima način organizacije vanjskotrgovačkog pošlovanja. U prvom je redu riječ o poduzećima koja obavljaju vanjskotrgovačko poslovanje.

Udio reeksporterâ u stvaranju trgovackog deficitu

Dosadašnje afere vezane za rad naših vanjskotrgovačkih poduzeća (od šverca smrdljivim jajima, cigareta i stranim pićima, uvoza jabuka do malverzaciju u uvozu brodova u čitavom proteklom desetljeću) sasvim jasno upućuju na grm u kojem je skriven pravi zec, kada je riječ o našem vanjskotrgovačkom deficitu. Kako su se naša najveća vanjskotrgovačka poduzeća povezala s našim najvećim bankama (prvenstveno bivšim saveznim) i tako došla do osnove da se došla i u priliku da izigraju svaki propis i svaku mjeru koja se donese u svrhu stabilizacije i smanjivanja vanjskotrgovačkog deficitu. Vanjskotrgovačka poduzeća i banke izravno djeluju protiv svake vladine mjeri i protiv svake odluke svih naših državnih i političkih tijela. (Umjesto da podrži mjeru za smanjenje uvoza, i banke i vanjskotrgovačka poduzeća sva sredstva usmjeravaju upravo na uvoz, smanjujući time i novac koji se može dati za finansiranje izvoza. Najteži udarac stabilizacionim mjerama iz listopada prošle godine nanijeli su reeksporteri i banke.)

Savezna vlada mora konačno shvatiti da su vanjskotrgovačka poduzeća, i to ona najveća, i s njima povezane naše najveće banke — glavni protivnici stabilizacije, jer upravo nestabilnost privrede i sve veći uvoz predstavlja za njih osnovu za ostvarivanje ekstraprofita, malverzacije i eksploracije samo-upravljača.

Premda se, osobito u SR Hrvatskoj, mnogo dokazivala neophodnost najhitnije izmjene sadašnjeg položaja vanjskotrgovačkih monopolista, prvenstveno reeksporteru, još uvijek nije dovoljno jasna njihova prava uloga u našem sadašnjem negativnom razvitu. Podaci o rastu vanjskotrgovačkog deficitu to samo djelomično dokazuju. Veći dio novinstva i sredstava javnih komunikacija ne samo da je potpuno na strani reeksporteru i vanjskotrgovačkih monopolista već u potpunosti odbija i svaku pominjao o tome da su oni strano tijelo koje ne samo isisava nerazmjeran dio stvorenenog viška rada već je i jedan od značajnijih uzročnika sadašnjeg nepovoljnog stanja u našoj privredi.

Najveći vanjskotrgovački monopolisti koriste se svim sredstvima da bi u javnosti prikrali svoju pravu ulogu u našem gospodarstvu. Novinstvo u tome ide zaista na ruku. Dokle to ide, može se dokazati jednim komentarom dnevnika "Politika" od 25. svibnja 1971. Ovaj bi primjer možda i zastario da je itko na njega reagirao. No to se nije dogodilo. Dakle, "Politika" daje svom komentatoru ovakav podnaslov: »Služba društvenog knjigovodstva ispitala delatnost 7 velikih spoljnotrgovinskih organizacija i utvrdila da do sada objavljivane brojke o njihovoj ekonomskoj moći i reeksportnim poslovima nisu tačne«. No, umjesto SDK, upravo "Politika" pokušava s tri podatka dokazati tri teze s kojima su reeksporteri, i to prvenstveno "Genex", već nekoliko puta isputili u javnosti. Svojim komentarom "Politika" nastoji problem reeksporteru i vanjskotrgovačkih monopolista skinuti s dnevnom reda kao izmišljen i nepostojeci. Tako u uvodu tvrdi:

»Dok se sleže velika i bezrazložno podignuta prasina oko delovanja i budućeg státusa spoljnotrgovinskih preduzeća, na videlo izbjajuću činjenice koje obezvreduju mnogo što je izrečeno u povijesnoj temperaturi«, a u zaključku komentara kaže se: »Eto, to pokazuju brojke, na osnovu kojih se može suditi i presudjivati o poslovanju spoljnotrgovinskih preduzeća i o njihovoj budućoj sudbini — u ustavnim amandmanima i izvan njih. Sve ostalo su priče u kojima su svakojaka pretjerivanja u ozbiljnoj zavadi sa istinom.«

"Politika" sve što je do sada poznato o reeksporterima (pa i na sudovima utvrđeno u mnogim aferama) misli obezvrijediti s ove tri teze:

1) Vanjskotrgovačka poduzeća ne izdvajaju u svoje fondove 17 puta više od prosjeka privrede, već u razdoblju od 1964. do 1965. godine "samo" 3,8 puta do 5,6 puta (kao da je 5,6 puta više — malo?!).

2) Nije istina da se vanjskotrgovačka poduzeća bave uglavnom reeksportnim poslovima, jer je npr. "Genex" u svom ukupnom prihodu 1969. godine imao 20,49% prihoda od reeksporta, a u 1970. godini samo 19,13%. Kod "Inexa" i "Progresu" taj se udio u posljednje dvije godine kreće od 4,17% do 6,71%.

3) "Ali za izvođenje konačnog suda bitni su konačni podaci" — kaže "Politika" i navodi da je 5 "reeksporteru" 1969. godine ostvarilo ukupan prihod u iznosu od 5,5 milijardi, a 1970. godine 6,2 milijarde dinara, a u tome su reeksportni poslovi sudjelovali s 7,93%, odnosno 9,51%.

"Politika" ne kaže gdje je i kada je, tko i za koje razdoblje i za koja poduzeća tvrdio da ostvaruju reeksporteru 17 puta više sredstava za fondove od prosjeka privrede, pa je zato i polemika nemoguća. No to je poznati stil. Sve tri teze vješto su konstruirane, ali za problem reeksportera nebitne. Osim toga, podaci su netočni, pa je i obrana reeksportera propala.

Mutež s podacima

Reeksporteri i vanjskotrgovačka poduzeća uopće, po prirodi svoga poslovanja, posljuju po čitavom svijetu, u velikom broju zemalja, s različitim društveno-gospodarskim sistemima. Reeksporteri se bave svim i s všim, od proizvodnje piva, kao "Inex", do prijevoza putnika u zračnom prometu, kao "Genex". Nije li onda šaljivo pokušati s tri podatka skinuti s dnevnog reda problem organizacije vanjske trgovine u samoupravnoj zajednici u višenacionalnoj državi?

Naša vanjska trgovina i reeksporteri posljuju po svim načelima "svjetskog biznisa", a nije im strana i nisu imuni ni od jedne metode kojom se svjetski biznis služi. Jedna od njih jest svakako to da se konstruiraju takve metode informiranja javnosti kojima će se postići željeni poslovno-politički i poslovno-propagandni ciljevi. Tako je i "Genex" iskonstruirao za javnost bilance (i objavljuje ih u "Ekonomskoj politici"), bilance kakvima nema primjera u knjigovodstvenoj teoriji i praksi, a sve da bi njima opovrgao u javnosti osnovne istine o svome poslovanju. Zajedno se, na primjer, prikazuju amortizacija i investicione održavanje, a pored osnovnih prihoda "od komercijalno-financijskih" poslova navode se još "prihodi od zastupanja inozemnih firmi", kao da to nisu također "komercijalno-financijski poslovi", itd., itd.

Takvim miješanjem podataka, a s obzirom na to da ne postoje sankcije za neiskazivanje podataka po vrstama prihoda i akumulacije koja je proizašla iz pojedinih prihoda, reeksporteri mogu rezultate svoga poslovanja prikazati onako kako im odgovara u određenom trenutku (posebno će biti riječi o njihovim inozemnim firmama, kojih poslovanje uopće ne prikazuju u svojim bilancama). Kako to rade, najbolji je dokaz kad "Politika" tvrdi da je pet reeksportera ostvarilo u 1970. godini 6,2 milijarde ukupnog prihoda, dok direktor "Genexa" za Hrvatsku tvrdi da "Genex" promet u 1970. godini iznosi oko 6 milijardi (ili 600 milijardi st. din). Dakle, sâm "Genex" ostvario je promet koliko se tvrdi da je ukupnog prihoda ostvarilo svih 5 reeksportera. Razlika je u mučkanju s prometom i ukupnim prihodom (nismo naivni!).

Kakva je stvarna zarada reeksportera, može se, suprotno tvrdnjama "Politike", vidjeti iz originalnih bilanci "Generaleksporta" ili "Genexa" iz Beograda. "Genex" je 31. XII. 1962. godine imao poslovni fond u visini od 7,9 mil. n. d., a 31. XII. 1969. u visini od 316 mil. n. d., što znači da mu je poslovni fond kroz to vrijeme narastao ravninom u okruglo za 40 (četrdeset) puta, odnosno: prema stanju na kraju 1962. godine, u toku sedam godina, svake mu je godine poslovni fond rastao za 5,7 puta! (Tko ne vjeruje, dat će mu na uvid "Genexov" bilancu!) A to je samo zarada pokazana u zemlji!

Dok nije došlo do zakonske zabrane isplata, "Genex" je u 1966. i 1967. godini izdvajao u fond zajedničke potrošnje iznos koji predstavlja 50% od brutto iznosa izdvojenog iz dohotka za osobne dohotke. To znači da je u tim godinama u "Genexu" samo za zajedničku potrošnju po radniku izdvajano više nego što su bili prosječni osobni dohotci zaposlenih u jugoslavenskoj privredi za čitavu godinu dana!?

I konačno, da bi slika bila potpunija, navest ćemo da su u 1969. godini najviši osobni dohotci bili dohotci pilota u vanjskoj trgovini ("Genex", "Inex"), i to u prosjeku 6.000 dinara mjesечно, što je gotovo za 100% više od istog zanimanja u zračnim kompanijama koje ne pripadaju reeksporterima! (Svršetak u slijedećem broju)

Hrvoje Šošić

Načelni pristup s obzirom na posebna uvjetovanja u socijalističkim društvenim odnosima

PRIVATNI RAD U RAZVITKU SR HRVATSKE

Gospodarsko-politički pristup problematici privatnoga (osobnoga) rada u specifičnim uvjetima hrvatskog i jugoslavenskog razvijanja

Izgradnja socijalizma u uvjetima ne razvijenih proizvodnih snaga, neizgradenih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa i uopće niskog nivoa razvijenosti socijalne i gospodarske znanosti nalazi se pod velikim pritiskom primitivnih i konzervativnih birokratskih i drugih snaga, koje po prirodi stvari imaju važne pozicije u početnoj socijalno-političkoj strukturi mladog socijalističkog društva.

Opasna iluzija

U toj početnoj etapi obično se javljaju vrlo opasne iluzije o tempu i metodama izgradnje novog socijalističkog društva. Javlja se i teza o svemoći globalne društvene reprezentacije u političko-ekonomskom sistemu. U toj etapi, kada nema dovoljno vremena ni kvalificiranih snaga za dublje bavljenje problemima socijalno-ekonomske organizacije društva, postoji stalno prisutna skrivena opasnost da se vrši nasilje nad procesima gospodarskog razvijanja, da se negira djelovanje gospodarskih zakona, što s jedne strane vodi razaranju i usporavanju razvijanja proizvodnih snaga, a s druge strane još više jača vlast državno-birokratskog sloja i stvara opasnu iluziju o njegovoj svemoći.

Posebno se grube greške mogu praviti oko tempa i metodā podruštovljivanja sredstava za proizvodnju u uvjetima nerazvijenih proizvodnih snaga i uopće nerazvijenih socijalno-gospodarskih i obrazovno-kulturnih struktura velikog dijela zemalja koje su nakon I. svjetskog rata stupile na tlo izgradnje socijalizma. Marksistička socijalno-gospodarska concepcija izgradnje socijalizma polazi od objektivne logike koja nameće uspostavljanje socijalizma kao novog tipa socijalno-gospodarske organizacije, u okviru kojega ima više prostora za sve vrste ljudskog stvaralaštva, a prije svega za ubrzani porast proizvodnih snaga društva kao elementarne podloge na kojoj se mogu pokrivati sve materijalne i duhovne potrebe pojedinaca i širih socijalnih organizama. Kao što je poznato, kapitalizam je nastao kao savršeniji i stimulativniji tip socijalno-gospodarske organizacije u odnosu na sitnovlasničku strukturu prije njega, jer je bio kadar da koncentracijom sredstava za proizvodnju u rukama malog broja pojedinaca otvorio proces društvene specijalizacije i izvrši koncentraciju i specijalizaciju ljudske pametи za izmišljaj novih proizvodnih, organizacijskih i drugih rješenja, kojima se stalno mogao usavršavati proizvodni aparat, tehnologija i organizacija rada, a tako i ljudski faktor. Prednost kapitalizma u odnosu na rascjepkano sitno privatno vlasništvo bila je prije svega u tome što je on — na osnovi koncentracije mnogo većeg kvantuma sredstava za proizvodnju, ljudskog faktora i društvenog viška

rada — mogao izazvati promjene u načinu proizvodnje, a tim promjenama u okviru kojih se stalno mijenjaju nekvalificirani ljudski rad sa strojevinom, te prodrom intelektualnog rada u proizvodni sistem, bio je u stanju omogućiti mnogo brži porast društvene produktivnosti rada, narodnog dohotka i životnog standarda. Prema tome, kapitalistički gospodarsko-socijalni odnos kao kvalitetno novi tip prije svega gospodarske organizacije društva pojavljuje se kao zakonita nužnost bez koje je nemoguće organizirati industrijski način proizvodnje, jer izolirani pojedinci kao vlasnici sredstava za proizvodnju, a ujedno i proizvođači, ne mogu biti nosioci velikih tehničko-tehnoloških i socijalno-gospodarskih potevata preko kojih se u novoj društvenoj kooperaciji pod vodstvom kapitala ujedinjuju pojedinačne energije u kolektivne akcije na osnovu kojih se ubrzano mijenjaju proizvodne snage društva, a na toj logici i sveukupni način socijalno-političke organizacije načina mišljenja i načina života.

Iz ovoga proizlazi da je određeni tip socijalne organizacije proizvodnog sistema uvjetovan nivoom razvijenosti i strukturom proizvodnih snaga društva. Kapitalistički način organizacije proizvodnog sistema u najrazvijenijim kapitalističkim zemljama Zapada potiskavao je na temelju ekonomske logike sitni privatni rad, iako ga nije u potpunosti likvidirao, jer na određenim vrstama proizvodnje i privrednih aktivnosti ovaj rad ima neuništivu vitalnost i sposobnost opstanika i funkciranja i on, u biti, omogućava funkciranje društveno organiziranog rada pod vodstvom privatnog kapitala.

Uvjetovalja

Kao što je poznato, ključni zadatak socijalističkog društva nakon uspešno preuzete političke vlasti od građanske klase i drugih izrabljivačkih socijalnih slojeva jest taj da izvrši eksproprijaciju sredstava za proizvodnju i da ih iz privatno-kapitalističkog, feudalnog ili sitnog vlasništva pretvoriti u društveno — u početku državno — vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju i uopće nad društvenim dobrima koja su važna za ukupnu materijalnu i duhovnu reprodukciju društva. Međutim, kada što je poznato, većina je socijalističkih zemalja na tlo izgradnje socijalizma stupila s veoma nerazvijenim proizvodnim snagama, s proizvodnom, socijalno-ekonomskom, demografskom i drugom strukturonom koja je bila na nivou razvijenih kapitalističkih zemalja u periodu prvočitne kapitalističke akumulacije. U tim zemljama se oskoro stanovništvo koje živi na primitivnim sredstvima za proizvodnju, iz čega proizlazi veoma niska produktivnost rada, kretalo se između 75 i 90%. U toj situaciji, u većini slučajeva upravo zanatstvo, po

broju zaposlenih, a i po gospodarskom značenju u formirajući društvenog proizvoda i narodnog dohotka, jest na nivou industrije koja u procesu modernog gospodarskog razvijanja treba odigrati odlučujuću važnost u procesu preobražaja cijelokupne proizvodne i socijalno-gospodarske strukture. Iz ovoga proizlazi da ne može biti modernog socijalističkog društva koje nose nove proizvodne i socijalno-gospodarske snage — ukoliko u tom razvijaju nema vodeću ulogu industrija, jer je industrija onaj sektor narodne ekonomije koji proizvodi sredstva rada pomoću kojih se mijenja materijalno-tehnička osnova proizvodnje i vrši stalni porast produktivnosti rada. Društveno vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju može biti stimulativan okvir za razvoj proizvodnih snaga i za mobilizaciju interesnih i stvaralačkih energija pojedinaca i društva samo na onim segmentima gospodarske strukture na kojima proizvodna tehnika ima odlučujuće značenje i gdje je postignut značajan nivo mehanizacije proizvodnog procesa i kooperacije individualnih radova u integralnom mehanizmu društvenog rada. To znači da se društveno vlasništvo može pojaviti kao djelotvorno prije svega na onim segmentima narodnog gospodarstva na kojima su pojedinci povezani u proizvodnom lancu i društvenom radu logikom i nivoom razvijenosti proizvodnog sistema, a ne prije svega subjektivnom intervencijom ruštvenih snaga i isključivo socijalnom organizacijom procesa proizvodnje. Iz ovoga proizlazi da struktura proizvodnog sistema u određenom smislu nameće u načelu tip socijalno-gospodarske organizacije društva. To nam daje argumente da će socijalistički društveno-ekonomski odnosi tek moći izraziti svoju pravu prirodu i propulsivnost u uvjetima visoko razvijenih proizvodnih snaga, gdje će strojevi obavljati fizičke procese i dio rutinskih intelektualnih procesa, a gdje će se ljudi pojavljivati kao tvorci i regulatori u kretanju proizvodnog sistema.

Uvažavanja specifičnosti

To drugim riječima znači da se nakon zauzimanja političke vlasti i eksproprijacije sredstava za proizvodnju na najvitalnijim točkama privredne strukture (industrija, promet, energetika) ne može pod svaku cijenu forsirati uspostavljanje društvenog vlasništva na čitavoj fronti gospodarskih aktivnosti, već se mora pažljivo istraživati specifičnost pojedinih djelatnosti u procesu razvijanja, da bi se moglo doći do pravilnih dijagnoza i rješenja o oblicima i tempu uspostavljanja društvenog vlasništva u različitim djelatnostima društvenog rada. To se prije svega odnosi na agrarni sektor, kompleks proizvodnog i uslužnog zanatstva, dio turističkog poslovanja, kućnu radost, dio prometa, dio građevinarstva i sličnih sektora. Osvrnamo se najprije na probleme privatnog vlasništva i osobnog rada u poljoprivredi, s obzirom na to da se u njoj nakon rata nalazilo preko 75% stanovništva. U početku se pod pritiskom i utjecajem sovjetske teorije i prakse kod nas forsirala kolektivizacija poljoprivrede pomoću različitih tipova seljačkih radnih zadruga, iako svih pojedincima koji su u to vrijeme djelovali u političkim vrhovima, a naročito velik dio naroda i inteligencije, nije — iz sasvim razumljivih razloga — stajao na tim pozicijama. U forsiranju seljačkih radnih zadruga, kao specifičnih oblika izgradnje socijalizma u poljoprivredi nije se polazilo od specifičnosti naše proizvodne socijalno-ekonomske i političko-psihološke situacije, a posebno se nije polazilo od specifičnosti našeg sela, koje se, za razliku od ruskog i evropskog sela, formiralo u potpuno različitim uvjetima. Smatralo se da će pretvaranje sitnog vlasništva nad zemljom u zadružno samo po sebi riješiti sve probleme poljoprivrede i ubrzano likvidirati nisku produktivnost rada u poljoprivredi, nizak nivo izobrazbe seljaka, njegov mentalitet, navike i uopće sve ono što se na selu formiralo kao rezultat dotadašnjeg toka socijalno-gospodarskog razvijanja ukupnog društva općenito i sela posebno.

Pogreške i — neočekivani posljeci

Tu se nije polazilo od toga da uspostavljanje socijalističkih proizvodnih odnosa u poljoprivredi i na selu prije svega zavisi o razvijenosti proizvodnih snaga u industriji i ukupe privredi, a osobito od proizvodnih snaga u poljoprivredi. Međutim, ne mogu biti razvijene proizvodne snage u poljoprivredi ako u njoj radi 75% stanovništva. To drugim riječima znači da tempo preobražaja same poljoprivrede i broj zaposlenih u poljoprivredi zavisi od tempa preobražaja industrijske strukture i proizvodnih djelatnosti izvan poljoprivreda. Proces smanjivanja poljoprivrednog stanovništva sa 75% na 50%, 30% i 20% traje najmanje pedeset godina. Iz ovoga proizlazi da se moderni proizvodne snage u poljoprivredi mogu razviti tek u procesu dugoročnog preobražaja ukupne gospodarske strukture, gdje industrija i njena akumulativnost imaju odlučujuće značenje. U tom periodu svako prenaglašeno forsiranje društvenog vlasništva u poljoprivredi, koje ne vodi računa o objektivnim okvirima što proizlaze iz nivoa razvijenosti proizvodnih snaga i kompozicije ukupne privrede, može urodititi samo negativnim gospodarsko-političkim posljedicama i na dugi rok usporiti i razvoj proizvodnih snaga i sam preobražaj socijalističkih društveno-ekonomskih odnosa u poljoprivredi i na selu općenito. Socijalistički društveno-ekonomski odnosi na selu u svom razvijenjem obliku mogu se pojaviti na bilo kojem nivou razvijenosti proizvodnih snaga u poljoprivredi. To drugim riječima znači da nerazvijena sredstva rada i rascjepkani mali posjedi ne mogu biti podloga za uspostavljanje društvene organizacije rada zasnovane na društvenom vlasništvu. Sam proces proizvodnje u uvjetima nerazvijenih sredstava za rad i sitnog, rascjepkanog vlasništva nad zemljom ne povezuje poljoprivredne proizvođače kao pojedince u integralni sustav društvenog procesa rada. Sama, dakle, zrelost proizvodnih snaga i nivo njihove razvijenosti nisu doveli do nužnosti društvene kooperacije individualnih radova, već se individualni rad s nerazvijenim sredstvima za proizvodnju i rascjepkanim posjedima pojavljuje kao realna gospodarsko-socijalna struktura u poljoprivredi. Pokušaj da se taj proizvodni sistem i ljudi koji u njemu djeluju povezuju preko društvenog vlasništva ne može dati svoje efekte već obratno: ruši one interese koji prirodno postoje u svakom pojedincu i objektivno djeluju destimulativno na mobilizaciju golemih energija što postoje u našem seljačkom elementu na limi valorizacije naše poljoprivredne. Zato su seljačke radne zadruge doživjele potpuni gospodarsko-politički poraz i objektivno su unazadile i proizvodne snage i stvorile averziju jednog dijela seljaka prema socijalizmu.

Marko Veselica

OD NINA DO KARINA

Na ulazu u Nin uklesana je tirkvica i kruh, a nad vratima se sveudilj vije hrvatska zastava. Kruh i sol znamen je gostoljubja prema svim narodima koji su povijesnom nuždom došli na drevno hrvatsko tlo.

Ljubač

Naknih putovati trima morima: Jadranskim, Novigradskim i Karinskim. Velebit je obavila čalma od oblaka, bura zapjenila Jadransko more o Pag, a Novigradsko zahućalo u Ždrilu, negdašnjem kanjonu Zrmanje. Pag je trstika i solju izbijeljen kamen, iskrizan ogradicama među kojima zimuju ovce, pun je hrpa soli i humaka eolske zemlje.

Ljubač je zguren podno Ljubljane, brda puna ilirskih grobova, u kojima mrtvi leže zgrčeni, na boku, kao da su opet u utrobi matere zemlje. Oko sela je plodno polje i sitno žalo, na kojem je nogometno igralište. Za plime ribari po njemu istežu mreže, a za oseke mladost igra nogomet. Malo je mladih ostalo u Ljubaču, pa kad nedostaje poneki igrač, lopatom znade »zaigrati« i — val. Selo je ubavo. Zabitno, bez dobre ceste. Podno grobova, Mladost reda odlazi u Australiju, pa su momu ljubaznom domaćinu Mati Perkoviću, koji mi priopovijeda o dva sina u dalekoj tudini, sve misli o tomu: hoće li se oni jednoć vratiti! Da bi se selo preporodilo, valjalo bi dovesti vodu u domove, za što bi svako kućanstvo moralo dati po milijun starih dinara... »A od česa?« Oni što načeve graditi vikendice... »Vole ovaku zabitu!«

Ogorčen neshvaćanjem došljakâ, kojima selidba (izletnička!) na morsku obalu nije sudbinska kao žiteljima starinicima, — putujem prema Novigradu. Neke su čapljaste ptice na osegnutu moru uz otočku crkvicu; na vrelu Nazret planđuju osamljeni kupati, uz krasan gajić, koji će prije ili poslije netko zapaliti. Ti bi Novljani htjeli izgraditi hotele te tako primamiti turiste u njihov zaton, jerke, gdje se noću čuje svaki pljusak ribiljega repa.

Hodeći dalje prema Karinu, onomu čudnovatom moru koje me ovamo domamilo, mimohodim žene uprčene vučijama. Iz Pridrage, sela od 23 zaseoka, neprstance srećem mrka lica. Premda su mnogi ovdasjni žitelji na radu u tudini,iza svakoga zidića ponetko izviri, pa crljena kapica i bijeli rubac promiču sažeženim vinogradima. Usred sela se viju državne zastave, mnoštvo je svijeta na zboru. Ja žedan pijem iz djevojčine vučije.

M. Pokrivka: NIN

Tu sam doživio ono što je presjeklo moj hod od Nina do Karina, odvratilo mi oko od motrenja velebitskih Tulovih greda.

Pridraga

»...Jednodušno osuđujemo neljudske i barbarske postupke benkovačkih milicionara i drugih, koji su se fizički obračunali s nekolicinom hrvatskih mladića, fizički ih dotukli, vrijedajući ih kao ljudi i kac pripadnike hrvatskoga naroda.

Povod bijaše pjevanje hrvatskih pučkih pjesama, koje nisu morale nikoga vrijedati, a pjevala ih je hrvatska mladež, zadojena duhom X. sjednice SKH i idejama bratstva i jedinstva. Zahtijevamo da se akteri ovih iživljavanja kazne i da se protiv njih povede krivični postupak, jer su zlorabili prava i uprljali uniformu Narodne milicije koju nose. Zahtijevamo da se formira komisija od članova Sabora, a ne od SUP-a. Zahtijevamo da se oni smijene i primjerno kazne.

Cijeli narod Pridrage, okupljen danas na ovomu zboru, vjeruje da će se njegove želje ispuniti, jer će u suprotnom posumnjati u duh novih smjernica i novih promjena, i jer bi se na taj način revoltirao ovaj narod, koji je već sad ogorčen i traži pravednu kaznu za izvršioce nereda...«

Te su riječi čitane iz pisma na zboru, a o događaju mi je ovako priopovijedao Šime Zubčić, pokazujući krvavu košulju:

»Po običaju, kako je već 520 godina, na Gospu od Andela, 2. kolovoza, Pridražani suđu k samostanu Sv. Paškvala u Karinu. Negda su tu živili samo katolici, no nikad dosad nismo imali sukoba s Karinjaninima, koji su pravoslavne vire. U ratu sam i sâm održavā sastanke... dok nisam otiša u parizane... da ljudi ne bi jedan drugoga. Karinjani su mudu dvista metara mora, i tu je izgrađeno nekih 300 vikendica. Ovi su vikendaši bili glavna smutnja, jer je među milicionarima koji su nas tukli bilo nikoliko demobiliziranih oficira...«

»Jednoga su zvali 'major' — domeće njegova 13-godišnja djevojčica Zorka. — »Prije nego su stali mlatiti, niki nam je čovik rekâ: 'Bižite, dico, jer ćete dobiti po sebi.'

»Tako je počelo... Jer je mladež, i s jedne i drugue strane, pivala svoje pučke pisme. Nikomu to nije smetalo...«

»Mi smo pivali« — veli Zorka — »Vili Velebita, Ustani bane, Marjane, Marjane i Vezak vezla mlada Hrvatica... Rekli su nam: 'Ne smite to pivati!' — 'Smimo!' — 'Vriđate drugi narod!' — 'Mi nikoga ne vriđamo, samo slavimo svoj narod!'

»Kađ su mi udarili sina župnika, rekao sam milicionarima: 'Ne! Nemojte miran narod!' — 'Šta ti je on?' — 'Sin!' Onda su prestali... A u niko me vrime vezali, viknija mi niki: 'Stoj! Jesi li ti Šime Zubčić?... A, ti si taj koji organizira ustanak! Dosta, ne govor!...' Sa mnom je bila sin od 11 godina, moj Nikola. 'Ima li ti mali s kim ostati?' Tako su i njega u 'Fiću', tu me tukli, a onda mi sina ostavili na cesti, mene iz 'Fiće' u... kako se ono zove... 'Landrover', bacili me na dvojicu Pridražana i na jednoga iz Kruševa, koji su ležali kao mrtvi... Do Benkovca sam dobija četiri udarca pendrekom, prvi po livoj slijepoočici, drugi po desnoj, treći po zatiljku, a četvrti upoprik timena. Onda mi je krv mlaznula iz ušiju i usta... To je ta krvava košulja! Čuvat ću je do smrti, i priko smrti, imadem još sedam košulja... Kao i simova! — Nasmije se. »Jedan mi je u Njemačkoj, jedan plov, jedan svećenik, jedan podoficir na vojnou brodu, jedan urar u Šibeniku... Petorica, je li? A mali su doma, dat ću ih na škole...«

Polako razgovaramo o domaćim brigama. Žena je Stojia bila u bolnici poradi bubrega, blijeda je, sjedi na postelji, »jerbo joj život trepti«, pa kad je onu večer došao doma sin bez oca...«

»Mali govori: 'Doće čaca! Doće čaca! i biži od mene, plače. Ja za njim, a on samo opetuje: 'Doće čaca! Doće čaca!' Bila sam slaba, pala na oni kameni stol... A Šime mi sutradan dolazi s krvavom košuljom... Ja se još nisam povratila.«

Netko je kriv — mi ili oni!

U Pridrazi su kuće popločane velikim pločama, koje su gledala sa strane! — zapamtise Budimliju, koji je imade u sebi spiljicu, poput Manite pećine koja se nazire u vilovitu Velebitu.

Pridražani i Kruševljani viteški vele: »Netko je kriv — mi ili oni!« To nije sukob sa srpskim puškom, s kojim odavna žive u slozi pod Velebitom, nego su se u to uplele neke mračne nakane. To svjedoči naoružavanje (unaprijed!) pendrecima (»službenim palicama«) nekih demobiliziranih oficira vikendaša (»major« Šijan, neki Milan Bućan, »navodni kapetan«), zatim vozača »Autotransporta«, nekog Adama iz Zelengrada... Među onima što su osobito nasladno tukli goloruk narod, djecu — koja su gledala sa strane! — zapamtise Budimliju, koji je još prije riješen službe i bio je pod istragom. Desnu mu ruku u gipsu, a lijevom drži kolac.

Zitelji su Pridrage, Kruševa i Škabrinje ogorčeni. Uzbudeni su navlastito poradi očite mržnje i službene zlorabe. »Ne kaže Hrvat, nego ustaša.« Pače i djetetu od 11 godina! Zar je gluhonijemi Tomo Bašić iz Kruševa mogao pjevati pjesme, a nemilo je po glavi tučen. Zašto su — pitaju se začuđeni seljaci — dva brata Viduška svezana skupa, te su milicionari tukli bratovom glavom o bratovu glavu, tako da je Slavko dopao bolnici?

Karinski kamen

Pridraga je žrtvovala 45 svojih sinova u NOR-u, a imenom narodnoga heroja, Stanka Batura, španjolskoga borca, krštena je lijepa škola, s osam učionica, dobrovoljno sagrađena, da bi na ovomu ostala njihova djeca. Od nekih 3000 Pridražana, 830 ih radi izvan domovine, 480 »privremeno«, a ini već imaju obitelji u tudini. Unatoč tomu, posvuda vidiš djeou, jer se ovdje rađa na hrpe. Polja nisu zapuštena, kao što je to u Kruševu, kako veli istučeni mladić Branko Perica. Pridraške žene nose na ledima vučije, dokle kap kape popiju je već ose, a starac klešući karinski pločasti kamen, odlamajući geološki sloj, pjeva pjesmicu o njihovu junaku što je u Karinsko more stjerao Turčina:

O, Pridrago poštenoga glasa,
Sljedbenico Balića Dujasa.

A svagdašnji se život nastavlja. Za sretan put pijem vino pod ložnjačom, pod gredom visi krvava košulja i mladi sir, cakli se ulje u tamnoj kamenici. Ovdje se potkrovje zove kula, pa me iz nje pozdravlja djevojčica Zorka. Na odlasku ugledah šepava tovarčića, izdaleka mi veli Stoj: »Da barem nađu... Talijani... da se ne muči...!«

Mrtvi uspokojeni morem

Na vrhu Velebita Tulove su grede kao kameni cvijet. More šumi duboko pod Ilirima zgrčenim u grobovima. U Nizu, pod nanosima eolske zemlje, opruženi su stari Hrvati. Mrtvim precima more plače kosti.

Jozo Vrkić

PRIDRAGA TRAŽI ZAŠTITU

NAKON PET STOLJEĆA IZOSTALO BLAGDANSKO SLAVLJE U KARINU

Brijunski plenum CK SKJ g. 1966. bio je logičan posljedak demokratizacije društva na samoupravnoj osnovi, koja je u sebe, neopazice ili silimice, sve više uključivala povijesnost naroda koji obitavaju unutar granica SFRJ. Dotadašnje društvene institucije, formirane u jednom drugom vremenu, izuzetnom ne samo po svojim težnjama nego i po svojim strahovima, bile su podvrgnute javnoj prosudbi, kritici pa i osudi. Glavni kreator i pobornik militantnog unitarističkog jugoslavenskog izgubio je moć, ne samo da raspolaže slobodom i svakodnevnim spokojem velikog broja pojedinaca, nego je izgubio i politički i revolucionarni ugled. Unutar aparata koji je on formirao i koji je djelovao po njegovom naputku ipak nisu izvršene znatnije kadrovske izmjene. Izostanak sudskih procesa i osuda zbog protuustavne krivične djelatnosti nadoknađen je donošenjem novih zakona koji su ograničili upotrebu sile i samovoljnih postupaka. Ustajne i temeljite kritike starog sustava državnih institucija javne sigurnosti i redarstva polako su rastale kod osoblja koje ih je sačinjavalo svijest o njihovoj iznimnosti i nepovredivosti. Ipak, ta svijest nikada nije bila potpuno zatrta, tā previše je dugo bila njegovana i podržavana, da bi tek tako mogla nestati. U kontraverznim društvenim prilikama, kojima obiluje svaka dosad poznata ljudska zajednica, svijest o iznimnosti ponekad silovito izbjegne na površinu. Učestali sukobi građana i milicionara rječito govore da mnogi problemi u redarstvenoj službi još uvijek nisu riješeni i da ta služba još uvijek nije dovedena u sklad s nacionalnim bićem naroda unutar kojega djeli. Iz tog nesklađa radaju se nesuglasice, nerazumijevanja i frustracije, koje ponekad poprime zastrašujuće oblike, kao što se to nedavno dogodilo u Karinu, u zadarskoj općini.

Izjavaštaj Republičkom SUP-u

U izještaju što ga je Mjesna zajednica sela Pridrage uputila 9. kolovoza o. g. Sekretarijatu za unutrašnje poslove SR Hrvatske kaže se: »Dana 2. VIII. 1971. u Karinu, gdje prebiva živali pravoslavne vjere, mada se u istom mjestu nalazi franjevački samostan, slavio se uobičajeni blagdan Gospe od Andela. Kao i ranijih godina slavlju je prisustvovalo mnoštvo naroda, kako iz Karina, tako iz Pridrage, Kruševa i obližnjih sela. Među prisutnima bilo je žitelji pravoslavne vjere. Prisutni omladinci i jedne i druge strane pjevali su pjesme kojima su manje više na ovom području uobičajene. Uglavnom se pjevalo: 'Marjane, Marjane', 'Oj ti vilo Velebita', 'Ustaní bane' i slično. Zbog ovih pjesama, koje nikoga nisu vrijedne, počeli su reagirati i nazočne omladince sprecavati milicionari, tvrdjeći da se navedenim pjesmama provocira. Omladinci su na takva upozorenja milicionara izjavili da ne vide provociranje spomenutim pjesmama, ali ako to nekoga vrijeda ili ako se time provocira, da su spremni prestati s pjevanjem. Umjesto potrebnog savjeta od strane milicionara uslijedila su batinacija, hačenja i odvođenje u privator. Da bude još žalosnije, nazočni milicionari su raspoljelili civilima, očito unaprijed pripremljenima, službenim palicama oboruzani, tako da su svi skupa počeli napadati i udarati sve i svakoga za koga su znali da je pjevac. odnosno da je iz Pridrage, Kruševa ili odnekud drugdje, a ne iz Karina. Pri tom se od civila naročito isticao jedan u uniformi poduzeća 'Autotransport' iz Zadra, te prema tome šef ili konduktor tog poduzeća, navodno neki Adam, te Slavko Šijan, kojeg su milicionari nazivali 'major'. Dok se navodno radi o trgovackom putniku iz Zagreba, te neki Milan Bučan, navodno kapetan I klase JNA iz Zagreba. Šijan i Bučan su bili toliko drski i bezobrazni da su pored ostalih psovki i uvreda na račun Hrvata, govorili da su stanovnici Pridrage gomad koju treba poubijati, da će dovesti puk vojske iz Knina i sve pobiti, da su svih ustaše i da im se to naprosti iz očiju vidi i slično... U stanici milicije komandir je privedenim govorio: 'Majku

Mirne demonstracije Pridražana pred zgradom Općinske skupštine na Narodnom trgu u Zadru

»Vam vašu, sretni ste da nisam imao mitraljez, sve bih vas pokokao.«

Mirne demonstracije

Zaprepašteni onim što se zabilo, Pridražani i Kruševljani prosvjedovali su na više mesta tražeći da se krivci ovog nemilog događaja pozovu na odgovornost i kaznu. Međutim, kako se istraga, po njihovom mišljenju, vodila presporo i na neodgovarajući način, Pridražani su 16. kolovoza priredili mirne demonstracije pred zgradom Općinske skupštine u Zadru. U grobnoj tišini, s još vidljivim ozljedama po tijelu, oni su prošli kroz Zadar noseći zastave, krvave košulje i parolu: »Zaštitu u svojoj domovini traži Pridraga. Nekoliko dana nakon tega razgovarao sam s njima u njihovu selu. Posivjelih lica sjedili su pred svojim kamenim kućama, o onom što su vidjeli i pretrpjeli govorili su bez trunka mržnje i osvetničke nakane. Branko Perica, student komparativne književnosti i češkog jezika na Filozofском fakultetu u Zagrebu, prijevodjao mi je: »Pjevali smo u gostonici, ušla su dvojica milicionara, ali se uopće nisu osvrtaли na nas, ni mi na njih. Poslije smo došli prema samostanu pjevajući putem 'Vezak vezla Hrvatica mlada'. Ljudi su pljeskali, djevojke također, bilo je mnogo naroda, oko tisuću i pol ljudi, žena, djece. Kad smo se vraćali nazad, zaustavila nas je milicija. Dignuli su ruku i rekli: 'Stanite!' i mi smo stali, bila je velika skupina. Pitali su: 'Zašto provocirate?' Rekli smo da ne provociramo nikoga, a oni su odmah otkopčali palice i počeli pendreći. Počeo sam bježati. Nakon četrdesetak metara stao sam misleći da me ne progone, a onda sam vido da trče za mnom i viču: 'Kosatog, kosatog uhvatite!' Dohvatili su me i počeli tući, netko pendrekom, netko šakom, istrgao sam se i dalje trčao dok nisam naletio na neko rudo od kola i pao. Nisam se uspio dignuti, počeli su me tući na zemlji, bila su dvojica trojica, među njima milicionar Frane, on je imao okrvavljenu glavu. Šofer zadarskog poduzeća 'Autotransport' Boro Adam navodno je digao teljagu da me udari po ledima, ali je u tomu bio spriječen od milicionara. Milicionar Frane stao mi je nogom na prsi, izvadio pištolj i rekao: 'Mrdni sad, majku ti ustašku!' Poslije su me digli i vukli za kosu. Pao sam na zemlju, a oni su me i dalje vukli za kosu, to su bili strašni bolovi. Tako su me dovukli do 'Land Rowera', njihovih kola, ubacili su me unutra i otišli loviti druge. Dok su me vozili prema Benkovcu, jedan milicionar, mislim da se zove Nikola Ljubović, psovao mi je majku hrvatsku. Milicionar Frane nije ga opomenuo, on mi je samo psovao majku ustašku. Tuku me i viču: 'Ti si srodnik Hrkačev, imas iste ideje kao i Hrkač! U milicijskoj stanici u Benkovcu nastavili su me tući udarajući me nogama, pendrecima, šamarima, tukli su me i po glavi. Onaj

koji me je oborio imao je duge crne brkove i psovao je 'svetu nedjelju'. Kad su se izdovoljili, povadili su mi stvari iz džepova i odveli me u ćeliju. Oko pola noći bio sam priveden pred istražnog suca iz Zadra. Tada nisam ni znao tko je on, bio je blag, ali ja nisam slušao što govor. U svom iskazu što sam ga dao sucu istražitelju bio sam blag prema milicionarima, mislio sam da će me zadržati u zatvoru i tući. Pušten sam, čekao sam dok svane dan. Kad sam došao u Pridragu, ljudi su plakali.«

Marko Zubčić je kazivao: »Idući prema plaži video sam parkiran auto u kojem je bilo šest milicionara i nekoliko civila. Ugledali su me i poletjeli prema meni. Videći da nemam drugog izlaza, skočio sam u odjelu u more. Trčeći za mnom do mora, dojurio je jedan milicionar i jedan major u mirovini, njegovo ime ne znam, ali znam gdje mu je vikendica. Taj umirovljeni major nagovarao je milicionara da puca na mene, milicionar smetalo. Ne vjerujemo, ne možemo ga nije poslušao.«

Pere Batur je kazivao: »Uputio sam se od plaže u pravcu samostana. Ispred mene je išao Sava Lacmanović, milicionar iz Benkovca, u društvu s meni nepoznatim civilom. Razgovarali su. Civil je pogledao na sat i rekao: 'Petnaest do dva', na to je milicionar opovrnuo: 'Sad ćemo početi'. Bilo mi je čudno njihovo ponašanje, primjetio sam da se nešto spremala, pa sam ih pratio. Prema plaži išla je rasprjevana grupa mlađadića. Cetiri-pet milicionara stalo je ispred njih na cestu, tu je bio i milicionar Milan Budimlija u kupaćim gacicama. Jedan od uniformiranih milicionara rekao je mlađićima da vrijedaju i izazivaju. Oni su odgovorili da ne vrijedaju, a niti da izazivaju, već da pjevaju svoje hrvatske pjesme. Milan Budimlija gurnuo je jednog uniformiranog milicionara u grupu mlađadića, nastala je tučnjava, panika i bijeg.«

Tukli su i djecu

Ante Karamarko, student IV. godine Veterinarskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, bio je u grupi mlađadića i civili počeli tući, uspio je pobjeći. On prijevodjao: »Izmakao sam iz gužve, stao i gledao što se događa. Narod je bježao kojekuda, neki su skakali u more. Civili su imali pendreke, koce, pištole, kamenje. Vikali su: 'Taj je iz Kruševa! Taj je iz Pridrage!' Tukli su i gluhotnjem. Do mene je dotrčao Sime Anić, dječak od jedanaest godina, bio je sav krvav i urukljan. Njega je bacio o tlo i izudarao Boro Adam, zato što je na košulji nosio hrvatski grb. Otrgao mu je grb.«

Ante Gospić, dvadesetjednogodišnji predsjednik Omladinske organizacije u Pridrazi, kaže: »Zaustavili su nas milicionari, iza njih bila je velika grupa civila. Milicionari su rekli: 'Dečki, vi izazivate!' Milicionaru koji je stajao do

mene rekao sam: 'Mi ne izazivamo nikoga!' On je onda meni pošao prstima u oči, opsovao mi je majku hrvatsku i udario me pendrekom po lijevom ramenu. Milicionari i civili su vikali: 'Drži ovoga! Drži onoga! Drži! Drži!' Izgledalo je kao da smo upali medu vukove. Djeca su popadala na zemlju. Narod je bježao kojekuda. Nitko nije pružao otpor jer nitko nije tako nešto ni predviđao. Zaprepašteni smo. Nikoga nismo vrijeđali. Svi smo rođeni poslije rata. Nitko od nas nije bio ustaša. Moj je otac borac, nosilac medalje za hrabrost, tri su ga puta Nijemci izvodili na strijeljanje. Tito mu je dodijelio medalju. Ako se ništa ne poduzme, pitam se hoće li itko više htjeti biti predsjednik omladine u Pridrazi?« Ante Gospić je uspio pobjeći, ali njegov vršnjak Slavko Viduša nije bio takve sreće. On mi je tihim glasom prijevodjao: »Zajedno s mlađim bratom pošao sam kupiti lubeniku za dječa, koji poradi starosti nije mogao doći na svetkovinu. Vidjeli smo bovorku, pa samu sišli s bicikla i stali u stranu da nas mogu mimoći. Vidio sam kako milicionari vode svezanog Simu Zubčića. Pošli su prema meni. Čujem kako jedan više: 'Vadi lisice, stavljaj na njega! Ubij ustašu!' Prilazi mi komandir milicije i pita: 'Odakle si ti? Ti si sigurno iz Pridrage?' Onaj do njega kaže: 'Zar ne vidiš da iz njega ustaške oči sjaju?' Komandir milicije je iz Benkovca, zove se Dušan Drača. On je naredio da mi stave lisice. Počeo sam izmizati, a oni su navali na mene kao čopor vukova. Vikači su: 'Ubij ustašu!' Komandir milicije počeo je vaditi pištolj. Drugi je rekao: 'Ne! Ustaša se tako ne ubija, nego pendrekom.' Udarali su me pendrekom sve dok se nisam onesvijestio. Kad sam se osvijestio, video sam da sam svezan jednim lisičinama zajedno s bratom, moja ljeva, a njegova desna ruka. Vukli su nas za kose i lupali. Tukli su nam glavu o glavu i pendrekom s obje strane sljepoočica. Kad su nas doveli blizu kamiona koji će nas voziti, raširio sam ruke i viknuo: 'Druže Tito, što dozvoljavaš ovo?' Komandir milicije je opovratio: 'J... majku i tebi i njemu!' Tada sam počeo pjevati: 'Ustani bane'. Uspio sam izgovoriti samo prve dvije riječi, a onda sam se onesvijestio pod udarcima. Krv mi je curila na usta i nos. Poluonesvijestene ubacili su nas u kola. Posrtao sam glavom prema vratima, a oni su namjerno zalupili vratima i udarali me njima, dva puta su otvarali i zatvarali vrata, tako sam se ponovno onesvijestio. Putem su nas ponovno tukli. Vozač je pitao jednoga milicionara: 'Zar te boli ruka pa ustašu ne možeš da dotučeš?' On je vožio brzo, cak-cak, tako da smo mi onako isprebijani trpjeli još veće bolove. Kad su nas doveli u Benkovac, bacili su nas na zemlju i vukli za kosu, a kad smo pod udarcima ponovno pali, vukli su nas za lisičine, tako su nas vukli i preko stepenica.«

Župnik iz Novigrada, don Ante Oštrić, učesnik NOB-e, kaže: »Htio sam intervenirati da umirim milicionare, ali su oni prijetili i meni. Molio sam aktivnog majora JNA Simu Bobanovića, koji se tu zatekao, da i on intervenciira. Rekao mi je da već pokušao, ali da su i njega htjeli napasti. Jakov Pedić, borac iz Pridrage i 60% ratni vojni invalid tvrdi da su mu milicionari rekli, kad su vidjeli njegovu boračku knjižicu: 'Imali smo još takvih, uredili smo ih, uredili ćemo i tebe!«

Neka se zna

Pridražani imaju povjerenje u zakonodavstvo svoje države, ali ne žele da se o događajima u Karinu šuti. »Mi ne mirimo nikoga«, kažu oni. »Zivimo na svojoj zemlji, u svojoj državi, u Karinu smo stoljećima slavili svoje blagdane, pjevali svoje pjesme i nikome to nije smetalo. Ne vjerujemo, ne možemo vjerovati da naše pjesme smetaju žiteljima srpske nacionalnosti. Kad bi njih sutra netko napao, mi bisimo ih branili, kao što smo to činili i dosad. Oni koji hoće da unesu pomutnju u naše odnose neće u tome uspijeti. Treba sve napisati neka ljudi znaju kako se postupalo s nama i našom djecom. Mi te milicionare plaćamo da brane Ustav i naša gradanska prava, a ne da nas tuku.«

Bruno Bušić

ČOVJEK I SLOBODA SU SINONIMI

Ishodišta u izvornoj marksističkoj inspiraciji

To nije geslo nekog sumnjivog mudroštvija, već izvorni marksizam, bez oznara što je neprepoznatljiv onima koji što više rabe njegovo nazivlje do dalje bivaju njegovu sadržaju. Jer, alienacija, osnovni problem koji zakuplja Marxu, ne iščezava nestajanjem onih oblika supremacije nad čovjekom koji se svojedobno Marxu nadavaše kao najopasniji, već iskorjenjivanjem izvorišta ljudskog potencijavanja, bez obzira na oblike u kojima se javljaju.

Zato se marksizam ne svodi samo na racionalno sagledavanje povijesti, već je u njemu bitan imperativ angažmana. On je otvoreni poziv na djelo, jer je samo ono mjera našeg postojanja. Po djelu zahvaćamo povijesnost osmisljavajući njezin tijek i sebe same; njime nadvladavamo samoudu indviduuma i hostilnost svijeta. I zato, kad se dogada djelo, dogada se čovjek. Ali, i jedno i drugo predmijeva izmicanje otuđenju. Tako se ovaj dinamički krug zatvara slobodom iz koje i ponike, jer je djelo nemoguće bez slobode, a čovjek bez jednog i drugog. Čovjek—djelo—sloboda stožeri su marksističke vizije povijesti (bez obzira koliko se dogmatici hvatali za glavu ili za pendrek) i upućuju nas prije svega na vlastite odgovore i njihovu riskantnost. Samo u tom kontekstu iščezava dihotomija odgovornosti prema općem i prema vlastitom postojanju.

O poslušnosti I sablažnjivom nesuglasju

Držeći se ovih temeljnih odrednica, osjećali smo i osjećamo svu suvišnost traženja ishodišta sigurnosti izvan

izvorne marksističke inspiracije i ciljeva koje sagledavamo. Zato smo i odbacili povlađivanje autoritarnih egzegeta kao kriterij revolucionarosti i komunističnosti naših čina, pa i ovaj memento nije radi nas, jer mu sadržaj, barem dosad, nismo gubili iz vida.

Pokret hrvatskih sveučilištaraca, strukturirajući se u Savezu studenata, prezentirao se autohtonosu kao bitnom značajkom svog djelovanja. Očito, to je bila novost u našoj političkoj javnosti, jer se nenaviklost iskazivala na svakom koraku u rasponu od zabune do nesnošljivosti. Sva energija pokreta mogla se bezuspješno iscrpiti u dokazivanju da nismo društvo »Naša dječa« ili cehovsko udruženje. Ali, umjesto da ih uvjeravamo što trebamo biti, mi smo to jednostavno bili.

Time smo se, izgleda, ogriješili o vrhovni ideal političkog čudoreda — poslušnost, pa su oni kojih smo se manipulacijom opriji proglašili, s neodređenošću punom aluzija, da s nama netko manipulira (!). Te nas »packe« (zbog svoje neuvjernljivosti) ne zabrinjavaju koliko uzroci zbog kojih su nam podijeljene. Jer poslušnost je deplasirana tamo gdje je zajedništvo u dignitetu i nagnućima. Ona se konkretno iskazuje kao recidiv koncepta »čvrste ruke«: kao preduvjet jedne kratkovidne efikasnosti. Istini za volju, poslušnost nas može brže dovesti do nekih usputnih postaja ovog povijesnog pohoda, ali će još sigurnije udaljiti njegov krajnji cilj. Jer, eiljevi socijalizma u svakom sudioniku jesu njegova ostvarenja. I tu je njegova kvalitativna prednost: tu je izvorište našeg zanosa, ali i zapreka brzopletim rješenjima: gubeći svoju osobnost sudionici preobražaju bivaju izgubljeni i za sam preobražaj.

— Zato stvarni neprijatelji socijalizma i jesu upravo oni koji ga u svojoj nesnošljivosti i inim ludostima poželete promicati vrhom pendreka.

— Zato grijese protiv socijalizma i oni koji politički čin prosuduju mjerilima građanske razboritosti (socijalizma nema bez revolucionarnosti, jer je ona u njegovim počelima).

— Ali posebice se ogrešuju o socijalizmu i ovaj njegov povijesni trenutak oni koji s histerijom proglašavaju (navodno) heretičnost studenata, jer time skrivaju u potkrovljima svoje kratkovidnosti stvarne zloduhe, ili čak s njima zajedno potpiruju lomače za nas.

O taktici i ostalom

I neki od onih s kojima dijelimo iste nade i rizik zalaganja za njih — uvjeravali su nas (nedavno) da istinu treba krojiti prema posljedicama što ih izaziva njezino iskazivanje. Ali mi smo, ne odbacujući apriorno svaku strategiju i taktiku, odbili takvu koja bi povrijedila počela našeg pokreta, premise revolucionarnosti i pobudila sumnju općinstva u našu dosljednost. Odbili smo je s još jednog razloga: u određenim trenucima oportunizam znači kapitulaciju, a nagodba ustuk.

Prisjećajući se trenutka u kojem smo, ne slučajno, izabrani za studentske predstavnike, shvatili smo ga kao obračum sa svim socijalizmu i samoupravljanju neprimjerenim metodama i uzusima društveno-političkog realiteta. Zato smo se i u sadašnjem trenutku trudili učiniti sve da ispunimo prihvaćenu zadaču. Svjesni smo da bi gubitkom posebnosti, koje je od početka nosio taj pokret, počela trnuti i njegova revolucionarnost. Zato nećemo i ne možemo mijenjati Hrvatsku za socijalizam, niti obrnuto. Jer Hrvatska nije ni puki historicizam, ni samo zemljopisni pojam, ni samo ovi ljudi, ni samo ovaj kamen. Hrvatska je više i od vlastite povijesti: ona je san (snom živjeti uvijek je značilo pobunu). I ta vizija humanijeg

društva nazočna je u svakom našem činu. U ime nje odbacujemo i takve pogodbe po kojima bi nepravda poslužila nacionalnim probicima. Jer, X. smo sjednicu shvatili kao mogućnost čovjeka, a nacionalno spoznajemo samo unutar granica humanosti.

Jednako nas plaše i oni koji ne vide da je Hrvatska i cilj i izvršilac preobražaja, a ne tek njegov akcident, jer i perspektiva planetarnog jedinstva može biti radosna samo s raznolikošću.

Tako se baš u ovim spornim dogadjajima izkazala sva promašenost optužbi po kojima se navodno iscrpljujemo u iskopavanju muzejskih veličina. Jer mi smo se jasno opredijelili za novo, koje će doći i po nama, za Hrvatsku koja svoj entitet nalazi dublje od nekad diskriminiranih osoba, nazivlja i simbola. I zato ne postoji opasnost da povijest shvatimo mitomanski, jer u njoj vidimo samo dokaz da su i drugi ovaj san sanjali prije nas, jednako strasno, ma da nisu imali jednaku mogućnost njegova ostvarenja. Ona je ohrabrenje koje se sabire u nama onog trenutka okrepljujući nas porukom i primjerima nade.

O lakajima i dostojanstvu

Na kraju možda treba nešto reći o mogućnosti koja to nije. Držeći se prokušanog recepta konformista »sakrati izjašnjenje drugih i podržati ono što je bezopasno« — mogli smo sigurno (kao neki) sačuvati blagonaklonost političkog Olimpa. Ali, mi smo svjesno odbacili kalkuliranje s istinom i dostojanstvom, ustrajući u odluci i onda kada su reakcije na nju prestale biti pretpostavke. Sve lakaje i lakajske mogućnosti odbacujemo i sada, ponavljajući s Ezrom Poundom: »Come, let us pity those who are better off than we are (Daj, požalimo one kojima je bolje nego nama).«

**Zvonimir Puljić,
član Predsjedništva SS Hrvatske**

1. Studenti Omiša ustanovljuju da postoji živa potreba još opsežnijeg uključivanja u društveno-politički život svojih sredina kako bi pridonijeli maksimalni obol uspjehu nastojanja svih progresivnih snaga koje teže potpuno afirmaciji samoupravljanja i izgradnji zbiljski demokratskog socijalističkog društva

2. Neprijatelji: hrvatskog naroda i politike koju on danas oduševljeno prihvata pokušavaju na različite načine u njegove redove unijeti razdor, služeći se najrazličitijim metodama, od političkih ogovaranja do otvorenog izazivanja. Takve snage traže mogućnosti da u svakoj raspravi ili eventualnim različitim mišljenjima vide podlogu svojim dušmanskim nakanama i zato pod svaku cijenu pokušavaju stvarati nemir i nespokojstvo na tlu ove izmucene zemlje.

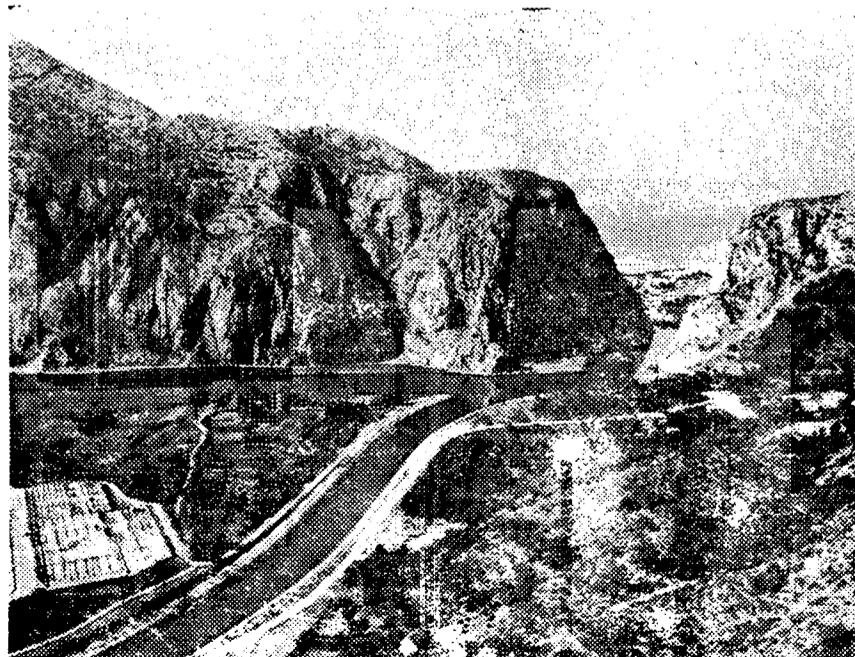
3. Studenti ove općine oštros prosvjeđuju i s indignacijom odbacuju uvrede koje pojedinci nanose hrvatskim sveučilišarcima krsteci ih imenima kontrarevolucionara. Šovištva i sl. Nama, kao i golemoj većini hrvatskih studenata, stalno je do jedinstva sa svima onima kojima leži na srcu boljštak SR Hrvatske pa stoga i ne pomicamo da bi ovaj prijelomni trenutak naše povijesti iskorištavali u bilo kakve svrhe dolje u snažnu, osmisljenu, zajedničku akciju.

4. Studenti općine Omiš, jednoglasno ponovno izražavaju suglasnost s programom SKH zatvorenom na X. sjeznicu CK SKH. Spremini su i odlučni izboriti se za njegovo oživotvorenenje, pa stoga predsjednici CK SKH dr. Savki Dabčević-Kučar i svima onima koji zbiljski prihvataju klasni i nacionalni program SKH poručuju da u njima imaju istinske suborce, te da će svaki neprijatelj domaći ili vanjski, naći na njihov snažni i beskompromisni otpor.

5. Studenti Omiša ni u kom slučaju ne vjeruju da je u koljevcu jugoslavenskog komunističkog pokreta — u

ZA RJEŠAVANJE BITNIH PITANJA

**ZAKLJUČCI Prvog sabora studenata Omiša
održanog 21. kolovoza 1971.**

Zagrebu — došlo do susprezanja u odlučnoj bici za brzi napredak SR Hrvatske, lišen unitarističkih, centralističkih, birokratskih i drugih anti-

socijalističkih stega, pa zato smatraju zlonamjernima i provokativnima sumnje koje neki izražavaju prema komunistima našeg glavnog grada.

6. Zalažemo se za poštivanje suprotnog mišljenja, a protiv svakog oblika isključivosti. Mi smo za to da se prema svima onima kojima se dokaže dušmansko raspoloženje primjenjuju iste sankcije, da se ne dà povoda sumnji u to da je nastupilo bilo čije vrijeme osim vremena jačanja republike suverenosti i državnosti, osim vremena vraćanja viška rada onima koji su ga ostvarili, osim vremena bitnih promjena u ekonomskom sustavu zemlje.

7. Studenti Omiša svesrdno se zalažu za znanstveno argumentiranje u svakoj polemici, s politikom temeljenom na znanstvenom dokazivanju i istraživanju, a protiv jednostranih neznanstvenih i brzopletih ocjena i rasprava. Čini nam se neispravnim dijeliti znanstveni rad od političkih pogleda.

8. Traže maksimalni respekt, poštivanje i toleranciju među legalno izabranim rukovodstvima društveno-političkih organizacija, pa se zalažu za takav odnos i prema svojim legalno izabranim predstavnicima.

9. Ustanovljuju kako postoji potreba još djelotvornijeg suprotstavljanja zagonitnicima i nosiocima unitarističke i antihrvatske politike, koji u posljednje vrijeme postaju nešto glasniji i neobaziriviji.

10. Stavljaju ozbiljnu zamjerku dijelu hrvatskog tiska koji u posljednje vrijeme postupno sve više zanemaruje bitna pitanja opstanka i bržeg razvitka naše Republike, uporno i maksimalno se baveći pitanjima koja objektivno nemaju obilježja najbitnijih. Prema našem mišljenju, u bitna pitanja svakako spadaju: devizni, carinski, venjskotrgovački, i bankarski sastav, odseljavanja golemog broja Hrvata iz domovine, te pitanja što učinili nekonstituiranje hrvatske socijalističke države.

**Za Sabor studenata Omiša:
Joško Brstilo, Ivica Bekavac,
Zdravko Novaković**

STAMBENA SITUACIJA U ZAGREBU

KRIZA BEZ KRAJA?

**KADA BI OSIJEK, RIJEKA, KARLOVAC
ILI KOJI DRUGI GRAD U HRVATSKOJ
BILI BEZ VODOVODA, TO BI BIO PRVORAZREDAN POLITIČKI PROBLEM.
NA ČINJENICU DA ČAK 130.000 ZAGREPČANA ŽIVI BEZ VODE IZ VODOVODA – NITKO SE I NE OSVRĆE.**

«Zagreb i sjeverozapadna Hrvatska zapali su u jednu od najtežih kriza, u opskrbi strujom i vodom, koja je nanijela strahovite štete čitavoj privredi u našoj republici» (VUS, 25. VIII. 1971.). Kao da smo osuđeni na nedaće koje su gotovo paralizirale Zagreb. Međutim, krizi opskrbe strujom i vodom pri-družila se i stambena kriza, koja je ove godine na-glo porasla.

Pogrešna stambena politika

Zagreb je još uvek bez općeg urbanističkog plana, koji je, ruku na srce, trebao biti gotov već pred dvadeset godina. To je jedan od prvih uzroka sa-dašnje stambene krize. U prvim, naime, poslijerat-nim godinama gradilo se neplanski i veoma sporo. Od 1946. do 1955. godine izgrađeno je u Zagrebu samo 10.512 stanova. Tako nedovoljna izgradnja dovela je grad u stambenu krizu iz koje se neće tako lako izvući. Istom u razdoblju od 1956. do 1970. godine pojačana je stambena izgradnja i sa-gradeno je 72.259 stanova. Treba svakako napomenuti da je od toga samo 44.751 stan sagraden u društvenom, a čak 27.508 stanova u privatnom sektoru. Tek 1966. godine donesen je prvi put srednjoročni program stambene izgradnje za Zagreb. U tom programu postavljeni su minimalni planovi stambene izgradnje s obzirom na potrebe grada. No kako to već kod nas biva, ni taj minimalni program nije ostvaren. Bilo je, naime, predviđeno da će se u tome razdoblju sagraditi 28.178 stanova u društvenom, a 9.032 stana u privatnom sektoru, a iz-gradeno je 20.918 stanova u društvenom i 11.067 stanova u privatnom sektoru. Mogli bismo to reći i ovako: 1968. god. sagradeno je samo 81% planiranih stanova, 1969. god. 76%, a 1970. god. 66%.

Koliki je deficit stambenog prostora

Potkraj 1969. i 1970. god. odnos broja kućanstava i broja stanova, kao indikator nominalnog deficit-a stanova, bio je slijedeći:

	31. XII. 1969.	31. XII. 1970.
broj kućanstava	200.710	204.806
broj stanova	161.503	166.894
nominalni deficit stanova	39.207	37.912

Ovome, nominalnome, deficitu stanova treba dodati još oko 40.000 kućanstava koja se nalaze u stanovima koji ne ispunjavaju minimalne higijensko-tehničke uvjete stanovanja. Prema tome, potkraj 1970. god. oko 80.000 kućanstava ili nije imalo nikakav stan ili je imalo stan male površine, još premljenosti i slabe kvalitete, stan koji ne može riješiti stambene probleme današnje obitelji.

Kakvi su stanovi u Zagrebu

Kad bi Osijek, Rijeka, Karlovac ili koji drugi hr-vatski grad bili bez vodovoda to bi bio prvorazredan politički problem. Na činjenicu da čak 130.000 Zagrepčana živi bez vode iz vodovoda, nitko se neće osvrće.

Što se tiče opremljenosti stanova pomoćnim pro-storijama, situacija u Zagrebu nadasve je loša. Pot-kraj 1968. god. svega je 52% stanova bilo opremljeno kuhinjom, kupaonicom i nužnikom. Bez i jedne pomoćne prostorije bilo je 9.2% stanova, a ostali su stanovi između ovih dviju krajnosti. Opremljenost stanova instalacijama takođe nije zadovoljavajuća. Svega 69,8% stanova ima instaliranu struju, vodu i kanalizaciju. 2% stanova nema nikakvih instalacija. Oko 29% stanova nema nekih instalacija, najčešće vode i kanalizacije.

Najlošija godina

U srednjoročnom planu stambene izgradnje za razdoblje od 1971. do 1975. godine bilo je predviđeno da će se do 1975. u Zagrebu sagraditi 41.800 stanova, a od toga u toku 1971. god. 7.300 stanova. Međutim, prema podacima iz saopćenja br. 17 Zavoda za sta-tistiku, u prvom polugodištu 1971. god. u društvenom sektoru sagradena su tek 873 stana, što iznosi svega 18% predviđenog broja planiranih stanova u društvenom sektoru. Ocenjuje se da je u isto vri-jeme izgrađeno oko 375 stanova u vlastitoj režiji gradana. Znači da je u prvom polugodištu sagrađeno samo oko 1250 stanova. Ukoliko bismo nastavili stambenu izgradnju istim tempom kao ove godine, riješili bismo sadašnju stambenu krizu za 32 godine. Kako je opao broj završenih stanova u pr-vom polugodištu ove godine, možemo ilustrirati slijedećim podacima:

	završeno u prvom polugodištu ove godine	1966.	1967.	1968.	1969.	1970.	1971.
završeno stanova		19.524	18.921	19.612	17.614	19.152	24.737
u društ. sektoru		6.893	7.220	7.412	8.017	5.945	5.301
postotak		35,3	38,2	37,8	34,2	31,0	21,7
završavanja:							

Iako su cijene stanova visoke – stanova nema

Cijene stanovima rastu stalno, a u posljednje je vrijeme to povećanje tako izrazito da zabrinjava i postaje ozbiljna prijetnja daljnjoj izgradnji stanova. Razloga za ovo povećanje ima dosta, no ipak se kao razlog vrijedan posebnog spomena može izdvojiti neusklađenost ponude i novčano pokrivene po-tražnje.

Ako pokušate kupiti stan u novogradnji, brzo ćete uvidjeti da u Zagrebu ne možete dobiti stan koji bi

bio useljiv ove ili slijedeće godine. Cijene stanova na zagrebačkom tržištu kreću se u prosjeku od 3800 do 4500 dinara po četvornom metru. To znači da jednosobni stan stoji najmanje 170.000 dinara, dvo-sobni između 200.000 i 300.000 dinara, trošobni između 300.000 i 400.000 dinara, a četverosobni preko 450.000 dinara. Skupi su, skupi, preskupi za pro-sječni džep, no i da ste bogataš, useljivih stanova u Zagrebu nema. Oni pak stanovi koji se danas prodaju, naravno neizgrađeni, bit će gotovi tek negdje 1972. ili 1973. godine, i to na samoj periferiji Zagreba.

Špekulacija sa stanovima

U zagrebačkim građevinskim poduzećima sklapaju se ugovori s kupcima stana po nedavno usvojenoj kliznoj skali, što znači da je cijena budućeg stana varijabilna. Time se izvodač radova osigurava ako stan poskupi zbog »objektivnih okolnosti«. To omogućuje špekulacije raznih poduzeća, koja odgadaju predaju završenih stanova kupcima kako bi dobili vremena za povećanje cijena stanova. To najbolje vidimo na slijedećoj tabeli, koja pokazuje veliki nerazmjer završenih stanova s obzirom na ukupni broj stanova u izgradnji.

Stanovi u izgradnji:	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.	1970.
ukupno	19.524	18.921	19.612	17.614	19.152	24.737
završeni						
stanovi:	6.893	7.220	7.412	8.017	5.945	5.301
postotak	35,3	38,2	37,8	34,2	31,0	21,7
završavanja:						

Pad stambene izgradnje u Hrvatskoj

Zanimljiv je podatak da je pad stambene izgradnje zabilježen u cijeloj Hrvatskoj. U prvom polugodištu ove godine završeno je u Hrvatskoj 47% manje stanova nego u istom periodu 1970. godine, koja je smatrana kriznom godinom na stambenom tržištu. No, dok je u Hrvatskoj zabilježen pad od 47%, dotle taj pad u BiH, Crnoj Gori i Srbiji znosi od 5 do 19%. Slovenija je izgradila 21% više stanova, a Makedonija dva puta više nego lani.

Uzroci?

Prelazilo bi okvire ovog članka ako bismo željeli detaljno analizirati sve uzroke stambene krize u Zagrebu i Hrvatskoj. Stoga ćemo spomenuti samo neke, koji su po našem mišljenju posebno zanimljivi i značajni.

Spomenuli smo već nedostatak urbanističkog plana te nepostojeći i neodgovarajući stambeni politiku grada i republike.

U radnim organizacijama sredstva namijenjena za stambenu izgradnju, 4% od osobnih brutto doho-daka, rabe se u druge svrhe, zbog nelikvidnosti pri-vrede. Osim toga u radnim organizacijama ne na-stoje poboljšati kvalifikacionu strukturu kadrova. Stručnjacima ne nude stanove, što mnoge navodi na put u inozemstvo.

Banka vode lošu politiku financiranja stambene izgradnje, krivnjom gradskih i republičkih organa. Također smo već spomenuli špekulacije sa stanovima koje provode neka građevna poduzeća. Uz to, građevinska operativa nadasve je loše organizirana, što također uvjetuje odugovlaćenje izgradnje i stalno probijanje rokova.

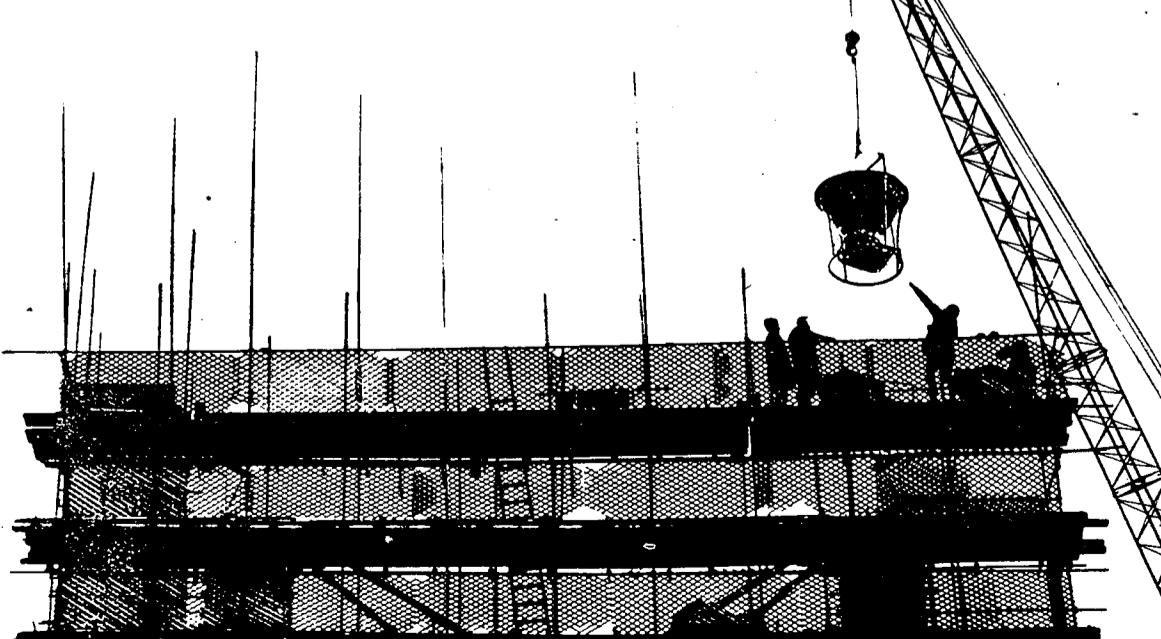
Novi pristup – zahvat u korijene krize

Ne postoji znanstveno fundirana politika vezana za gradsku rentu i troškove uređenja zemljišta. Bilo bi potrebno voditi takvu politiku naplate troškova za uređejanje zemljišta koja bi stimulirala, a ne de-stimulirala stambenu izgradnju, kako je do sada bio slučaj. Uzrok je krize, nadalje, neorganiziranost i nebriga gradskih službi u rješavanju bitnih pitanja za stambenu izgradnju, počevši od otkupa zemljišta, izдавanja građevinskih dozvola itd., što traje godinama.

Ovo su sve, naravno, zasebne teme koje pokazuju gdje bi trebalo tražiti uzroke sadašnjoj stambenoj krizi, koja se ne može riješiti bez drugačijeg odnosa društva prema stambenom pitanju i bez smisljene i koordinirane stambene politike.

Jasno da u ovakvoj situaciji najviše stradaju radnici s niskim osobnim dohodima. Možda je baš to jedan od najvažnijih uzroka krize: ne odlučuju oni koje ta kriza najzbiljnije i najteže pogada.

Ivan Cerovac

PLAMENI JEZICI LIŽU JADRAN

Avionski snimak požara na otoku Lastovu, koji je napravio VUS-ov foto-reporter (velika slika na dvije strane), svjedočanstvo je o pravoj epidemiji plamena koja je ovog ljeta pretvorila u zgarišta mnoge šumovite predjele naše jadranske obale. Gorio je još otok Šcedro, Pelješac, krajevi oko Herceg-Novog, Metkovića, Makarske, Vodica... a ovaj tužni popis ne može biti cijelovit jer gotovo s dana u dan stižu vijesti o novim zgarištima. Je li riječ o stihiji, nemaru pojedinaca, nesposobnosti da se zaštititi šuma ili o nečijoj zločinačkoj rabi?

SNIMIO ALFONS ŠODAN

Ing. DRAGUTIN KIŠ

Ugrožen biološki potencijal hrvatske obale

Rijekata su područja gdje su historijska zbijanja i utjecaji ostavili tako duboke tragove i gdje su najrazličitiji zahvati vezani uz život i potrebe čovjeka doveli do takvih degradacijskih stanja na širokim prostorima kao što je to slučaj s pejzažem jadranskog područja.

Deficitarno bogatstvo

Analice pejzažnog potencijala, to jest prirodne, biološko-ekološke ravnoteže tog prostora, obavljene prije nekoliko godina — utvrdile su ved tada veoma kritičnu deficitarnost šumskog pokrivača u odnosu na velike prostore golog krša, kamenjara i drugih kategorija opustošenog krajolika. Ostaci nekadi širokih kompleksa šuma, reduciranih tokom vječkova na male oaze, jedva su stvarali minimalni preduvjet biološke ravnoteže. Naročito je uočen relativno mali udio borovih šuma i kultura u obalnoj zoni, inače najjače opterećenoj turističkim i drugim iskorištanjem. Tako npr. području Makarskog primorja, uključivši i masiv Biokova i dio unutrašnjosti, dominira kategorija Škarâ i kamenjara, a dragocjeni opus zelenih crnogoričnih šuma vezan je na uski pojaz uz more, a kako je on stalno prisutan u oku brojnih prolaznika koji se kreću jadranskom cestom, dobiva se kriji dojam o bogatstvu šumskog pokrivača ovog dijela jadranskog prostora. Pojedini otoci, a naročito ŠCEDRO, LOKRUM, KORČULA i LASTOVO, relativno dobrom i potpunijom pošumljenosću predstavljali su u toj škrtoj globalnoj slici degradiranih krajolika našeg Jadranu iznimne vrijednosti.

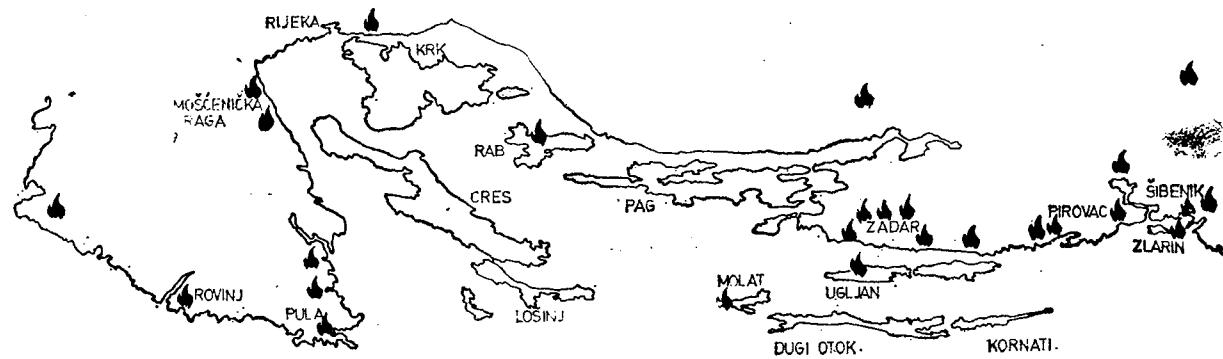
Spaljeno ono što se najteže obnavlja

Na žalost, ova tvrdnja stavljena je u prošli vrijeme. Jedino LOKRUM preživio katastrofu ovogodišnjih šumskih požara, pojima po broju, veličini učestalosti vjerojatno nema prema u svijetu. Gorjele su šume, makija, masline, vinogradi — uglavnom sav biološki i ekonomski potencijal hrvatskog dijela Jadranu. Da tragedija bude potpunija, najčešće je gorjele upravo ono što se biološki najteže regenerira: borovi. Naime, spaljena bjelogorična šuma ima sposobnost da se prirodnim putem bar djelomično obnovi (jasno da za takvu obnovu treba i ekološki nepovoljnim uvjetima vremena i strpljivosti), jer ima sposobnost vegetativnog razmnožavanja. Borovi odnosno crnogorične te sposobnosti nemaju; prema tome spaljene borove šume više se ne mogu obnavljati prirodnim putem: na tim zgarištima nastaje izravno kamenjar umjesto nekadašnje šume. Opasnosti od erozijskih posljedica, ukoliko se ne pristupi veoma širokim, brzim i relativno skupim zahvatima umjetnog pošumljavanja dovest će do nepopravljivog povećanja ljudog krša, kojim inače ne oskudijevamo. Nema smisla ponavljati lamentacije o načinu kako i čime su požari gašeni, jer je o tome bilo dosta riječi u dnevnom tisku. Možda je jedino važno upozoriti na jedan moment: kad bismo imali nekoliko specijalno konstruiranih aviona za gašenje požara i organiziranu dojavnu službu (protupožarne punktove za opažanje požara), veoma bi se brzo došlo na mjesto požara, tj. kada je on još u početnoj fazi razvoja, a to bi uz efikasno gašenje avlonima bilo jedina mogućnost da bude ugašen prije nego što uništi sav šumski fond koji mu je na putu.

PREGLEDNA KARTA ŠUMSKIH POŽARA HRVATSKOG DIJELA JADRANA 1971g DO KRAJA VIII mjeseca

PODACI O POŽARIMA RANIJIH GODINA:

PROSJEČNO GODIŠNJE: 380 ŠUMSKIH POŽARA (VEĆINOM NA JADRANU)
1968 i 1969.: IZGORJELO 3000 ha ŠUME
1970: 448 ŠUMSKIH POŽARA SAMO NA JADRANU

Izgubljene neprocjenjive vrijednosti

Goleme vrijednosti koje su ove godine nestale u požarima gotovo je nemoguće procijeniti. Tko može npr. izračunati vrijednost jedne masline stare tristo godina ili vrijednost stogodišnje borove šume podignute u teškim ekološkim prilikama?

Ovi požari odnijeli su u nepovrat temeljne vrijednosti prirodnih ambijentalnih kvaliteta našeg Mediterana, toliko važnog za očuvanje prirodne sredine čovjekova života, vrijednosti bez kojih će biti teško zamisliti harmoničnu egzistenciju čovjeka u budućnosti. U usporedbi potpuno poremećene prirodne sredine čovjekova života u svijetu s područjima namijenjenim odmoru i rekreatiji (a to je naš Jadran) sačuvani prirodni ambijenti predstavljali bi u sutrašnjici kapitale neprocjenjive vrijednosti, ukoliko bi ostali sačuvani u svojim prirodnim obilježjima.

Nacionalna katastrofa

Uspoređujući podatke svega onoga što gori, što je gorjelo i izgorjelo do sada u ovoj godini s oskudnim zelenim oazama koje su još preostale, prema približnoj procjeni uništeno je oko 40% visokog šumskog fonda našeg jadranskog prostora. Bit će nužno izvršiti detaljne i precizne analize vatrom uništenog i preostalog dijela šumskog pokrivača, kako bi se dobila točna slika katastrofe. Bez obzira na precizno još neutvrđen odnos svih požara prema sagledivim i nesagledivim posljedicama, slučaj se može okarakterizirati kao nacionalna katastrofa na najširi razmjeru.

Zbog toga je neshvatljiva površnost, mlakost, i nehaj odgovornih faktora u vlasti ove zemlje s obzirom na zaštitu temeljnih nacionalnih dobara jednog područja koje je pružalo izvanrednu šansu blagostanja sadašnjim, a još više budućim generacijama našega naroda.

GORI LI TO

oče moj, evo nam cijelo ljetu
domaja gori

i strah me je, strah me je veliki
da ne plane Liberan

naše brdo lijepo povrh Slivna Ravna

da mi vatra ne prekrije

djedove i nonu Luciju

što bi od mene ostalo

oče moj

ako se plamen popne
na naše visoke planine

ako ih oganj sažeže

što ćemo djeci ostaviti

koju crnu zemlju povrh mora

oče moj, već odavno

od nas su se odmakla nebesa

ŠTO JE OVO, LJUDI...?

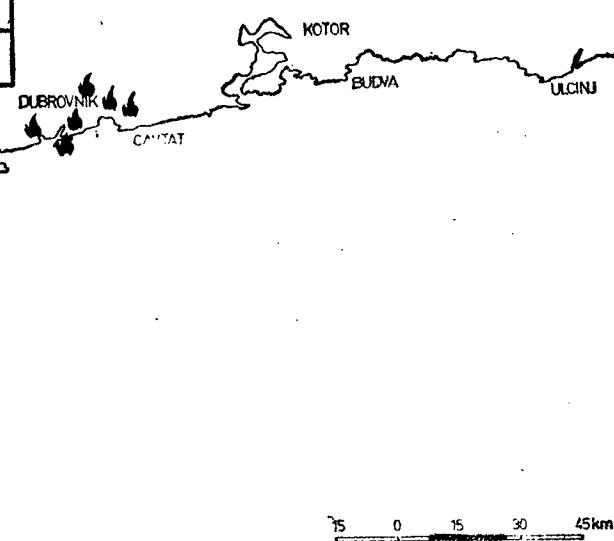
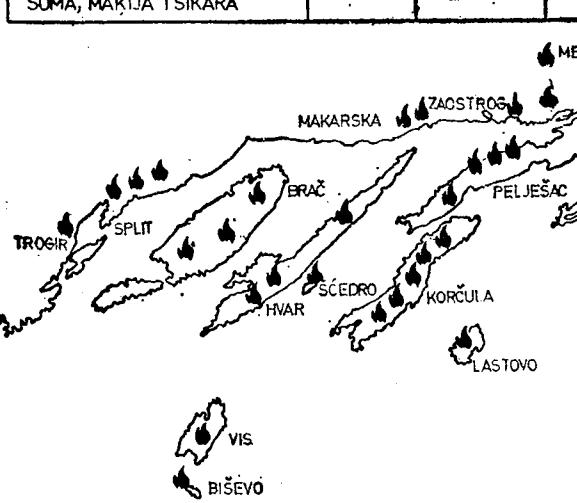
★ Zgarišta na tisuće hektara neprocjenjive šume, pljačka podmorskog blaga, uništavanje ribe, bespravna gradnja i uzurpacija obale i druge nevolje bilanica su nemara, put doslovnog upropastavanja naše obale

HRVATSKA U PONOBIJNOJ ZNICI

PODACI O ŠUMSKIM POVRŠINAMA U HEKTARIMA:

OČUVANE ŠUME	UKUPNO	ISTRA	SJEV. JADRAN	SRED I JUŽ JADRAN
		53.512	50.420	160.898
BJELOGORICA	46.678	33.564	124.134	
CRNOGORICA (uglavnom BOROVII)	6.114	5.794	31.391	
BJELOGORICA i CRNOGORICA (mješovita šuma)	720	11.062	5.375	
UKUPNO: ŠUMA, DEGRADIRANIH ŠUMA, MAKIJA I ŠIKARA	84.998	197.394	461.581	

UKUPNO: ŠUMA, DEGRADIRANIH
ŠUMA, MAKIJA I ŠIKARA

HRVATSKA

što da učinim, što da učinim

Slivno je mrtvo, otisli su ljudi

kuće će puste izgorjeti

kako da sačuvam groblje

trebam li zbrisati imena

da nas vatru zaobiđe

trebam li im kosti iskopati

šta da učinim, što da učinim

za njihov pokoj vječiti

hoće li ih očuvati

ova zemlja sažgana

kad ih prekrije pepeo

kad ne bude nigdje

nikoga

kad se osuši ruka onoga

koji je spasio Liberan

hoće li ikad itko poznati

da smo ovdje jednom mi živjeli

Goran Babić

**TKO JE KRIV ZA KATASTROFALNU
SERIJU POŽARA KOJI OVE GODINE
UNIŠTAVA NAJDRAGOCJENIJA
PODRUČJA NAŠEG TURIZMA**

NIKOLA MUSLIN

Nesreća u nesreći

prepisani iz zakonskih propisa ili su jednostavno izmišljeni, bez sveze sa stvarnošću. Osnovano tvrdimo da u našoj Republici još nije donesen ni jedan plan zaštite od požara koji bi stvarno bio utemeljen na odredbi Zakona i koji bi odražio složenu strukturu problema na određenom području. Ne treba se stoga čuditi što nam u plamenu nestaju silna bogatstva, koja nećemo i ne možemo ni u idućih stotinu godina naknaditi. Nije potrebno biti stručnjak za protupožarnu zaštitu da bi se shvatila važnost konkretnih i temeljnih piana za zaštitu od požara. Tim planovima moguće je utvrditi pozarne opasnosti na stanovitom teritoriju to utvrditi sredstva i oblike za pravodobno otkrivanje požara, osigurati najosnovniju sredstva i raspored ljudi u slučaju izbjeganja požara. Da se kod nas tako ne radi, mogli smo vidjeti ovih dana zahvaljujući televiziji, Zalošno je bilo gledati goloruke ljudi kako se izlažu opasnostima vatrene stihije bez ikakvih sredstava i opreme. Ako nemamo dovoljno novčanih sredstava da nabavimo moderne zrakoplove i dr., toliko sredstava bi se moglo pronaći da nabavi određen broj motornih pila, da se organizira korištenje sredstvima kojima raspolaže stanovništvo i sl.

No, sve se to može pod pretpostavkom da općinske skupštine pridruži valjanih planova zaštite od požara na svojim područjima.

Propusti republičkih organa

Kritika općina i njihova inertnost u organizaciji zaštite od požara ne smije odvratiti našu pozornost od prepusta organa i organizacija na razini Republike. Neke male i siromašne općine u primorskoj Hrvatskoj ne mogu bez pomoći republičkih organa uspješno provesti organizaciju zaštite od požara. Uloga republičkih organa predviđena je u već spomenutom zakonu. Prilikom donošenja Zakona nekim snagama i organima jako je odgovaralo institucionaliziranje Centra za stručno tehničko unapređivanje protupožarne zaštite i izobrazbu vatrogasnih kadrova. Toj ustanovi se daju i određena sredstva, pa bi bilo zanimljivo znati što je ta ustanova dosad učinila da se pomogne pojedinim općinama na ugroženim područjima. Konacno, javnost bi zanimalo i mišljenje republičkih organa o organizaciji obrane od požara, jer bi to republički organi bili dužni prikazati široj javnosti. To je njihova obveza iz funkcija kontrole i nadzora nad provođenjem zaštite od požara, koja je utvrđena Zakonom. Uostalom, i Vatrogasnii savez Hrvatske bio bi dužan reći svoju riječ o svim ovim našim nesrećama. On je i osnovan u tu svrhu, pa bi bilo zanimljivo vidjeti kako je društvena institucija vrši svoju funkciju.

Valja pozdraviti inicijativu Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove da se nabave specijalni zrakoplovi. No, to nas ne smije odvratiti od stalnih akcija i nastojanja da se uspješno organiziramo za obranu naših nenačinljivih vrijednosti.

Zaključak

Tragediji što traje i prijeti da uništi primorsku Hrvatsku ne može stati na kraj goloruko i nepripremljeno pučanstvo. Zadnji je čas da se svi skupku trgnemo i organizirano suprotstavimo djelovanju stihije. Općine moraju preuzeti na sebe dio zakonskih obveza, pripremiti pučanstvo i izraditi temeljite planove za zaštitu od požara. Republika mora također preuzeti svoj dio posla i odgovornosti za stanje protupožarne zaštite. Stručne ustanove i organizacije moraju pripremiti potrebne elaborate, stručnu i drugu literaturu. Propise valja dosjedno provoditi na cijelom području Republike, a nedostatke u propisima valja što prije otkloniti. Budući da nisu bez osnove sumnje i u namjerno podmetanje požara, valjalo bi u budućem zaknenom zakoniku posortri sancije za ovu vrstu kriminalnih djela. Svim ovim mjerama suzbio bi se već široko rasprostranjeni osjećaj nemoci i panike kod dijela pučanstva i ostvarili preduvjeti za uspješnu zaštitu šuma i drugog rastinja, što nam je još preostalo poslije ovih silnih tragedija.

DALMACIJA GORI - U PLAMENU NESTAJU ŠUME, MASLINICI, VINOGRADI...

OTRUD TOLIKO POŽARA?

◆ IVO ARAS, ANTE GALIĆ i VLADO ZORIĆ vrtjeli su janje na ražnju u šumici Vrulje, u blizini vojnih objekata, i izazvali su požar.

◆ U auto-kampu hotela »Miran« u Pirotovcu strani turist neutvrđena identiteta o-

rjećima širenje požara bilo gotovo nemoguće sprječiti.

— Teško je utvrditi kako se vatra pojavit u toj stoljetnoj potpuno neprohodnoj šumi. Vjerojatno će to ostati vječna tajna.

INZ FRANKO KRAGIĆ inspektor za

ni su između ostalog odlučili nabaviti specijalni vatrogasni gliser iz Svedske, sklopili su dogovor s avionskim posadama za dojavu požara rade na pronaalaženju protupožarnih bombi...

Hrvatski jezik

RIJEĆI
SVAKODNEVICE

Raspravljujući o općim pitanjima hrvatskoga književnog jezika, zapostavili smo konkretna. A nakučilo ih se više. Čitatelj I. Đurić iz Bošnjaka pita:

»1. Je li točnije reći **pretinac** ili **pregradak**; 2. **kompjutor** ili **kompjuter**; 3. **kontejner** ili **kontener**; 4. **šepav** ili **hrom**; 5. **naočali** ili **naočari**; 6. **ormar** ili **orman**? 7. Je li pravilno hrvatski reći (ja mislim da nije) **bezmalo**? Kako se to kaže hrvatski? 8. Htio bih da mi objasnite glagole **provoditi** i **sprovoditi**. 9. Kako se hrvatski kaže **trebovati**.«

U većini tih riječi i likova kolebanja su u praksi zaista velika, a kako na neka pitanja odgovorā nema ni u priručnicima, dobro je odgovoriti javno. Na jedna jē pitanja odgovor jednostavan, na druga bi trebao biti opširniji, ali budući da ih ima mnogo, odgovorit će kraće.

1. I **pretinac** i **pregradak** dobre su riječi, samo nije svejedno u kojem se značenju upotrebljavaju. Riječ **pretinac** u književnom jeziku ima samo nekoliko određenih značenja: dio ormara, police, a posebno se ustalo kao poštanski naziv. U tim značenjima, a pogotovo u poštanskem, neopravданo bi ga bilo zamjenjivati pregratkom. **Pregradak** ima opće značenje 'ono što je pregrađeno' i može se upotrebljavati za pregradak u zgradi, staji i sl.

2. Po načelu da latinskim riječima u našem jeziku treba davati latinski lik, najbolje bi bilo **kompjutor**. Međutim, u praksi je taj oblik rijek, praksa se koleba između (američkoga) **kompjutor** i (engleskoga) **kompjuter**, ako ne možemo prihvati **kompjutor**, prednost bi imao **kompjutor**, ali u tehničkom je rječniku prevladala naša riječ — računalo, pa naše tehničare valja poduprijeti u njihovu nastojanju i prednost davati računalu.

3. U publicističkom je jeziku prevladao **kontejner**, ali se u stručnim i znanstvenim djelima obilno upotrebljava i **kontener**, kako je u Vjesniku od 21. 4. o. g. prikazao A. Turina. Kako kontener ima i neke jezične prednosti, valjalo bi mu i u publicistici dati prednost.

4. Književno je **hrom**, a **šepav** pripada razgovornom jeziku. Pridjev **šepav** može se upotrijebiti i u književnom jeziku, ali kao stilski obilježena riječ, u podrugljivom značenju.

5. Bilo bi lijepo kad bismo se kolebali samo između ta dva lika, ali i u teoriji i u praksi vlast veliko šarenilo jer ima desetak likova: očale, očali, očari, naočari, naočali, naočare, naočale... U uži izbor dolaze tri: naočale, naočali i naočari. U hrvatskoj jezičnoj praksi prevladava lik naočale i bit će veoma korisno za ustaljivanje našega književnog jezika, dademo li njemu prednost.

6. Liku **ormar** nema teoretskoga progovora (potječe od latinske riječi *armarium*), a kako je u hrvatskoj književnoj praksi potpuno prevladao, kolebanju ne-ma mesta.

7. U našem književnom jeziku **bezmalo** ne treba upotrebljavati jer mjesto te riječi imamo dobre zamjene: umalo, gotovo (u načinskom značenju) i skoro (u vremenskom).

8. **Provoditi** u hrvatskom jeziku znači u osnovnom značenju 'voditi koga kroz što'. S tim značenjem nema problema, a tako ni s prenesenim 'boraviti' (provodi dane u Splitu). Problem nastaje u značenju 'izvršavati' jer to značenje mnogi zamjenjuju glagolom **sprovoditi**. Lako ih je razlikovati kad znamo da **sprovoditi** u hrvatskom znači 'pratiti', npr. zatvoreni, mrtvaci se sprovode, a politika, zakoni, namjere provode, ili još bolje: izvršavaju.

9. **Trebovati** je rusizam i u kancelarijski je jezik prodro iz vojničkoga. Hrvatski se to kaže: **trebatи**, tražiti, zahtijevati, dizati (iz skladista), a **trebovanje** — **trebanje**, **traženje**, **zahtjev**, **narudžba**.

Nadam se da će ovi odgovori zadovoljiti i pitača i ostale čitatelje, a pokaže li se da što nije dovoljno, može se kasnije pojedino pitanje razmotriti i opširnije.

Stjepan Babić

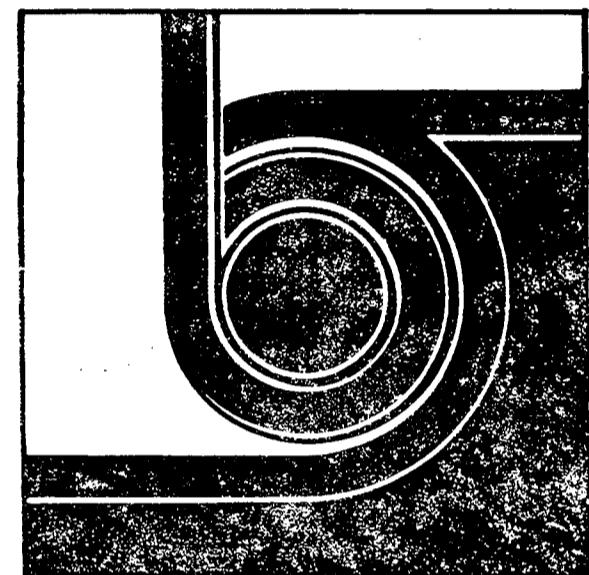
IZ ĆEGA ĆE NAŠA DJECA UČITI SUVREMENI HRVATSKI KNJIŽEVNI JEZIK?

Maretićevski kompleks

Nova hrvatska srednjoškolska gramatika neka se izradi na temelju materijala, što ga je za hrvatskosrpski rječnik nedavno sabrala Matica hrvatska

Hrvatska književnost — kojoj počeci sežu čak tamo u 12. stoljeće — zbog teritorijalne podijeljenosti hrvatskog naroda razvija se od druge polovice 15. do početka 19. stoljeća na regionalnoj osnovi (dubrovačka, dalmatinska, bosanska, hrvatska i slavonska književnost). Kao izražajno sredstvo te književnosti služe podjednako sva tri narječja hrvatskoga jezika: štokavsko, čakavsko i kajkavsko. Uza sve to tokom spomenutih triju i pol stoljeća stvorena je solidna štokavska baza, na kojoj se u vrijeme hrvatskoga narodnog preporoda u prvoj polovici 19. stoljeća, uz sudjelovanje jezika tradicionalne hrvatske književnosti (narodnih pjesama i pripovijedaka) i živoga govora počeo izgraditi općenarodni hrvatski književni jezik. Daljnji razvitak hrvatskoga književnog jezika dobro je poznat: Senoa je izgradio prozni, a Kranjčević pjesnički jezik i stil. Pisci hrvatskog realizma, koji je imao dosta regionalnih osobina, upotpunili su svoj književni jezik nekim provincijalnim crtama. Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće hrvatski književni jezik bio je dovoljno izgrađen i zreo za kodifikaciju. Ali tada se dogodilo nešto nečuveno.

Indoevropski i kroatist Tomo Maretić, bez širih slavističkih koncepcija, kodificirao je jezik Vuka i Daničića te srpskih narodnih pjesama i pripovijedaka kao hrvatski književni jezik u svojoj znanstvenoj Gramatici hrvatskoga ili srpskoga jezika (god. 1899.). Tadašnji hrvatski književnici iz razdoblja moderne nisu mogli prihvati ovu Maretićevu normu agrarne i polurbanizirane društvene sredine iz početka 19. stoljeća, jer nije odgovarala urbaniziranoj i poluindustrializiranoj društvenoj sredini na početku 20. stoljeća. Stoga su oni, svi bez iznimke, nastavili najbolje tradicije hrvatskoga književnog jezika 19. stoljeća, obogaćujući ga živim narodnim govorom svoje sredine. Od tada pa do danas postoji velik raskorak između hrvatskih književnika i lingvista. Dok prvi — ne obazirući se mnogo na maretićevsku normu, a često i ne poznavajući je dovoljno — izgraduju svoj književni jezik na osnovi dosadašnjega razvijanja, u duhu suvremenih slavenskih i zapadnoevropskih jezičnih shvaćanja i prilagođuju ga potrebama današnje industrijalizirane društvene sredine, drugi kao da smatraju glavnom svojom zadaćom, da taj jezik književnika i znanstvenih radnika neprestano čiste od kojekakvih izama (barbarizama, slavizama, provincijalizama, dijalektizama, neologizama i u najnovije vrijeme — srbizama). Istini za volju treba priznati, da se današnji hrvatski lingvisti ne drže maretićevske norme kao pijan plota, već je u svojim gramatikama nastoje aktualizirati i obogatiti primjerima iz djela suvremenih hrvatskih (i srpskih) književnika. Ali oni u tim svojim školskim gramatikama (jer se na žalost poslije Maretića nije našao nitko, tko bi se osjećao spremati napisati novu znanstvenu gramatiku hrvatskoga jezika) nisu gotovo ni u čemu izmijenili maretićevsku gramatičku strukturu. Oni još uvijek svoju sintaksu (a o njoj je zapravo i riječ, jer se u sintaksi — kao i u rječničkom blagu i stilistici — najbolje vidi autohtonost i osebujnost nekoga jezika) dijele na nauk o rečenici, nauk o upotrebi vrsta riječi i nauk o upotrebi padeža. Naprotiv u suvremenim slavenskim gramatikama sve to gradivo sabrano je u nauk o rečenici, a vrste riječi i padežni oblici ocjenjuju se s obzirom na njihovu rečeničnu funkciju. Uzalud ćete u tim hrvatskim školskim gramatikama

tražiti posebna poglavija o rečeničnim odnosima (konjugaciji, rekciji i pridruživanju), o jednočanoj rečenici, o dopunjku, o razdiobi rečenica po sadržaju i dr., bez kojih se suvremena slavenska gramatika ne može zamisliti.

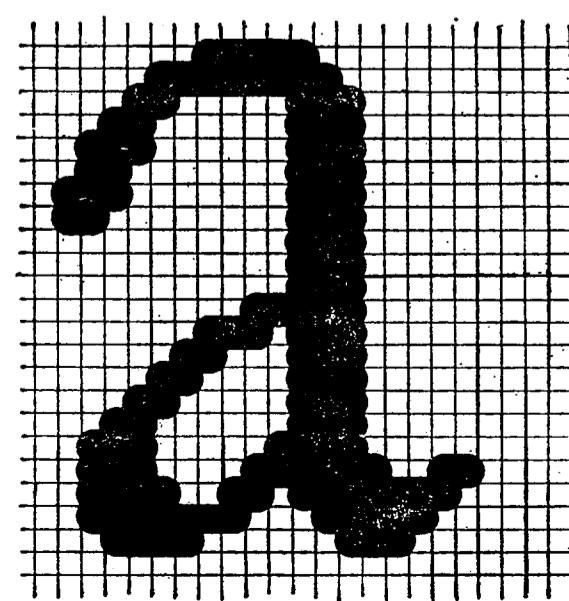
Pri takvom stanju hrvatske lingvistike naši su književnici bez kompasa. Oni sami treba da proučavaju funkcionalnost i estetske vrednote hrvatskoga jezičnog izraza, a kod upotrebe nekih spomenutih izama (provincijalizama, dijalektizama i neologizama) u sto su muka, kad treba odlučiti, hoće li ih upotrijebiti ili ne, a da se ne ogriješ o jezičnu normu. Mjesto da vrednuje i usmjeruje njihovo jezično stvaranje (jer književnici stvaraju književni jezik, a ne lingvisti) — lingvistika je za njih nepoželjna kočnica u radu. Stoga bi bilo krajnje vrijeme, da se oslobođimo maretićevskoga kompleksa i kodificiramo današnji hrvatski književni jezik prema načelima nove, suvremene lingvistike i slavistike. Samo tako ćemo sazнати, koje jezične, stiliske i poetske vrednote imamo u današnjem hrvatskom književnom jeziku, pa ćemo se također moći čuvati (ne dobrih, nego loših) srbizama.

Imajući sve to u vidu, već pred nekoliko godina pristupilo se u Institutu za jezik zagrebačkog Filozofskog fakulteta izradbi nove hrvatske znanstvene sintakse. Ali na žalost ovaj je pothvat propao već u samom početku. Sada na tom pothvatu radi ekipa mlađih, dobro škоловanih stručnjaka u Akademijnom Institutu za jezik. Ne bih htio biti ni dobar ni loš prorok, ali ipak moram napomenuti, da će se ova ekipa suočiti s vrlo velikim i teško-premostivim zaprekama. Mi naime nemamo gotovo nikakvih monografija o jeziku novijih hrvatskih pisaca — bar onih najistaknutijih — koje bi nas uvele u suvremenu problematiku hrvatskoga književnog jezika. Zbog toga će ova ekipa kod prikupljanja i ispisivanja materijala te njegova sredivanja i klasifikacije dugo lutati u mraku. Također znamo iz iskustva, da je ekipni rad dugotrajan. Mislim da nisam pesimist, nego optimist, kad kažem, da će ova sintaksa ugledati svjetlo tek nakon deset godina.

A kako ćemo se snalaziti do tada? Iz čega će naša djeca učiti suvremeni hrvatski književni jezik? Zar opet iz maretićevski strukturiranih školskih gramatika? — Zbog hitne potrebe nove, suvremene hrvatske srednjoškolske gramatike stavljam na diskusiju ovaj prijedlog: Nova hrvatska srednjoškolska gramatika neka se izradi na temelju materijala, što ga je za hrvatskosrpski rječnik nedavno sabrala Matica hrvatska. Ovaj materijal (preko pola milijuna listića, ako sam dobro informiran) isписан je u obliku rečenica, pa držim, da bi se u njemu našlo dosta gradiva za izradbu srednjoškolske gramatike. Tako bi se preskočila prva faza rada na prikupljanju i ispisivanju materijala, pa bi se odmah moglo pristupiti njegovu odabiranju, klasifikaciji i odredbi. Za taj posao bila bi, po mome mišljenju, potrebna dvojica, najviše trojica jezičnih stručnjaka. Mogla bi ga obaviti i čitava spomenuta ekipa, i tada bi za nju kratka srednjoškolska gramatika bila probni kamen za veliku znanstvenu gramatiku.

Svakako bi bilo poželjno, da spomenuta ekipa objavi i iznese na diskusiju program i smjernice svoga rada.

Josip Vrana

Otkrivajući Cesarca

◆ Priopomene i bilješke na marginama Cesarčeve knjige **Rasprave, članci, polemike; četvrti svezak »Djela Augusta Cesara«**, izdanje »Zore«, Zagreb 1971.

◆ Gospodujućem unitarizmu bilo je i te kako u interesu da njegovo djelo ne bude cijelovito tiskano, temeljito proučeno i valjano komentirano

Napokon se našao izdavač spremjan da iskupi naš dug jednom ne same značajne margini piscu nego i dosljednom revolucionaru i nesobičnom hrvatskom rodoljubu: Augustu Cesarcu. Pojavom njegovih »Sabanjih djele«, i u njima njegovih sabranih političko-publicističkih eseja, studija i članaka, nadat će nam se prilika da se ćeče nadnesemo nad njegovim djelo i zanesemo njegovim idejama, a prije svega da ispravimo neke odavno već uvriježene a posve krive predodžbe o njemu. Za razliku od većine pisaca, ideologa ili političara, o kojima nespoznati izbjigaju s kontroverznim mišljenjima, suprotnim shvaćanjima i divergentnim ocjenama, nespoznati o Cesarcu počinju, sasvim paradoksalno, iznenadjujućom jednoličnošću i zabrinjavajućom suglasnošću »općenito poznatih i prihvacičnih mišljenja o njemu, poglavito o kvalifikaciji i oznaci njegove ideološke i političke pozicije, koje su se — ne samo s neosnovanim nego i pogrešnim zaključcima — projicirale i u našu suvremenost. Činilo se, naime, da je tu sve jasno samo po sebi, a o takvim stvarima koje su »jasne same po sebi, obično ne raspravljamo, a još manje ih dokazujemo (ili pobijamo): jednostavno ih kao papige ponavljamo i šablonski primjenjujemo, jedni za drugima.

U ime »viših interesa« – krovotvorene činjenice

Ali je kucnuo čas da raskinemo s tom vrstom konformizma. Predstoju nam preispitivanje mnogih sudova i ocjena što smo ih temeljili na slabim pretpostavkama, na pogrešnoj ili nepotpunoj obavijestenosti. Pa i u slučaju Augusta Cesara! Biće je takvo vrijeme kad su se, u ime tzv. viših interesa, iskrivljivale, prešućivale, pa i krovotvorile činjenice. Spoznавši, s vremenom, kako nije bila riječ ni o kakvom »višim interesima«, nego, obratno, o najnižim ciljevima mračnih snaga, shvatili smo i potrebu da ne stanemo na pola puta: s istinom treba najzad izaći na sunce. S punom istinom!

U vrijeme kad je bilo dovoljno da je netko pao od neprijateljske ruke pa da ga jugočitarazm proglaši svojim najsvjesnjim zagovaračem i pobornikom, a njegove težnje, krovotvoreći ih, poistovjeti u svemu sa svojima, i Cesarec je doživio sličnu sudbinu. I njega smo, u dvadeset i pet poslijeratnih godina, spominjali uvek samo kao »svjetlu žrtvu koja je pala za

Cesarec u svojoj (radnoj i spavačoj) sobi u Zagrebu, Goljak 8

ono što mi danas imamo«, kako se to lijepe kaže zgodnom frazom koja fino zvuči a ništa ne govori. Službenoj jugoslavenskujućoj propagandi trebalo je Cesarevo ime, ali joj nimalo nije trebalo njegovo djelo, naročito politička publicistica njegova. Naprotiv! Tom gospodujućem unitarizmu bilo je i te kako u interesu da njegovo djelo ne bude cijelovito tiskano, temeljito proučeno i valjano komentirano.

Svakako ima razloga, i njima se nije teško domisliti, zašto Cesarec nikada nije bio, što bi se reklo, književna zvijezda naše revolucije, parola naše poslijeratne kulturne politike, autoritet naših političara u kulturi — iako bi on sve to, po svemu, morao biti. To su isti oni razlozi koji su skrivali da se, odmah poslije rata, nismo dostopno oduzili ovom velikom i uistinu svjetlosti imenu pisca i čovjeka. Osim pojedinaca koji su u ovih četvrt stoljeća (u kojima je ostvareno ono za što je Cesarec pao) pisali o njemu kao pasionirani istraživači i tumaci njegova života i djela, s oficijelne strane nije se učinilo ništa da mu se oda dužno poštovanje, da se proširi popularnost njegova, kao što se to s mnogo truda činilo za neka druga, pa i manje zaslужna književna imena. A najmanje se poduzeo da se njegove ideje, jasno iznesene u obiljnoj njegovoj političkoj esejičici i publicističici, ideje s kojima je otisao i u smrt, upgrade u temelje naše političke prakse.

nije mogla pojaviti u krivi čas, ali se nije mogla pojaviti ni u boljem trenutku od ovoga današnjeg, kada — unatoč svemu — još uvijek vjerujemo da će se naša politička praksa napokon odreći svojih dođućih zastranjivanja i deformacija i smjelo vratiti revolucionarnim svojim zasadama, u kojima su očuvani misao i duh nacionalne i socijalne jednakošt i pravde. Jer tim se idejama odusevljavaju i Cesarec, o njima je pisao sve više, sve otvorenije i sve strasnije, njih je propagirao čak i u vrijeme kada je to bilo, za nj, dvostrukop opasno, jer se protivilo ne samo politici režima nego i službenim stanovištima političkog vodstva njegove partije, kojoj je on po svom dubokom ideološkom i klasičnom opredjeljenju želio pripadati bez ostatka.

Svoj politički razvoj započeo je kao omladinač-ljevičar i revolucionar, jedan iz Jukićeve grupe »pjesnika i atentatora«, da bi među prvima pristupio novostvorenoj Komunističkoj partiji Jugoslavije. Zaučij u poljemčan u svakoj svojoj rečenici, Cesarec je bio zaista poslušni vojnici Partije u vrijeme nezajedničkog ustrojstva po staljinском uzoru. Bio je, ne treba tajiti, marksistički dogmatik, često i suviše netolerantan prema nepodudarnim mišljenjima, ekskluzivist što uime novog mita kojeg su nosioci revolucionarne mase napada agitpropovskim rječnikom sve modernističke pokrete u umjetnosti, napose kubizam, futurizam i eksprezionalizam. Bio je vjernik koji, u svojim socijalnim tiradama, zaciјelo nikada nije htio biti demagog, a ipak neki njegovi članici često zazučave, ako ne demagogski, onda veoma naivno, pogotovo danas, poslije 25-godišnjeg iskustva socijalističke prakse. Citalac se danas i nehotice zacvrsti umjesto pisca kad u članku Uoci prvog maja, gdje govorи o robovima na novogradnjini, o radnicima što grade kuće i dižu novi grad, čita sasvim ozbiljno postavljeno pitanje: »Kome će pripadati taj grad? Tko će se udobno smjestiti u tim sagradenim dvorana?«, i još ozbiljniji odgovor: da su to »ugojeni, siti i bogati vlasnici.«

Proturječja i dosljednosti

Inače mora se priznati da je Cesarec u svojim političkim izlaganjima bio kudimno određeniji od samih političara. Imajući pred sobom jasan cilj, a nemajući potrebe da taktiliziranjem kamuflira i zamuje svoje težnje i težnje pokreta, on se izražavao čisto, jasno, precizno i — nadasve pošteno. Bio je covjek kojemu su i najluci protivnici spremno priznavali da bez računa i samo iz uvjerenja zastupaju ideje što ih oni, njegovi protutomišljenici i idejni antipodi, smatraju štetnima.

U njegovoj dosljednosti ima proturječja, u njegovim proturječjima pak ima dosljednosti — i logike. Ono što je privrgavao Radiću i njegovoj RHSS, to je prije svega nerevolutionarnost i pacifizam, koji se njemu činio suviše trulim, a zatim, to su i neke Radićeve misli o tome da »onaj radnik, koji je izvan seljačkoga kruga, je izvan svoga naroda, dotično proti njemu. Tu misao o anacionalnosti radništva i radničkog pokreta Cesarec nije mogao primiti, jer je upravo on bio primjer žive nacionalne svijesti jednog radničkog revolucionara i komunističkog borca. Cesarec je živio i oblikovao se u samom žarištu dnevnih zbijanja, u stalnom stvaralačkom dodiru s duhom naroda, s njegovom prošlošću i tadašnjosti, i zato on, na-ostrišvi pero protiv najaktuallijih problema starojugoslavenskog društva i države, piše ne samo o socijalnim nego i međunacionalnim problemima netavno-pravnosti i potlačenosti jednih od drugih, grmi ne samo protiv buržoaske eksploatacije nego i protiv velikosrpske hegemonije. Mnogo prije vodstva KPJ, otvoreno se zalagao za istinsku ravnopravnost južnoslavenskih naroda u jugoslavenskoj državi, za rednicu, za nihovu suradnju ne na osnovi nametanja izmišljenih ili preuvećanih sličnosti, nego poštovanja stvarnih i nepobitnih razlika što oduvijek postoje medju njima. U tom smislu naročito je zanimljiv, čak i aktualan, članak Nacionalno pitanje i naši zadaci, tiskan prvi put u Borbi, 1923. U njemu čitamo misli i rečenice za koje ne bismo rekli da su napisane prije gotovo pola stoljeća:

Protiv centralizma, današnjeg centralizma državnog, vodenog u znaku nacionalnog potlačivanja, mi smo, iako stalno za centralizam partiski, danas svi...

— a onda ispod crte dodaje značajne riječi:

No ne pretpostavlja li državni centralizam i centralizam partiski? — mogao bi tražiti. To dvoje nije u vezi. Pa čak i onda kad bi posljednji bio ugrožen, mi ga ne bismo smjeli stavljati nad nacionalnu revoluciju, koja bi išla do odcjepljenja.

I naročito, ovo:

A za što mi, proleterska demokracija, možemo da budemo negoči za ono za što su se već u dva maha potlačeni narodi pojedinih pokrajina izjavili jasno, za što ako ne za autonomiju tamo gdje narodi traže autonomiju, bilo to unutar države kao Slovenci, bosanski Muslimani i Crnogorci, ili van nje i tek u sklopu jedne Šire federacije, kao Makedonci, pa možda i Crnogorci, za što ako ne za federaciju ili konfederaciju kao što to traže Hrvati?

Kritika Radića, poštovanje prema Starčeviću

Ne smijemo biti zbumjeni: Cesarev primjer najbolje pokazuje da su hrvatski intelektualci-ljevičari i revolucionari, dječatni članovi i borce radničkog pokreta, imali pred sobom sasvim određene ideale, ciljeve plemenite i uvriježenje negoči je sama borba za vlast, i zato moramo odbiti pokušaje pojedinaca da, podmećući pokretu neke druge, eventualno svoje osobne pobude, degradiraju i smisao njihove borbe i veličinu njihove žrtve.

Uz tu jasnoču socijalnih težnji, i čistoću

nacionalnog osjećaja pomogla je Cesarec

da proširi svoju kritiku Radića, predbačujući mu kapitulaciju pred Beogradom,

priznanje kralja i kraljevine, te ulazak u

vladu: dakle Radićeva suviše elastično

taktiziranje, spremnost njegovu da sâm

igrat sve uloge u jednom komadu, pre-

svlačeci kostime u tili čas i kad je —

možda upravo preko kritike Radića i

njegove političke pragmatike — došao do

pravaštva, otkrio ga je i spoznao kao

ideologiju koja ne mora biti a priori

suprotna njegovim lijevim, revolucionarnim i komunističkim nazorima, kao i ideo-

logiju koja s tim njegovim pogledima i stajalištima može biti i te kako komple-

mentarna.

Doista: Da i nije napisao, u samo predvećer drugoga svjetskog rata, kao svoj posljednji veči i dovršeni rad (što nije bez dubljeg simboličnog značenja), poznatu dramu *Sim domovine*, dramu o hrvatskom ustaniku i nacionalnom borcu Eugenu Kvaterniku, dramu koja već i svojim naslovom asocijativno sugerira osjećaj poštovanja prema Anti Starčeviću (kojega su njegovi pravaški pristaše i sljedbenici nazvali *ocem domovine*), da i nije, dakle, napisao tu dramu o Rakovici i njenom tragičnom junaku, Augustu Cesarecu, hrvatskog komunista i revolucionara, partijski aktivist i praktičar, književnik i publicist, ideolog i borac, morao bi se na kraju, prije ili poslije, dovesti u vezu s pravaškim pokretom Starčevićevim i njegovom tradicijom — borbenom, slobodarskom, jakobinskom, slobodoumnom. Moralo bi se to učiniti na temelju brojnih njegovih članaka, objavljivanih 1939., 1940. i 1941. u luku »Nova riječ« i časopisu »Izraza« (npr. O hrvatsko-zapadnoj orijentaciji Kvaternika i Starčevića; E. Kvaternik i ekonomski problemi njegova vremena; Kriza stranke prava i naši komunari; itd.), u kojima je nazvao Kvaternika velikim i nesvetim borcem i demokratom, ističući da on, »proglasen fantom«, bješa »privi koji je kod nas počeo sistematski pisati o pitanjima političke, pa i praktične ekonomije. Te Kvaternikove ekonomsko-socijalne nazore nazivaju je utopijom. Što su one vjerojatne i bile, ali je i sâm — osjeća se to je cijelog članka — imao mnogo razumijevanja za tu kvaternikovu utopiju.

Ali ono što je najvažnije, Cesarec je osjetio u Kvaternikovu nacionalnom programu i životu socijalnu nit, u njegovu nacionalnom buntu i jak socijalni protest, protest siromaha i parje, kakav je bio i sam malone za cijelu svoga patničku života».

I tako, tim članima, Cesarec se — poslije privremeno ideološkog dogmatizma i doktrinarne zaslijepjenosti — počeo vraćati povijesnim izvoristima našega narodnog bicha, spoznavati korijene naše opstojnosti, i to ga je, s pozicija isključivosti, privrelo na put koji je vodio nastavljanju revolucionarne borbe — ne više na podlozi imaginarnih ideja, nego na temeljima pozitivnih nacionalnih borbenih tradicija, s mogućnošću da i njih, te tradicije, uključi u svoj revolucionarni koncept i program. Revolucionarna i klascna usmjerenost Cesareve ideologije nije dakle u tim mijenjama ni najmanje gubila oštrinu, ona se samo popunjavalila i jačala, tijekom godina, spoznajom pozitivnih nacionalnih vrijednosti hrvatske prošlosti i drukčijim, ne više a priori negativnim odnosom prema njoj, jer je shvatio da je takav isključivi odnos neodrživ, da je potreban diferencirati povijesne vrijednosti svoga naroda i ugradivati ih u vlastitu ideološku i revolucionarnu perspektivu. A upravo Kvaternik dao je revolucionarnu komponentu pravaškom pokretu. Bila je to doduše revolucionarnost sanjarska, pješnička, očajnička, ali je ta rakovička epizoda Kvaternikova ipak ostala u našoj modernoj povijesti kao znamen i vidovit nagovještaj.

Nije slučaj da je to Cesarec tako jasno osjetio. Naprotiv! Košto god je, u ono vrijeme, bilo iznenadjenje kad je Cesarec objavio dramu *Sim domovine* (gradanska javnost bila je zapanjena!), danas nam se čini da nema ništa logičnije od toga: jer August Cesarec kao da je duhovni izdanak i bastinik mlade frakcije, pomladene struje pravaštva, koju je blagonaklonio stitio i sâm Ante Starčević, a koja nije svise skrivala svoje simpatije za parničku komunu.

Ali... ovi Cesarevi tekstovi, iz posljednje faze njegove političko-publicističke djelatnosti, tek imaju izazi u sljedećim knjigama. Lijepo bi bilo da su i one izazi u ovoj godini, o stogodišnjici rakovičke bune, ali kad nisu, želimo da izadu što prije. Uvijek će dobro doći!

Dubravko Jelčić

Cesarec s grupom interbrigadista u španjolskom građanskom ratu

16 televizija i nove knjige

POGLED IZ NASLONJAČA

KRIVO SHVACENA OBJEKTIVNOST

Svi znamo da je prvenstvena zadaća televizije, budući da i ona pripada »sredstvima javnog obavještavanja«, objektivno prikazivanje raznih događaja »iz zemlje i inozemstva«. Međutim, naša, posebice hrvatska televizija, toliko se drži te teoretske odredbe i općepoznatog pravila da to izgleda pomalo i smiješno. Naša je televizija objektivnost shvatila kao udobno nemiješanje u tijekove stvarnosti. Ona je svoju informativnu zadaću dotjerala do pravoga savršenstva: točno i aseptično. Bez ikakvih subjektivnih zahvata u više slojni oblik dnevnih pojava. Pogotovo političkih. Ili bilo kojih drugih. Nema intervencija, nema vlastitih stajališta, nema suprostavljanja, nema aluzija, nema prognoz (osim meteoroloških), nema svega onoga što jedan medij, jedno sredstvo javnog obavještavanja čini aktivnim sudionikom određene stvarnosti, a ne pasivnim promatračem i registratorom zbivanja. Nije valjda to vlastito stajalište ako, recimo, komentator Televizije—Zagreb drug Slavoljub Bosnić — komentirajući najnoviju političku zbijanje — ustvrdi, i to zaodjene u nekakav ezopovski omotač: »da nastupajuća politička jesen neće biti ni vraća u hladnu — nego radna«. Kao da su sve dosadane političke jeseni bile i vrće i hladne i — neradne! To je tobožnja oština. Međutim, sve to nije ništa prema nedoučivo opreznom odnosu Televizije prema požarima u Dalmaciji. Čemu toliko opreznosti? Umjesto da sama Televizija, na svoj račun i svoju odgovornost, povede jednu dokumentaričku istragu na licu mjesta (pogotovo nakon požara u »Jugoplastici«, da čak anticipira neka moguća razrešenja, da ukazuje na čvorističku svih mogućih pretpostavki: od onih najnajljasnijih (koji tvrde da su to sve slučajnosti) pa do onih skeptičnjih i oštijih (pa soj prilici i vjerojatnijih) koji otvoreno spominju sabotažu. Mislim da bi tu Televizija učinila mnogo, ne odstupajući od svoje objektivne metode i glavne svrhe: brzog i točnog izvještavanja javnosti. Inače može izgorjeti cijela Dalmacija, pa da to vidimo samo kao »flash« od jedne minute. Vrijeme je da Televizija krene s mrtve točke pasivnog objektivizma.

Portreti hrvatskih filmskih umjetnika (četvrti nastavak)

Nema nikakve sumnje da prilog Skolske televizije o Antunu Vrdoljaku, što ga je pripremio prof. Rudolf Sremec, znači znatno poboljšanje u odnosu na protekće emisije, a pogotovo u odnosu na prošlu emisiju o Bulajiću. Vrdoljak je precizno razložio svoja mišljenja o vlastitom putu u filmskoj umjetnosti, a osim toga je iznio i nekoliko veoma privratljivih teza o hrvatskom filmu unutar općih kulturnih i političkih prijika u Hrvatskoj. Sto se tiče emisije kao cjeline, ona je ostvarena stilski čisto, jednostavno i pregledno. Samo ne znam zašto nije prikazana ni jedna scena iz najnovijeg Vrdoljakova filma »U gori raste zelen bor? Sigurno nije bilo kopije. Tipično naša posla

»Jadranski susreti«: nešto se dogodilo!

Polfinalni susret između Trogira i Korčule gledao sam ovaj put s neiskrivenom značajkom i simpatijama. Nakon dugo vremena izravan TV-prijenos jedne zabavne emisije na otvorenom urođio je plodom! Za vrijeme boćarskog natjecanja televizijske su kamere registrirale pravu pravcatu svadu između protivničkih momčadi, uvrijedenog suca, Ljube Jelčića (koji je izvikivao pomirbene riječi tako dramatično kao da se radilo o pravoj revoluciji), publike i milicije koja je na kraju utrcala na borilište. Sumnjam da se tako nešto moglo izrezirati. A to je bilo najljepše od svega. To je izvrstan primjer kako je živ čovjek u stanju poremetiti i »razgatiti sve ušavljene kanone televizijske« ili bilo koje druge »pristojnosti«. Uopće, bilo je veoma zgodnih stvari ovaj put. Posebno ističem pjevačke »klape« i dvije sjajno otpjevane pjesme. Ali boćarsku utakmicu ne mogu zaboraviti! To je prava televizija!

Vladimir Vuković

Prepoznavajući tijekom čitanja mnoge probleme i oblike suvremene društvene svijesti ovog našeg društva i vremena, mogli bismo tvrditi da je Filip Ivana Aralica roman zaokupljen pitanjima te suvremenosti koja se ne prestane mijenja ali ipak najčešće ostaje prepoznatljiva kroz nekoliko dominanti koje se pojavljuju čas u ovom, a čas u onom obliku, no kojih su sociološke strukture uvijek identične.

Pristavši da njegov pripovjedački naum određuju ona mesta koja tvore krizna žarišta ovog našeg socijalističkog društva (koje je teoretski zacrtalo svoj put u socijalizam — no kada je u pitanju praksa, onda su sudbine Filipa i njemu sličnih neizbjegljive — Aralica je pisao roman s namjerom da stvori književno djelo koje će nižu u svih lancu najuočljivije fenomene praktičnog života dodirnuti i konačno otkriti metafizički bit tog vremena, prostora i ljudi).

Na žalost, iako sve ove komponente doista tvore tematsku potku romana, one nisu same po sebi dovoljno uvjerljivi stvaralački argumenti da bismo im bezrezervno povjerivali i shvatili ih kao uzroke sumnjama u ideale koji su pokretali ne samo ovog Araličinog nego i mnogo stvarnije i tragičnije Filipe.

Namjera Ivana Aralica da napiše roman o socijalističkom Candideu izraslom iz kamene i gladne Promine, da preko jednog životnog puta pokaze kako je optimizam i u ovom našem društvu prije manu negoli vrlina — zanimljiva je sama po sebi, iako se roman ne može podići zanimljivošću, jer kazivanje teče zamornim ritmom nizanja svjedočanstava koja polaze od stvarnih društvenih činjenica, ali ih ne uspijeva razobličiti do same ieszre socialne, psihološke i političke uzročnosti. Kao iškustavai da se konkretna životna faktografija suprostavi abstraktnoj svijesti i neživotnoj ideologiji jednog dijela novog društva koje još uvijek traga za svojim autentičnim identitetima, roman zadarskog književnika Ivana Aralica ispunjava dio tog, u suvremenoj hrvatskoj književnosti još uvijek **brisanih prostora**. Zato Filip ostaje zanimljiv, kao svjedočanstvo o promašenosti i neautentičnosti onog optimizma što ga je nudila lažna svijest prvih poslije ratnih godina, na papirnatim krilima kojega je lepršao naš socializam, no on je na sreću

CANDIDE IZ PROMINE

Ivan Aralica: *Filip, priča o ora-hovu kovčetiču*, MH, Zadar, 1970.

paroja ne može odgojiti novi čovjek i izgraditi novo društvo.

Osvrnatice na ovu djelomice prošlu, ali ponekad još uvijek živu temu romanopisa Ivana Aralica točne su, a u nekim očjednostima čak i dramatične, jer stoje u neposrednoj vezi s iškustvima naroštaja. Spomenimo se samo epizode o Filipovu povratku iz vojske: pred čitaocem se odvija naša stara i ujek jednako tužna priča (nalazimo ih i među narodnim pričama) u kojoj se samohran vojnik poslije dvogodišnje službe domovini nalazi sam na cesti lišen baki kakvih svjetlijih perspektiva, s besplatnom željezničkom kartom, no ne i s plaćenim autobusom koji bi ga trebao prevesti posljednjih dvadeset kilometara do rodnog, ali sada napuštenog doma. Prisjetimo se reminiscencije na »herojske« dane prvih radnih akcija koje su uvijek »izgradivale« više profesionalnih omladinskih rukovodilaca (a kasnije promašenih egzistencija) negoli izgrađenih kilometara cesta i željezničkih putova. Slučaj stanovitog druga Gojka tipičan je. Put seoskog prijatelje do omladinskog rukovodilaca koji na jedvite jade završava dva razreda učiteljske škole u ono vrijeme kada je profesionalnih omladina trebalo sve manje preko nesigurnog laveriranja na raznim privremenim dužnostima do direktorskog mjesti u hidrocentrali gdje će raditi i Filip — bio je put mnogih naših suvremenika koji su stjecajem okolnosti i zbog prebrzog koraka revolucije postali nesretni ljudi, promašeni stručnjaci, pa čak i izdajnici onoga u čije su im djelevali. U toj panorami poznatih životnih putova mnogih naših suvremenika — profesionalnih graditelja socijalizma, u tom okvirskom poticanju Filipa tog lutaoca i tragaoca za ljudskom pravdom potekla

iz kamenjara Promine, sadržano je mnogo elemenata koji su sastavni dio onih negativnih popratnih pojava svakog društva u preobrazbi. Među tim znakovima kojima značenje odmah prepoznamo nedostaje ona koheziona sila koja sve to povezuje u jedinstvenu cijelinu onog totaliteta koji obuhvaća bit života jednog društva što se u književnom dijelu prelaza kroz svijet i sudbinu jednog izdvojenog pojedinca.

Osobna povijest i nesretna sudbina ovog hrvatskog Candidea seosko-proletarskog podrijetla, koji je ostao bez baštine, bez zaposlenja, bez žene, ali koji je ipak cijelo vrijeme vjerovao kao i njegov francuski prethodnik da živi u najboljem od svih mogućih svjetova — sadržana je u nekoliko diploma, pohvala, iskaznica, potvrda, te u jednom odlikovanju. Sve to leži pohranjeno u orahovu kovčetiču — jedinom imunitku Filipovu. Sav taj tričavi papir nije uzrok, iako u stanovitoj mjeri jest ooslijedicom onog abstraktнog optimizma koji čak ni praksa socijalističkog društva nije uspjela ostvariti. Moralistička angažiranost pripovjedača da kroz život izdvojenog pojedinca oslikava društveni totalitet sredstvima moderne umjetnosti pripovijedanjem nije uspio u cijelosti. Iako ima odjeliaka koji djeluju snagom istinskih argumenata života i literature. Između spomenutih fragmenata društvene spoznaje i eksprešivnog jezika književnog dijela nije došlo do one sretne osmose koju smo nazreli u nekim ranijim pripovijestima ovog pisca koji umije i želi u svom pisanju polaziti od ospravljace konkretnoga. Aralica je problemima i ovom zgodom prišao muški odvražno, no ne umjetnički sretno. U borbi protiv jedne životne sheme postade robom jedne književne sheme. Simboli kojima obilježava absurdni put svog junaka Filipa već su poznati i u njima romansier nije uspio transcedirati imenento, tako da jedan naoko izolirani slučaj pretvori u primjer opće vrijednosti koju upozorava na sve one bezbrojne teškoće koje stoje na putu ostvarenja voluntarističke ideje da se promijeni svijet i izmjeni čovjek.

Tematski, Filip znači osvještenje, znači dodir jednim pomalo tabuiranim prostorom; kreativno — znači kretanje u prostoru koji je hrvatska književnost već odavno osvojila.

Branimir Donat

ZNAČAJAN PRILOG NAŠOJ TEATROLOGIJI

Nikola Batušić: *HRVATSKA KA-ZALIŠNA KRITIKA*, Matica hr-vatska, 1971.

Hrvatske književnosti — u kazališnoj kritici u kojoj nisu uspijeli. Takav je, na primjer, A. G. Matoš: »Temeljite, produbljene i teatroški neprisjeorne kritike ima u njezini ponajmanje. Batušić je razložno, s osjećajem za mjeru, detronizirao neke kritike kojih su zauzeli mjesto u povijesti hrvatske teatralije jedino zbog toga jer su o kazalištu pisali uporno, kraće ili duže vremena ili gotovo čitav život. Takav je bio i Vladimir Lunaček. S druge je strane upozorio na neke manje poznate osobe koje su kao kritici postigli lijepe rezultate. Jedan od takvih jest i Josip Horvat, koji se uvijek potpisivao inicijalima JH. Zanimljiv je i obrazložen Batušić sud o J. Benešiću, koji je uz Stjepana Miletića zacišeo najistaknutija ličnost koja je do sada stajala na čelu

Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu.

Možda je jedini krušnji, nedostatak knjige Batušićeva svodenje hrvatske kazališne kritike na zagrebačku kazališnu kritiku. Pisac je, naime, usput prikazao kazališnu kritiku izvan glavnog grada, zadovoljavajući se nerijetko samo navođenjem imena i prezimena kritikā. Ova opaska ne bi bila na mjestu da knjiga nosi naslov »Zagrebačka kazališna kritika«.

Na kraju knjige dano je kazalo imena i važnijih pseudonima i šifara, te kazalo novina i časopisa. Radi preglednosti, pisac je mogao na jednom mjestu dati pregled literature o predmetu koji obraduje. U taj bi pregled mogao ući i rasprave koje ne spominje: »Hrvatska kazališna kritika i stručna književnost« M. Soljačića, B. Gavelle i S. Batušića (u drugom svesku prve knjige zbornika Naša domovina). »Vraz o kazališnim oredstavama na hrvatskom jeziku« Rudolfa Maixnera (u Hrvatskom kolu za godinu 1951.). »Počeci hrvatske kazališne kritike« Marije Makuc (u Hrvatskom kolu za godinu 1952.) i još poneke.

Bez pretjerivanja, moglo bi se reći da je Batušićeva knjiga »Hrvatska kazališna kritika«, uz zbornik »Hrvatsko narodno kazalište« (glavni urednik P. Cindrić, Zagreb 1969.), osnovno dijelo u hrvatskoj teatrološkoj literaturi poslije rata.

Š. J.

O B A V I J E S T

Obavještavamo sve čitaće »HRVATSKOG TJEDNIKA«, da slike Stjepana Radića koje je izdalо naše poduzeće u dva različita forma-ta, manji i veći, ne možemo slati pojedinačno već preko ogranača Matice hrvatske, najbližim knjižarama i Turističkim biroima, aко ovih nema onda najmanja količina za pojedino mjesto mera biti 10 komada.

Ovim putem obavještavamo čitaće »HRVATSKOG TJEDNIKA« koji se nalaze u inozemstvu da u slijedećim zemljama postoje ograniči Matice hrvatske: Savezna Republika Njemačka, Švicarska, Francuska, Italija i Švedska. Zainteresirani mogu preko ogranača nabaviti slike Stjepana Radića.

MALE — 25 cm x 35 cm uz cijenu 4.— dinara za 1 kom.
VEĆE 35 cm x 50 cm uz cijenu 8.— dinara za 1 kom.

Izdavač: »ZAGREB« izdavačko i propagandno poduzeće, Zagreb, Kranjčevićeva 4 a.

O OBLJETNICI ROĐENJA JANKA LESKOVARA

NEZADOVOLJSTVO KRITIKOM

Kako je pisac »Propalih dvora«

Hrvatski književnik Janko Leskovar (1861–1949) ide među one pisce o kojemu su kritici pisali više nego što je sam napisao. Autor je, naime, dva mrsava romana i desetak pripovijedaka, a o njemu je objavljeno devedeset rasprava i članaka. Opće je mišljenje da je o njemu najzrelijie pisao Jakša ČEDOMIL, »osnivač moderne hrvatske kritike«, u »Vijenac« godine 1899. Manje je poznato da je Leskovar odgovorio na tu kritiku u pismu Ivanu Kostreniću, tadašnjem tajniku Matice hrvatske i dugogodišnjem ravnatelju Sveučilišne knjižnice u Zagrebu. To pismo pronašao sam u Sveučilišnoj knjižnici i ovdje ga po prvi put priopćujem. Ono nije poznata ni Mirku Ceroveu, autoru nadahnute i opširne monografije o piscu »Propalih dvora« (»Rad« Jugoslavenske akademije broj 355, god. 1970). Cerovac je objelodanio trideset i dva Leskovarova pisma, ali nije pronašao original najvažnijeg pisma, te je donio kruni koncept koji se razlikuje od originala, a taj glasi:

Veleučeni gospodine!

Na ovo pismo ponuka me kritika u Viencu — a da ga upravo Vama pišem, razlog je taj, što ste tajnikom društva, koje je objelodanilo dvije moje radnje, a pripravno je da primi i druge. Sigurno, da ste i Vi pročitali književnu studiju u Vienou o mojim radnjama. Ne znam, što Vi o njoj mislite, no ja ipak ne mogu da zašutim, kako držim, da kritičar ipak nema u svem pravo. Već sama okolnost, što su mu Sjene poslužile kao neki ključ, da zade u nutrinju mojih radnja, što je Sjena počeo i završio svoju studiju dokazuje, da nijesu tako loše, kako bi on htio. Kritičar prelazeći na Sjene veli, da u njima nema akcije, razvoja. Priznajem, da nijesam teoretičar i možda se ne bi mogao uspješno upustiti u prepirku, da li pripovijest mora biti baš onako napisana, kako teorija hoće — il onako, kako priopćujući vidi život. Od ove pripovijesti (Sjena) n. p. da u njoj ima jakе akcije, snažna razvijka — sigurno bi nastalo nešto posve treće, nego što sam ja u životu opazio i htio prikazati. Ono što kritičar ističe o Marcelu kao manu, ono je upravo uspjela karakteristika, jer čovjek u njegovim godinama ne će tako lako promjeniti svojih nazora i života.

Što kritičar hoće, da su neke epizode i lica (Koričić, Taverničevi, barunovi, Helena) suvišni za priopovijest — to se je prenaglio i ja sam uvjeren, pročita li još jedanput ponovo svoju kritiku, da će opaziti, da pri koncu on protivno veli: Tu naime kaže o Ljerci, da je krasno uspjela slika: vidamo je, kako se razvija i mijenja u svijetu pri doticaju sa realnošću i ljudima, kako je dobro pogoden dojam Koričićevih riječi proti lijepoj knjizi, i. t. d. I sve što ona tada i kasnije čuti i misli i radi, to je tako obrazloženo, to je tako naravno, da nas nikad ne zabuni, ne začudi. Tu bi sada bilo na mjestu da se kritičar upita: A kako bi to bilo moguće postići, da je sve ono ispustio, što on hoće? Dakle već poradi Ljerke nije se moglo ništa ispustiti, a da i ne spominjem, da ja sebi ove pripovijesti bez rečenih lica ni zamisliti ne mogu. Ja ih trebam i radi t. z. Stimmunga upravo tako kao i opise. Ni na koji način ne mogu pristati uz kritičara, da je glavna miana pripovijesti, što je odviše razvučena. Što se dalo, ispustio sam (a na štetu možda glavnog lica) pa ne znam bi li se smjela i rečenica još brisati, a da glavno lice ne bude nejasnije.

Što se samog Marcela tiče, njemu je dosta krivo učinjeno. Njega se nazivlje modernim slabiciem. Ne znam može li se okrstiti slabošću, kad se netko odriče djevojke za to, jer je ne zavreduje. Mislim tomu treba neke moralne jakosti. Marcel je u mojim očima, istina, modern, ali ipak idealista. U opće ne znam, kako to, te moji kritičari ne vide u mojim priopovjetkama idealizma. Ipak bi ga se moglo naći. Zar Ljubić u Katastrofi nije idealista? Zar sama teza u Jesenskim cvijecima nije krajnji idealizam a kritičar ga nazivlje bolesku? Možda za to sama ideja ne mora biti upravo bolesna, ako joj nosilac nije običajan i posve normalan čovjek.

Da se vratim na Sjene. O Heleni kaže kritičar, da je dobro očrtani tip, no već poznat iz modernih romana. Malo čudna primjedba! I još jedan kritičar spominje da su moja lica iz otmenijeg svijeta šabloni. Gospoda kao da ne vjeruju, da bi jedan pučki učitelj imao prilike promatrati aristokraciju — i u tom mi krivo čine. Ja sam bio u takovoj prilici. Za to Vienčev kritičar, mislim, da ima krivo i ondje što veli o Borkovićevima u Prop. dvor. On bi htio u njih naći nešto kao što Pod starim krovovima, a kad tamо Pod starim krovovima opisano je niže plemstvo, oživljena izumrla generacija. Isto se tako ne mogu s kritičarom složiti, što bi on htio, da su Propali dvori svršili sa str. 142. Kao realistična pripovijest na toj se stranici upravo nije smjela svršiti, jer damas u vrijeme elektriciteta, pare, štampe i t. d. nestaje skoro skrovitosti i s prawom bi se pitao misaoni čovjek: je li moguće da

primio studiju Jakše Čedomila

u današnje vrijeme Petrović ne će saznati za Borkovićeve. A što će onda...
I kritici k noveli Poslije nesreće imam prigovoriti, da gosp. kritičar nije pravedan, kad veli, da joj kompozicija ne valja za to, jer da se umah na početku priopćijeda grijeh Ane Ivanovićke, pa se nakon toga umah nastavlja: »O ponoci istoga dana, gdje smo otpočeli ovo priopćijediti i t. d. Gosp. kritičar morao bi ovdje biti savjesniji, jer priopćijest otpočinje time, kako žena iščekuje svoga muža, a njen je grijeh samo radi razumijevanja ovde umetnut.

I završujući svoju studiju kritičar mi krivo čini, kad veli da su moje radnje lih psih. studije o sretnoj ili nesretnoj ljubavi. On kao da nije sam dosljedan. Eno u noveli Poslije nesreće ističe dvije tendencije, osim ljubavne i onu, da u moder. čovjeku filozofija današnja može dušu umiriti u nevolji — ali i to mirom pustinje, jer ubija srce i čuštvlo. Žalim, što kritičar u Propalim dvorima nije ništa drugo našao, nego psih. studiju o ljubavi, a ipak je to mogao. U Sjena pako i sam ističe dvije tendencije — dakle ipak ne stoji posvema njegova tvrdnja.

Po mom mnenju u opće još nije bilo na mjestu pisati o meni studiju, jer po dosadašnjim mojim malobrojnim radnjama još ne da suditi, kako ja život shvaćam. Da ljubav nije u mojim očima jedina, koju treba opisivati, da ja i na nešto drugo mislim, nego li na vječno prekavanje u srcu i glavi pojedinih ljudi, to dajem naslutiti i ondje gdje barun govori Marcelu: »Ljepo je služiti velikim ciljevima čovječanstva, no rijetki su na to zvani. Sreća nas običnih ljudi je drukčija: poživjeti za svoje bližnje, živjeti među njima, osjećat se jedno s njima... Dolazi vrijeme, kad pusta umovanja ne mogu čovjeka više da udovolje. Treba potražiti drugdje umirenja, treba se obratiti k bližnjemu, k narodu.«

Ove riječi zaista nijesu tek onako nabačene, ja sam znao što hoču da kažem, pa mi se gosp. kritičar ne čini dosta tankočutnim, kad ih — zaključujući svoju studiju — onako na me upravlja.

Ja sam Vam međutim sigurno već i dosadio, pa zahvaljujući se na ustrpljivosti jesam s poštovanjem

Leskovar'

U Krapini, 25. V. 1899.

P. S.

U mojoj aferi s nadzornikom nemam ništa dojaviti. Poslao mi očitovanje, s kojim se nijesam mogao zadovoljiti. Na ročiste (18. o. mj.) nije bilo ni jednog svjedoka. Odredit će se novo. Na kralj. vel. župana nijesam se u toj stvari obratio, premda me mnogi na to savjetuju.

Simun Jurišić

TITO BILOPAVLOVIĆ

BRODOLOM

Draga moja, hej, draga moja,
odbaci ruž.
odbaci sedefno ogledalce!
To je naš zadnji brodolom,
hvataj se za nešto čvrsto!

Cućeš li kako huči more?
Ovo je korito u srži trulja,
usprkos svom poletnom imenu:
Libertas.
Libertas!
Majko božja, molj za nas.

Mene drobi smrtni strah
još od prošle noći,
kada se u uglovima sobe
nacerena skupljala studen.
Ne vidjeh smrtnijih usana od tvojih.

Odbaci ruž i ogledalce,
čuj, pucaju rebra broda.
Bit će to izuzetno gadan kraj.
Ne šminkaj svoje zeleno lice,
prizor je ionako smiješan.

KAO LJUBAVNA

Oblačno je, dragana,
konac dama, kišobran ima rupe,
klupe su mokre, kinematografsi
puni intimnih isparenja.
Lišeni htijenja udimo u zlobu:
u našu sobu prošloga ljeta
pala je sveta lavanda.
Poklici ribara stizali su izvana,
Bez grčeva i bez mama odjednom
ukazalo mi se tvoje lice
prikladno za vječnost!
Podimo kući,
dok nam ne izleti neka gruba riječ.
Podimo kući, ostanimo sveti,
budi mi ijuba, zaspimo,
nestanimo već!

KAJAVA U DESET

Zar smo došli sjesti,
pokupiti vijesti, popiti kavu,
osloboditi glavu noćnih trpnji?
A teku srpnji, teku kolovozi...
Navodno, bozi rade za nas,
za naš spas, za dobar glas u svijetu,
za svetokrug oko čelava tjemena,
oko sljemenskih tijela što se poti
u masi koja kreće, kreće nekamo
u obećani trenutak pun zanosa,
prema obzoru gdje se gasi zadnja luč.
Mi sjedimo, vježbamo hladnoću obrazâ,
pijemo žuč, samoču žvačemo, blijedimo...
Što još čekamo? Krenimo!
Počet će slavlje čim se pojavitmo
i stavimo glave u radje lavlje.

18 likovne umjetnosti

»U MENI SLIKE ŽIVE«: IVAN LACKOVIĆ-CROATA

Roden je 1932. u malom blatnjavom selu Batinskoj kraj mutne Drave, gdje se vrbici žute u proljeće, a ljeti sivo lišće plače na vjetru. Tamo gdje hrastovi grane spuštaju do dvorišnih ograda. Tamo gdje pauk prede mrežu na dugoj tankoj niti. Tamo gdje se ravnicom vulku magle i gdje kućice njegova sela u sjeni šute. Kao mali Podravac skupljao je u sebe slike podravskih žutih jeseni, bijele sjajeve zima od kojih se na suncu oči cakle, nemire proljeća, kad je Drava zelena. Sve je to u sebe pohranio, a kad je pošao u velegrad (i on kaže: trbuhom za kruhom), počeo se prisjećati ostavljenih slika zavičaja, i sve ono što je najbolje zapamtio počeo je slikati. Slike rascvjetanih polja, kakvih ni jedan poljodjelac ne poznaće, čudne cvjetove kakvih ni jedan botaničar nije skupio u svoj herbarij. Nadasve voli krizanteme, mrtvačko cvijeće. Na njegovim staklima čitave su panorame takvog cvijeća. Ipak je najučestalije

hadnice, kosio sam, okapao kukuruz... Slikati sam počeo vrlo rano. Još kao dijete igrao sam se bojama, risao po zidovima. Igram se i dan-danas, tako mi se bar čini. Risao sam Madone, andele, bijele cvjetove, podravske krajolike, mutnu Dravu, volio sam i ptice koje lete u dugim jatima...

Onda sam 1952. godine otišao u vojsku. Kad sam se vratio, u Kloštru Podravskom sam se priženio. I tu sam, ispod jedne strehe, naslikao jednu veliku Marijanu i andela. Prolazeći našim sokakom, profesor Ančić iz Pitomače navratio je k mami i pitao tko je to naslikao, a mama je rekla: »To je napravio moj zet.« Onda je on rekao da još nešto napravim i da mu donesem u Pitomaču. Tako me je profesor Ančić doveo prvi put u Zagreb, u Galeriju primativne umjetnosti, do koje je put bio vrlo težak... U Zagrebu sam se zaposlio kao poštar, što sam i danas.

Zime, krizanteme, sprovodi...

Zašto, baš pošta.

— Kao dijete volio sam seoskog poštara. Zamišljao sam ga idelanim. Volio sam hodati kroz sela i nositi poštansku kapu, veliku torbu. Kad me nije nitko vidio, onda sam i risao... Najviše sam risao zimu. Zima je jedino godišnje doba kad čovjek razmišlja samo o životu. Na mojim slikama uvijek su prisutne zime. Zima nema života (»šanse«). Onaj mrak i bjelina, u meni izazivaju sjetu kao da me u srcu nešto boli.

Lackovićeve zime spavaju kao neki mrtvaci koji se ne bude. I ptice u njima suludo strmoglavo lete. Tako se zimska jutra na bijelom papiru pretvaraju u neku »bijelu crninu«. Lackovićeve slike kao da i nemaju boje.

— Zašto se na vašim slikama pojavljuju takvi motivi?

— Ta stabla bez lišća, te bijele krizanteme, ti sprovodi, zime, ljudi — u meni žive. Kad ih prenesem na papir, počnu rasti. (Tako se u tim najozbiljnijim trenucima iz smrti rađa ipak život). Pa opet smrt. Cvijet, Krizantema. Sprovod. Crna ptica. Jato ptica. Čini mi se da u tom slikarskom porodaju čitav bijeli fond postaje jedan novi grč, crnina u bijeloj boji, čitava jedna anatomija vena i arterija.

Volim cvijeće — tužno je

Na vašim slikama ima puno cvijeća. Takvih cvjetova još nigdje nisam vido, ni u školskoj botanici.

— Volim cvijeće, ne znam zašto. Krizanteme su mrtvačko cvijeće. Ljudi ne vole to cvijeće, kažu da je to cvijeće mrtvaca. Ja volim to bijelo jesensko cvijeće, bijele glave krizantema, koje se skrivaju u jeseni. Volim prošetati zaraslim stazama između humaka svog seoskog groblja. Volim to cvijeće jer je tužno. A zašto ga tako volim, to Vam ne bih znao reći. Ja bih želio da to sve bude veselo, ali to tako ispadne, ne znam zašto.

Zaboravili ste spomenuti sprovode?

— Rekao bih da je čitav ljudski život jedan sprovod, od rođenja do smrti. Sprovodi su sastavni dio našeg života. Oni su uvijek prisutni u nama, idu zajedno s nama, htjeli mi ili ne htjeli. Kraj naše kuće uvijek su prolazili sprovodi. Uvijek je netko umirao. (Poznat je Lackovićev »Končarski sprovod«, »Matulčov sprovod«).

Iacković

Idu i ne vraćaju se više

Zašto se na vašim slikama ljudima ne vide lica?

— Ja ne znam kuda oni idu u ovom svijetu civilizacije. Idu...

To je jedna od Lackovićevih preokupacija koja se ne može objasniti. Ljudi su u bespuću, bez puta. Sve je jedan veliki, prostrani put. Njegov pravac ne može se vidjeti, samo o njemu možemo nagadati. U očaj ili mir?

Put bez orijentacije, bez pravca. Pravac je samo bijela ploha. Ti ljudi nikad se ne vraćaju. Zašto? Zato im se sigurno i ne vide lica. Da se vraćaju, vidjeli bismo ih kako izgledaju. Ovako samo možemo nagadati. Možda bismo ih i prepoznali. Čini mi se da je to njegova mora koja ga neprestano progoni. Ljudi bespućno putuju kao da nekamo hodočaste. Hodočasni gradovi nevidljivi su. Možda su daleko. Možda ih i nema. Sigurno nema, jer hodočasnici uvijek putuju. A ona svjetiljka? Možda je slijepac! Putuju po glatkim bijelim ploham smrznutog snijega.

Slike su isto što i djeca

Kako stvarate sliku?

Stvoriti znači ostaviti za sobom potomstvo. Kad se roditi dijete, onda se ono odgaja, pazi se na nj, strepi nad njim, želimo ga postaviti kao čovjeka, da ga možemo poslati u svijet i da ne bude na sramotu. Tako vam je nekako i sa slikama. Ako sam te svoje slike napravio iz sebe, kao što sam i djecu stvorio, onda se ne bojam da će ljudi reći: Gledajte, to vam nisu njegova djeca. Lackovićeva djeca — slike zaista su njegova djeca.

Imali ste mnogo uspjeha i svjetskih priznanja. Kojemu ste se najviše radovali?

Svaka je izložba moja javna radost. Sudjelovao sam na 150 zajedničkih, 15 samostalnih izložbi, gotovo na tri kontinenta. Ipak sam se najviše razveselio svojoj izložbi u dalekom svijetu, u New Yorku, gdje sam imao priliku pročitati ime svoje Batinske. Zamislite, ime blatne podravske Batinske... Radujem se izložbi u Rimu (Rabuzin, Večenaj, Kovačić, Lacković),

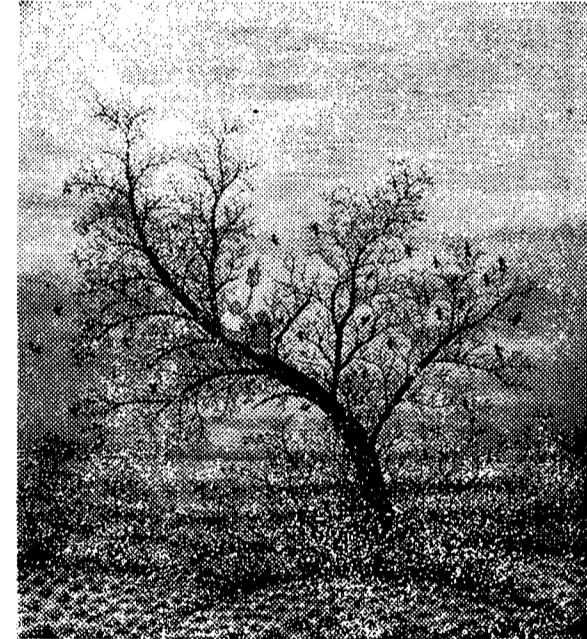
Ivan Lacković: »Zima«, ulje staklo

godišnje doba na njegovim slikama — zima. Kad pogledate one bijele teške plohe i mrak, tako karakterističan, kako se spušta na duga polja, tada se čovjeku u srcu javlja sjeta za životom. Često se u snijegu nalazi i jedna svjetiljka koja putuje, svjetli u nešto neodređeno. Lica ljudi koja nose svjetiljke ne mogu se vidjeti. Tako se čovjek pojavljuje u jednoj metafizičkoj neobjasnivosti. On se nalazi samo u jednom ponoru crnine i bjeline, zapravo u jednoj ritmičkoj ponovljivoj pretvorbi u kojoj na kraju ne izvire nikakva »šansa« života. Njegova jutra mrtva su jutra. Zima je zima. Sve u svemu, to je čista lackovićeva lirika. Započeli smo razgovor.

Slikar Marije i andela

Dešavalо se kao u priči... Često je u razgovoru »izgovarao« sliku. Svaki monolog bila je jedna nova nenaslikana slika, ali izgovorena. Slike je izgovarao podravskim dijalektom. I tada mi je bilo potpuno jasno zašto je njegova zima podravska zima, sprovod »Končarski sprovod«, magla podravska magla, stabla... Taj pojavniji slijed, taj fenomen — sličan je kajkavskoj dijalektalnoj poeziji.

Pričao je: Naša, Lackovića kuća bila je siromašna, imali smo samo tri jutra zemlje. Zarana sam išao u

Ivan Lacković: »Pred odlazak«, ulje staklo

izložbi kojoj se divio grad Rim — tako su pisale talijanske novine. Posebno se radujem susretu s predsjednikom Saragatom i Papom. Neobično mi je draga što je na prošlogodišnjem Krapinskom festivalu (Lacković je za tu priliku nacrtao i prigodni plakat) moja slika »Iz našeg Zagorja vre javla se zorja« poklonjena predsjedniku Titu.

Ja nazaj već ne mrem

Sve vaše slikarstvo težnja je prema Podravini. Pomišljate li se možda vratiti kući?

Ja se uvijek vraćam Podravini, ali Galović je napisao: »Ja nazaj već ne mrem da bi baš i štel, drugi me je život odnesel i zel.« Još sam pričao i sa slikama...

Noć se razlila Tresnjevkom. Pokoja upaljena svjetiljka odavala je život. Na ulicama više nije bilo ljudi. Grad je spavao. Možda je i sanjao. Grad. Nezapamćena tišina u ušima. Grad bez šetača, bez zaljubljenih. Slikar je ostao zaljubljen u slikarska stakla. Šutnja. Boja se toči. Rađa se novi svijet. Krizantema. Čitava panorama krizantema. Sprovod. Smrznuti snijeg. Zima. Jedno jato ludih crnih ptica samoubilački prema zemlji leti.

Razgovarao: Jozo Danolić

DVOSTRUKA ZADAĆA JEDNE IZLOZBE

NARODNE NOŠNJE U SLIKARSTVU I
GRAFICI XIX. STOLJEĆA, POVIJESNI
MUZEJ HRVATSKE, ZAGREB, LJETO
1971.

Vjekoslav Karas (1821–1858): DJED I UNUK

Među popratnim manifestacijama Šeste međunarodne smotre folklora, koju je nedavno održana u Zagrebu, izložba Povijesnog muzeja Hrvatske (Narodne nošnje u slikarstvu i grafici XIX. stoljeća) zasluguje osobitu pažnju i priznanje. Na ovoj značajnoj likovnoj priredbi skupljena su ulja, akvareli, crteži, grafički listovi i primjenjene radovi naših najpoznatijih slikara seljačkih i pučkih motiva iz prošlog stoljeća, a obradeni je materijal nezaobilazan u svakom izučavanju prošlosti našeg folklora i likovnih umjetnosti. Jedan od praktičnih ciljeva ove izložbe bio je poticaj za daljnje izučavanje i čuvanje narodnih nošnji i folklornog blaga u sadašnjosti, pa je na taj način ispunjena dvostruka zadaća: prikazani su likovni i umjetnički dokumenti o narodnoj nošnji (hrvatskog i susjednih naroda) i ukazano na njihovu vrijednost u današnjem vremenu. Mada je izložba o kojoj govorimo u svojoj temeljnoj nakani bila »prigodna« i »funkcionalna«, ona je istodobno krajnje ozbiljno i studiozno obrađena i

postavljena, a posebice valja spomenuti iscrpan katalog MARIJANE SCHNEIDER, koja je našu noviju povijest umjetnosti i muzeologiju zadužila već nizom vrijednih radova.

Narodna nošnja, taj »najsliskovitiji dio seljačke materijalne kulture«, često je u povijesti predstavljala jedan od izravnih način očitovanja i izraza narodne individualnosti, a pored svoje koristonske funkcije i naglašenih estetskih sastoinica ukazivala je i na društveno stanje i stav, pa i politička uvjerenja onih koji su se njome koristili ili se njome, u znanosti i umjetnosti, pomnje bavili. U narodnim nošnjama osobito dolaze do izražaja likovne vrijednosti (kompozicija i ustrojstvo oblike i materijala, izvedba ukrasnih dijelova itd.), pa su posve razumljive sklonosti i odluke slikara ili grafičara da ih prikazuju u svojim djelima. Mnogi elementi nošnje (i odjeće općenito) nadilaze svoju praktičnu svrhu i poprimaju značenje samostalnih likovnih čimbenika, što također ističe njihovu (posrednu i neposrednu) vezu s plastičkim umjetnostima. Izučavanjem likovnih djela s prikazima nošnji (mode i običaja) u naše se vrijeme znanstvena i propagandno-popularizatorska literatura u svijetu bavi dosta intenzivno, o čemu svjedoči i knjiga profesora Antonija Sandrea o nošnjama u umjetnosti (od predpovijesti do renesanse) koja se upravo prema u Torini.

Cesto se ističe da se o narodu i narodnom stvaralaštvo osobito razmišljalo u prošlom stoljeću, u razdoblju hrvatskog narodnog preporoda koji je razvio »stručno« bavljenje životom, povijesni i običajima svoga (i drugih) naroda, ali brojni podaci govore da se to zanimanje pojavilo znatno ranije, u prosvjetiteljstvu i vremenu sve jače zamaha prirodnih znanosti i istraživanja. Već u 18. stoljeću mnogi se putopisci, etnografi, crtači i nakladnici zanimaju za našu krajine (bilo je među njima i onih koje je privlačio tek egzotizam i radoznalost pustolova), pa od tada strani i domaći umjetnici počinju pažljivije prikazivati naše pokrajine, običaje i narodne značajke. Folklorna i etnografska grada dolazi u središte umjetničke i istraživačke pažnje, a zanimanje »uljudene« Europe to je veće što grada pripada manje poznatim i »pristupačnim« narodima, među kojima su se, igrom različitih okolnosti, nalazili i Hrvati, Srbi, Crnogorci i drugi. O našim narodnim nošnjama i običajima pišu tada i poznati strani autori: Cesare Vecellio, Alberto Fortis i Baltazar Hacquet.

Romantizam i romantičarsko rodoljublje prihvata i nastavlja spomenuto težnju i daje joj neka nova obilježja. Podjednaka se pažnja posvećuje i narodnom jeziku, pjesmama, legendama itd., a Nodirove i Meriméove mistifikacije imale su širok odjek i utjecaj. U to doba u Hrvatskoj susrećemo pokušaje da se povjesna nošnja vrati u život, te se tako nastoji djejovati na budjenje i razvijanje narodne svijesti. Međutim, to je vrijeme početaka industrijalizacije koja prekida s tradicionalnim oblicima i materijalima i narodnu nošnju ostavlja samo za iznimne, svečane zgodne i zbivanja. Taj proces pratjava i razvija »etnografskog« slikarstva koje bilježi nošnje različitih krajeva i središta i slijedi sklonosti naručitelja i publike. Na ovoj je izložbi nizom svojih dokumentarnih radova zastupljen Théodore Valerio, jedan od poznatijih »etnografskih« umjetnika iz razdoblja romantizma.

Među likovnim prikazima narodne nošnje u slikarstvu i grafici prošlog stoljeća zamjetiti ćemo tri osnovne

skupine djela: u prvoj je težište na dokumentarnom, opisnom i faktografskom zapisivanju objektivnih vizualnih podataka, Ljudski je lik obično prikazan sam ili u paru (muška i ženska figura), bez osobitog nastojanja na likovnim i estetskim vrijednostima rješenja. U toj je skupini osnovno: pažljiva i vjerna reprodukcija nošnje i svih njenih detalja. S obzirom na to da se u muzejskom izlaganju kao osnovni zahtjev ne postavlja estetska vrijednost izloška (brojni su spomenici kulture za koje se ne može reći da posjedu neku značajnu estetsku i umjetničku vrijednost), u ovom se pregledu posvetila ravnopravna pažnja onim autorima koji nam ostavljaju materijal prvenstveno dokumentarno-povijesnog značenja (Geissler, Clarot, Arrigoni, Kosić). U drugoj su skupini likovi u narodnim nošnjama prikazani na portretima, u angedotnim scenama iz povijesti ili suvremenog života i u alegorijskim kompozicijama, dok u posljednjoj nalazimo krajolike s likovima u narodnoj nošnji koji nisu u središtu pažnje, ali (bez obzira na manju važnost svoje pojave) pokazuju osnovne značajke kraja koji je naslikan.

Marijana Schneider obradila je i djela onih hrvatskih slikara prošlog stoljeća koji prikazuju narodne nošnje kao sastavni dio svojih likovnih kompozicija, samo donekle u namjeri da se prikaze i njihova etnografska vrijednost i podrijetlo. Nošnja im je, vrlo često, izlika za iskazivanje slobodnih i samostalnih likovnih i pikturnalnih vještina i mogućnosti. Posebna je dvorana posvećena Vjekoslavu Karasu (prvom ilirskom slikaru), a među njegovim djelima nalazimo i čuvenu »Rimljanku s lutnjom«. Karas je naslikao i nekoliko lijepih portreta i alegorijskih prizora (Djed i unuk) u kojima je prisutan poholjski pristup prikazanim likovima. Točnu reprodukciju oblika i ornamentike odjeće ističe napose »Slunjanjka«. Karas je, bez dvojbe, najveća umjetnička vrijednost ove izložbe.

Tipične hrvatske seoske krajolike oživljene likovima u narodnoj nošnji slikao je Ivan Zasche. Njegov »Veselo časak iz seoskog života« iz 1862. godine predstavlja gotovo »nizozemski« ugoda, sumračne atmosfere i topnih tonova, a figure su prikazane u životu pokretnu, čime je ispunjena jedna od važnijih zadaća i pokazivača. Zasche privlači tzv. kiparski stil nošnje, on izbjegava lakoću, šarenilo i slikovitost i naglašava tonsku, svjetlosnu modelaciju (Brinjanke). Poduzeo je više studijskih putovanja po hrvatskim krajevima i zabilježio niz karakterističnih prizora.

Pored portreta, reprezentativnih povijesnih kompozicija, krajolika i veduta narodnu je nošnju često slikao i Ferdo Quiquerez, no taj je dio njegova rada razmjerno manje poznat i nedovoljno ocijenjen. Ostavio je nekoliko sugestivnih portretnih studija (Novica Cerović, Crnogorac), a kasnije radi brojne figuralne kompozicije naglašavajući karikaturalnost neobičnih fizionomija.

Narodne nošnje prikazivali su kasnije i drugi umjetnici (Čermak, Mašić, Bukovac, Bužan), ali je likovna razina njihovih ostvarenja ponekad polemična.

Modererna industrijalizacija, masovna proizvodnja i konfekcija učinili su tradicionalnu narodnu nošnju bespredmetnom i potisli je na rub uljude. U umjetnost i specijalizirane oaze postojanja. Novo doba stvara, međutim, u svom okružju novi folklor modernog grada i gradskog života koji će, jednog dana, također postati predmetom srodnih istraživanja. Današnja je umjetnost o njemu već progovorila!

Željko Sabo

SLIKA KAO PJEŠMA SMRTI I SUNCA

UZ OTKRIVANJE SPOMEN-POPRSJA
CELESTINU MEDOVIĆU U KUNI NA
PELJEŠCU

1910. u Opatiji 1914. Zadnji put izlaže u Splitu 1919. god., kada su se svi naši umjetnici našli na okupu da bi dokazali talijanskom okupatoru kako mi nismo barbari, već da imamo svoju autohtonu kulturu. Tada je Medović sve što je posjedovao u svom ateljeu dao za tu izložbu i na njoj bio zastupljen kao najvredniji umjetnik.

H. T.: Koje su značajke Medovićeva slikarskog opusa?

A. Salacan: Medović je zadržao čistu dušu čovjeka

sela a oplemenjenu studijem filozofije.

Kada čovjek danas gleda njegove portrete, to nije akademizam, to su portreti duha. To je zapravo sinteza jedne vrhunske tehnike i suptilne duše. Njegovi su portreti možda najbolja djela što ih je napravio. Teško bi bilo govoriti o Medoviću a ne spomenuti njegov religiozni opus. Tu je Medović najveći. U zagrebačkoj Galeriji nalazi se jedno remek-djelo našeg slikarstva.

To je Glava franjevca sa kapuljačom. To nije samo portret. To je sveti Franjo u liku tog fratra. To je pjesma smrti i sunca dana kroz prizmu jednog franjevca. Medović je ilustrator naše hrvatske povijesti. Povijesne teme obradene su u djelima: Splitski sabor, Dolazak Hrvata, Zvonimirova krunidba, ali Medović nije velik u ovim djelima, iako su to velike kompozicije, on je velik u malim kompozicijama, nadasve i crtežim mrtve prirode i peleškim pejzažima.

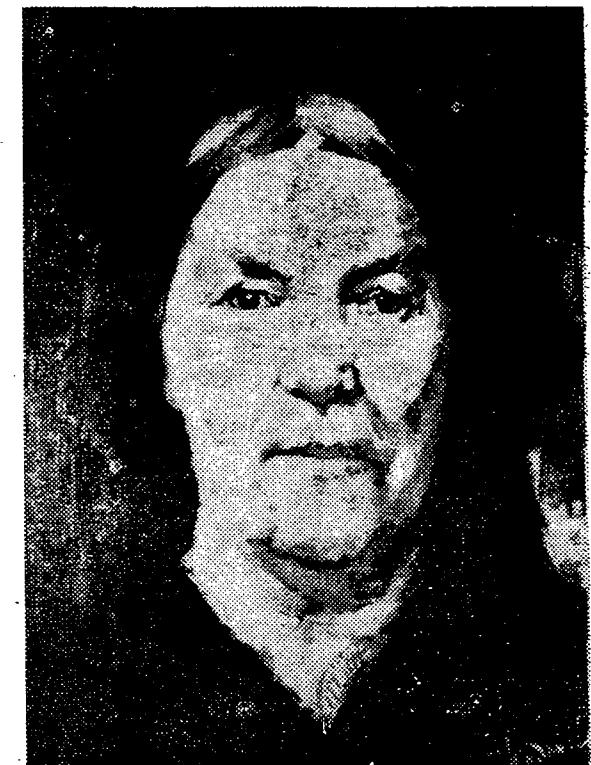
H. T.: Dok je Bukovac valoriziran i danu mu je pravo mjesto u povijesti hrvatskog slikarstva, dotle je Medović, na žalost, gotovo nepoznat. Sto je po vašem mišljenju uzrok tome?

A. Salacan: To je u prvom redu naš hrvatski jal i omalovažavanje hrvatskih umjetnika i zanemarivanje naše kulture ončenito. Tako Medović ni do danas nije dobio svoje pravo mjesto u povijesti hrvatske umjetnosti. Ove godine smo imali u Splitu izložbu Medovićevih crteža. Naša kritika, osobito splitska, prihvatala ga je kao otkriće. Do sada je Medović bilo negirano svojstvo velikog crtača, međutim ovđe se kroz trideset izložaka otkrilo kakav je Medović majstor-crtač. Tom je prilikom i akademik Fisković dao uvodnu riječ i apostrofirao malo čudan stav zagrebačke kritike i odnos prema Medoviću.

H. T.: Kako da tek ove godine dolazi do otkrivanja spomenaka?

A. Salacan: Matija Celestin Medović umro je 26. I. 1920. u sarajevskoj bolnici, a pokopan je pod čempresima svoje rodne Kune. Trebalo je dugo čekati da otpočne njegova rehabilitacija. Još 1954. obratio sam se Ivani Međstroviću s molbom da napravi poprsje za spomenik Medoviću. Nije prošlo dugo i Međstrović je napravio kip koji je preko mene poklonio Kuni. Ja sam je uspio besplatno dovesti iz New Yorka u Rijeku, a odatle u Zagreb, gdje je na žalost zapelo. Zbog neshvaćanja tadašnjeg rukovodstva nije došlo do postavljanja spomen-poprsja 1957. god. u povodu 100. obljetnice Medovićeve rođenja. Tek sada, 1971. godine, našlo se sredstava zahvaljujući ljudima iz Dubrovnika i Zagreba. Spomenik je već odliven i postavljen, a 5. rujna ove godine bit će njegovo otkrivanje i svečanost u Kuni.

Razgovarao: Davorin Pomić

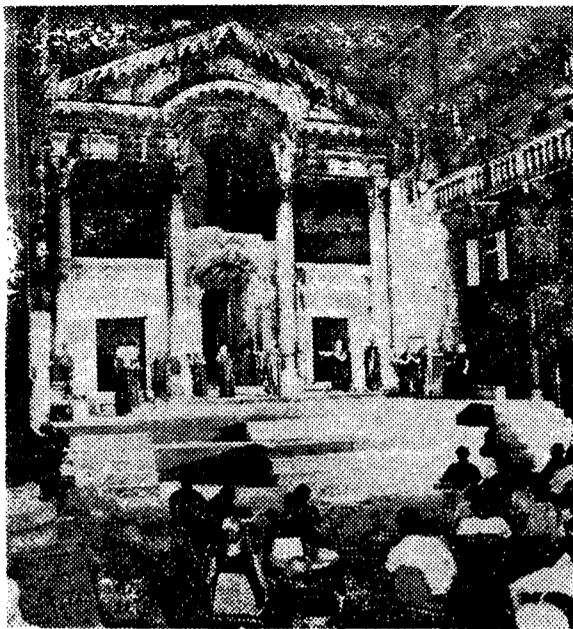

Celestin Medović: MOJA MAJKA

Festivalska perspektiva Splitskog ljeta

»Aidu« treba čuvati, ali ne zaboraviti da postoji »Oedipus Rex«, »Antigona« i »Prometej«

Zar Peristil, koji nije samo djelo rimskog graditeljstva nego i trg srednjovjekovnog grada, ne bi mogao primiti i naše povijesno-herojske opere: »Zrinskog« i »Porina«?

Kao sudionik i povremeni promatrač ovogodišnjeg Splitskog ljeta iznijet ću nekoliko (ne sasvim novih) ideja, pogodnih možda da pridonese jasnijem i zrelijem iskazivanju onih mogućnosti koje su posljednjih godina naslućene ili nedostatno ostvarene. Jer, u ovom trenutku još nije jasno da li je ambicija organizatora tek stvaranje bogatije, atraktivnije ljetne kazališno-glazbene sezone ili postoji volja da se ostvari festivalsko zbijanje protkano umjetničkom namjerom, određeno kriterijem izbora.

Uzimam kao polazište: Split za ljetnih mjeseci može i treba imati kazališno-glazbeni festival, programski jasno usmjeren, ambiciozan, hrvatski po svom kulturnom određenju, međunarodni po svojoj vrijednosti. Na takvu ambicioznost upućuje više razloga: značenje Splita kao gospodarskog i kulturnog središta našeg Jadrana, postojanje izvanrednih prirodnih pozornica, postojanje brojne domaće i međunarodne publike, konačno, postojanje u Hrvatskoj, danas, umjetničkih snaga koje mogu pored dubrovačkog napajati još jedan vrhunski festival. Uzimajući kao odredišni čimbenik pozornice, publiku i raspoložive umjetničke snage, moći ćemo i pobliže predložiti smjerove splitskog festivala.

Podimo od pozornica. Split raspolaže s pet privilegiranih mesta za glumišta prikazivanja i glazbena izvođenja: Peristil, Dioklecijanove podrumе, Carrarinu poljanu, atrij Franjevačkog samostana i atrij Meštrovićeva kašteleta. Pored klasičnih koncerata solista i manjih ansambla, za koje postoji relativno pogodan okvir u Franjevačkom samostanu — a ti su koncerti ove godine, to treba napomenuti, bili na zaista vrhunskoj razini — ostaju tri pozornice, no kojima se treba koristiti isključivo u svjetlu njihove estetske funkcionalnosti. Primarna namjena Peristila već je jasna i provjerena: on je idealan okvir za velike opere s povijesno-herojskom tematikom, posebno belkantičke; on je, svojedobno, proglašen kao vrlo pogodan scenski okvir antičke tragedije. Budući da se u ovom trenutku Eshil ili Sofoklo više ne mogu igrati kako ih je na Peristilu igrao Tanhofer, a pitanje je jesmo li zreli za jedan novi pristup, kao najdohvatljivija i zapravo nikad prekinuta namjena središnjeg prostora Palače ostaje namjena vezana uz operna prikazivanja. Takvom namjenom zacijelo treba nastaviti, ali s više mašteta i više ozbiljnosti. Kad se pozivam na maštu, mislim u prvom redu na izbor djela: **Aidu** treba čuvati, ali ne zaboraviti da postoji **Oedipus Rex** Stravinskog, **Antigona** i **Prometej** Carla Orffa, djela suvremenog senzibiliteta kojih izvođački zahtjevi nisu neslavadi. A uostalom, zar Peristil, koji nije samo djelo rimskog graditeljstva već i trg srednjovjekovnog grada, ne bi mogao primiti i naše povijesno-herojske opere: **Nikolu Šubića Zrinskog** ili **Porina**? Na planu konfrontacija povijesnog i suvremenog Peristila pruža izvanredne poticaje: to je uostalom i dokazao ovogodišnji nastup vrlo avangardne američke baletne trupe Alwina Nikolaisa. A kad se pozivam na ozbiljnost, onda mislim da je u jednoj festivalskoj perspektivi nezamislivo da vrlo dobru solističku podjelu **Aide**, zaista i nacionalno i među-

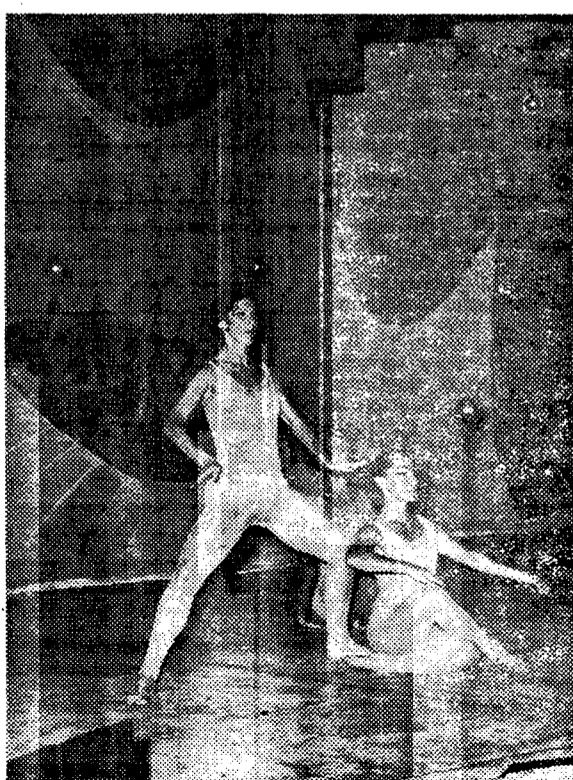
narodno reprezentativnu, prati orkestar skupljen zbrda-zdola, da u toj istoj **Aidi** dio zborista pjeva na hrvatskom jeziku, a dio na nekoj istočnijoj varijanti.

Kao komplementarnom pozornicom ovog festivalskog smjera može se, eventualno, koristiti Meštrovićevim kašteletom.

Carrarinu poljanu, kao mjesto odigravanja pučkih spektakla, u festival bi trebalo uklapati samo onda kad se javi izuzetno kvalitetna predstava takvog žanra ili kada je to potrebno radi programske kontrapunkta. Inače, to je vrlo pogodan prostor za odvijanje kazališne posezone ili predsezone, koja s festivalom ne treba imati nikakve uže veze i kojoj je namjena prvenstveno lokalna.

Ostaju još podrumi Dioklecijanove palače. U njima se, prema mojim skromnim iskustvima, skriva jedna od najzanimljivijih perspektiva splitskog festivala. Sladnji trgova, lijepih atrija i pročelja ima i drugdje, i ljepših nego u Splitu! Ali podrumi, sa svojom tjeskobnom atmosferom, svojim teškim, rustičnim svodovima što se nadvijaju nad posjetioce, te svojom čudesnom ljepotom — sasvim su jedinstveni. I tvrdim da je nemoguće naći idealniji prostor za suvremenu dramaturgiju egzistencijalne tjeskobe od male podrumskе dvorane.

Dosadašnja iskustva sa Šoljanom i Claudelom, Genetom i Arrabalom, Ionescom i Moravijom u izvo-

Trupa Alwina Nikolaisa izvodi na Peristilu balet »Šator«

denju Teatra ITD. iz Zagreba i splitske Kripte 70 pokazuju da tekstovi suvremenih autora, često tako različiti po stilu i slogu, ne samo izvanredno pristaju u prostor podruma nego njime i stječu neku dimenziju, neku rezonancu, neko uozbijenje i konačnost koji su neostvarivi u standardnom kazališnom prostoru. Značajno je to upravo stoga što se suvremena dramaturgija često smatra izrazito literarnom, pomalo iskonstruiranom, zatim apstraktom, najčešće artificijelnom, i teško je bilo pretpostaviti da ona može izdržati kušnju prirodne pozornice, kušnju kamena, kakvu su u Dubrovniku uspijevali izdržati samo najveći, Shakespeare, Držić ili Vojnović. U Splitu, znači, imamo jedinstvenu priliku da dokažemo, ne samo na našem već i na međunarodnom planu, kako suvremena drama nije neobvezna igra misli ili paradoksa iz koje život istječe, sposobna da postoji samo u artificijelnom dekoru malih kazališnih dvorana, već da i ona može ponijeti kušnju i prisutnih s ljeća i istinitosti kamena, samo ako pronademo mjesto po mjeri njene tjeskobe i oporosti njenog krika. Osnovicu toga smišljeno ustrojenog bloka splitskog festivala i dalje bi trebali tvoriti Teatar ITD. i Kripta 70, s time da prostor bude otvoren svemu onom najzanimljivijem što se na planu istraživanja suvremenog dramskog izraza komornijeg smjera zbiva u čitavom hrvatskom glumištu. Za postavljanje relacija prema vani, za ostvarivanje potrebe kulturne otvorenosti bilo bi dobro da se svake godine u program uključi i netko od posebno zanimljivih ostvarenja iz drugih jugoslavenskih središta ili iz inozemstva.

Ovakav ambiciozni program može se ostvariti samo sveukupnim angažiranjem hrvatskih kazališnih snaga, redateljskih, glumačkih, zainteresiranih za istraživanje novog kazališnog izraza u okvirima i datostima koje određuju prostori podruma. Treba definitivno razotkriti sva naklapanja o nekom autohtonom splitskom kazališnom stvaralaštvu, jer ona mogu biti samo recidiv autonomaškog mentaliteta ili pak prozirna obrana nesposobnih, koji znaju da u konkurenциji s istinskim vrijednostima homogenog i integriranog hrvatskog glumišta ne mogu opstati. Isto tako treba reći da bi to bilo za sada jedino mjesto gdje bi hrvatsko glumište moglo mjeriti vlastita dostignuća u istraživanju novog kazališnog izraza, sustavno ih razvijati i osmišljavati, jer naše nade u sarajevski Festival mladih scena davno su se otopile. Ove se tvrdnje, jasno, mogu proširiti i na svu perspektivu splitskog festivala, jer je i za optimalno realiziranje onog programa što bi ga mogli nazvati »peristilskim« također potrebno angažiranje najboljih splitskih i hrvatskih umjetničkih snaga. Važno je napomenuti još nešto: festivalske perspektive Splitskog ljeta, i ovako sumarno nabačene, nigdje se ne sukobljuju sa smjerovima festivala u Dubrovniku. A ta je različitost već prostorima određena: kao što Split nema ni Lovrečinac, ni Knežev atrij, ni Boškovićevu poljanu, tako ni Dubrovnik nema ni Peristil, ni podrume Palače. Polarizacija, do koje bi došlo, bila bi dakle isključivo umjetnička u svojoj biti, a komplementarna u svojim rezultatima. A takva hrvatska ljetno-festivalna policentričnost (odnosno dvocentričnost) donijela bi mogućnosti osvježenja, mijenjanja okvira, okupljanje po dubljim ili trenutačnim afinitetima.

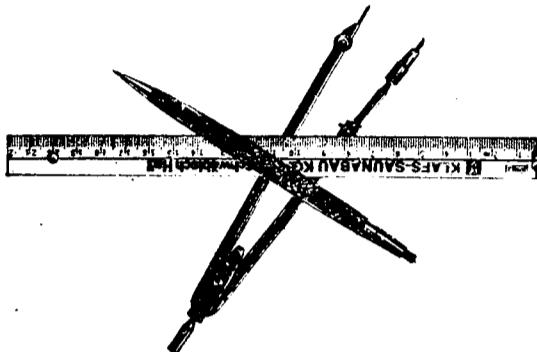
Nije svrha ovog članka da predlaže bilo kakva precizna rješenja organizacijske strukture: to je stvar splitskih kulturnih radnika i umjetničkih snaga, ali se neke pretpostavke nameću same po sebi. Ponajprije, Festival bi trebalo vremenski prepoloviti, znači svesti na 45 dana, čime bi se ostvarila koncentracija kvalitete, jasnoća fisionomije, a splitskom Kazalištu, koje zacijelo još dugo neće imati vlastite kuće, ostavio bi se prostor za bogatu posezonsku ili predsezonsku djelatnost na otvorenim prostorima, prvenstveno na Carrarinu poljanu. Zatim, potrebno je Festival umjetnički osamostaliti, posebno u odnosu na Kazalište. Najuža suradnja s Kazalištem je potrebna, ona je u samoj prirodi stvari, ali treba jasno istaći da u Festival mogu ući tēk one predstave Kazališta koje odgovaraju liku festivala i njegovoj nacionalnoj i međunarodnoj ambiciji. Onda dolaze sva pitanja promišlje, reklame, veza s turističkim agencijama, ukratko; svega onoga što jedan pravi festival mora karakterizirati. A ja vjerujem, kada bi se osjetila u Splitu prava festivalska ambicija, i Hrvatska bi reagirala spremnije nego dosad. Uostalom, krute strukture naše hrvatske kulturne birokracije polako ipak pucaju, pa se i na tom planu za splitski festival otvaraju perspektive boljeg uvažavanja.

Petar Selem

JESMO LI JOŠ UVIJEK PREOPTERECENI VREMENOM U KOJEMU POJEDINAC KRITIČAR MORA DOBITI, UMJESTO ODGOVORA, UDARAC PO GLAVI?

JOŠ JEDNOM: TKO KOGA (I ŠTO) ZASTUPA?

Odgovor Predsjedništvu Saveza arhitekata Hrvatske

Kao redoviti čitatelj Hrvatskog tjednika pročitao sam i ja informaciju Predsjedništva Saveza arhitekata Hrvatske od 13. VIII. 71. Informacija je, mora se priznati, uistinu sastavljena tečno i jasno, samo joj se potkrala jedna, naoko nezatnata, ali zapravo fatalna pogreška.

Počela se, naime, navedena informacija baviti mjom ličnošću, tražeći po mojoj prošlosti nekakvu uporišnu točku ne bi li tako uspjela započetu javnu temu prebaciti na sporedni kolosijek. I, treba to izrazito naglasiti, gotovo je u tome i uspjela. Podsetila me ta informacija na bezbržno dječačko doba kada smo jedni druge zbumnjivali kojekakvim naivnim pričicama, od kojih je jedna, možda, mogla glasiti i ovako:

... Ako je brod dugačak 120 m, širok 12 m, a visok čitavih 8 m, koliko godina ima kapetan broda?

Rezultat je uvijek bio — prasak dječjeg smjeha!

Bili smo tada mladi i naivni, bili smo dječaci puni mašteta, neiskusni i lakoumni, pa nam se sve praštao.

Danas je situacija ponešto drugačija.

Bavimo se odgovornim poslovima.

Razgovaramo o ozbiljnim temama.

Postavljamo delikatna pitanja.

Očekujemo točne odgovore.

Jer tko tako ne radi, izvrgava sam sebe neželjenim poslijedicama.

Sjećam se ne tako davnih vremena kada su poneke diskusije o potpuno stručnim temama znale završavati neugodnim čeprkanjem po nečijoj mutnoj prošlosti, izvlačenjem fatalnih, do tada nepoznatih i skrivenih činjenica te uspjelim nastojanjem diskreditiranja sudionika rasprave, a da odgovor na započetu misao nikada nije bio dan.

Kako sam sretan da su ta vremena iza nas!

Kako je divno živjeti u razdoblju u kojem sudionici rasprave nemaju prošlosti!

Sjajnog li razdoblja u kojemu je sav grijeh — neprisustvovanje dvama ili trima sastancima Upravnog odbora!

Kako je ponekad korisno biti lišen prošlosti!

Jer, može se realno pretpostaviti: da je imam, možda bi Predsjedništvo, koje se otkada je pamtim nije nikada ni sastalo u punom sastavu, i poseglo za njome, eventualno ponešto i pronašlo, javno diskreditiralo svog nepozvanog kritičara i ostavilo, kao što je bio čest običaj, sva postavljena pitanja i nadalje bez odgovora.

Uostalom, ne govorim napamet.

Gotovo se tako dogodilo i ovaj put!

Jasna i precizna pitanja,

temeljena na stenogramu Kongresa,

sistematisirana po odredenom redoslijedu,

potkrijepljena imenima autora navedenih citata,

potpisana od svog autora —

čekaju čas kada će netko pronaći dovoljno hrabrosti i društvene odgovornosti da obavijesti čitaoca o tome jesu li se dogodaji odvijali stvarno takvim ili možda nekim drugim tokom.

Predsjedništvo SAH-e, naime, ne bi smjelo zaboraviti činjenicu da je određeni dio javnosti, ili barem onaj dio koji prati Hrvatski tjednik, pročitao članak »TKO KOGA (I ŠTO) ZASTUPA? i da te čitatelje uopće ne zanima biografija pisca spomenutog članka, već jedino i isključivo razvoj postavljene i započete teme.

Predsjedništvo SAH-e moralo bi biti svjesno kako nije riječ o iznenadnom izbijanju nekakvog spora na relaciji Saveza i Duška Rakića, nego da ono postaje, željelo to ili ne, sudionikom u vremenu gdje je dan član tog istog Saveza, apsolutno nezadovoljan držanjem i stavom delegacije SAH-e na Kongresu u

Sarajevu, postavlja javno i otvoreno svu problematiku na uvid čitateljima.

Normalno je, zar ne, ukoliko me ne varaju moja naobrazba i školovanje, ukoliko me ne vara moj osjet za demokraciju, ukoliko me ne varaju uzori iz povijesti polemika. — da se tada očekuju i precizni odgovori, odgovori koji mogu lako postati odlučujući za daljnje djelovanje Saveza arhitekata Hrvatske.

Ili smo još uvijek preopterećeni vremenom u kojemu pojedinac kritičar mora dobiti, umjesto odgovora, udarac po glavi?

Pišući spomenuti članak nisam ni u jednom času želio ulogu nepiplodnog diskutanta sa Savezom arhitekata, nego sam svjesno izabrao poziciju otvorenog i beskompromisnog kritičara politike Saveza arhitekata.

A imao sam, u što sam sada još više uvjeren, i razloga.

Kakvog li onda čuda što podnosim ostavku na svoj položaj u Savezu kojega politiku nikako ne prihvatom?

Kakvog li onda čuda što ne želim biti član rukovodstva s djelovanjem kojega se nikako ne slažem? Kome je, dakle, sada intresantno jesam li svojedobno, kad su nam pozicije bile iste ili slične, sudjelovao u radu toga Saveza?

Koga to zanima?

Je li to odlučujuće za ovu polemiku?

Jer, kada bismo ipak krenuli takvom logikom, došli bismo sigurno do vrlo nezgodnih rezultata;

Evo i primjera.

U informaciji Predsjedništva čitava se poanta stavlja na moje nesudjelovanje, kao jednog od delegata SAH-e, u radu Kongresa u Sarajevu.

I zar Predsjedništvo SAH-e smatra to ozbiljnim odgovorom na sve prigovore koji su svojevremeno postavljeni?

Iako članovi Predsjedništva vrlo dobro znaju da sam, kao rukovodilac privredne organizacije, bio sprječen službenim razlozima, ipak — a to je i više nego nevjerojatno — misle da bi valjda prisutnost 28. člana delegacije donijelo drukčiji tok Kongresa.

Ili me Predsjedništvo znatno više cjeni nego što stvarno vrijedim ili otvoreno priznaje da ni delegacija od 27 arhitekata nije bila dovoljno spremna i spretna da radu Kongresa dade demokratski i politički zreo ton!

Ovo nije samovoljna tvrdnja.

Pojedini članovi delegacije intimno i javno priznaju da na Kongresu nisu postignuti očekivani rezultati, da se delegacija SAH-e našla u situaciji najobičnijeg nadglasavanja, da im pojedini amandmani nisu bili usvojeni, da se u dvorani za vrijeme spominjanja imena CK SKH-e čuo zvižduk, da su glasanju (odnosno nadglasavanju) pristupili i ljudi bez ikakvih ovlaštenja, itd.

Pa kada odgovorni rukovodioci SAH-e nisu u takvim situacijama znali odlučno politički nastupati i djelovati, dosljedno provoditi u život svoja politička i organizacijska uvjerenja, onda im je sada uzašudno svu svoju pozornost koncentrirati isključivo na moju ličnost i iz sve snage dokazivati, kao što se vrlo jasno vidi i osjeća, da u Sarajevu nisu doživjeli apsolutni politički fijasko.

Jer ovdje i nije ni o čemu drugome riječ već o mojoj tvrdnji da je rukovodstvo SAH-e, iako u svom većem dijelu progresivno politički orientirano, pod utjecajem pojedinaca izabrao pogrešnu metodu čekanja, metodu osluškivanja razvoja događaja kako se ne bi pretjerano eksponirale i time, kako neki još uvijek misle, eventualno diskreditiralo svojim jasnim političkim stavom, pokapajući šansu da i u budućim društvenim strukturama zauzme odgovarajuću poziciju koja, kao što sigurno poneki i prijeđukuju, i ne mora biti zamišljena na temeljima X. sjednice CK SKH.

Kako se inače može šutke trpjeti oživljavanje i podržavanje unitarističkog koncepta Jugoslavije?

Zar je za borbu protiv takvog koncepta bila potrebna i moja prisutnost?

Ili možda još nečija?

Predsjedništvo SAH-e svojom informacijom od 13. VIII. ponešto i samo priznaje.

Evo na koji način:

Prigovara mi da svojim istupom u Hrvatskom tjedniku želim postići društveni uspjeh.

Znači da i samo Predsjedništvo predosjeća da bi se ovakvim istupom mogao postići uspjeh u javnosti, koja nestrljivo i žudno očekuje afirmaciju republičkih državnosti, provedbu ustavnih amandmana, ravnočravnost svih ambicija u višenacionalnoj zajednici i definitivnu pobjedu samoupravnog socijalizma.

Ako, dakle, svojom djelatnošću u takvoj društvenoj klimi postignem i najmanji društveni uspjeh, budite uvjereni, cijenjeni drugovi iz Predsjedništva SAH-e i ostalih struktura SAH-e (pa i onih za sada »nepostjećih«) da ću se zauvijek osjećati počasenim.

Duško Rakić

O RADU OGRANAKA

U stvari, to je tema koja se ne može iscrpiti. Ona se, uostalom, mijenja u vezi s izvršenim poslom, s političkom situacijom, s naraštajima koji pridolaze. Ima, međutim, jedno područje koje je u nas veoma zapušteno: to je područje »masovne kulture«; ne kulture za mase, jer je kultura uvijek jedna i jedinstvena, premda postoji i raste u nebrojnim slojevima — nego onoga što nazivamo »masovnim medijima kulture«. Ali i ovi su različiti i s različitim ulogama, a možda onome što ovdje zaokuplja našu pažnju taj naziv i ne pristaje. Jer s radijom, televizijom, kinematografijom i s novinama u nas je manje-više u redu: to su ne samo sredstva obavještavanja nego i kulturnog uzdizanja, i njih je naš razvoj socijalizma dovoljno razvio (premda ih nije uvijek u pravom smjeru usmjero), osim možda kinofikaciju!

I uopće, karakteristično je da je naš socijalistički razvoj od početka, a pogotovo od raskida sa staljinizmom, stimulirao razvoj »visoke kulture«; bilo je to djelovanje »slobodnog prostora« što ga je naša politička avangarda ostvarila; bile su tu i škole, masovno osnivane, i ustanove oživljene ili iznova ustanovljene, i danas ta naša nacionalna kultura postoji na razini i u opsegu kao nikada ranije u Hrvatskoj. Bez sumnje, bilo je to djelo kulturnih i prosvjetnih radnika samih, sazданo i akumulirano u toku nebrojnih »malih« akcija; ali samoupravni je socijalizam u korijenu tog kretanja i to je njegovo povijesno značenje u ovom sloju naše suvremene povijesti. — A Matica hrvatska? Ona je bila u jezgri tog kretanja s tisućama svojih »članova radnika«, s desecima časopisa i s nekoliko izdavačkih poduzeća ili pothvata širom zemlje. I što treba reći s tim u vezi? Treba reći da je Matica hrvatska time kompenzirala neke propuste i ispunila zaboravljene zadatke, i to u velikim razmjerima; upravo one na koje naš socijalizam (silom prilika ponešto ekonomistički orientiran) nije stigao ni da pomišlja; no točnije je reći: naše su socijalističke snage, upravo zbog ovog osjećanja slobode, preko Matice to i provodile, jer i te snage i čitavo ovo samoupravno kretanje može se promatrati i tumačiti jedino kao cjelina koja se razvija prema višim stupnjevima. Te su snage bile prisutne u Matici hrvatskoj, i bolje je stvari tako tumačiti, jer pojam »utjecaj« jest pojam koji nije toliko prikladan za kulturne ustanove i podsjeća nas na neugodnu praksu manipuliranja; one su u njoj i danas prisutne, ali ne da ruko-vode, nego da su-djeluju. Utjecaj je, naime, nametanje svoje svijesti a ograničavanje »one na licu mesta«, tj. u kulturnim ustanovama, a to danas nije ni moguće ni potrebno; i kad tog sudjelovanja u punoj mjeri ne bi bilo, kako bismo mogli objasniti ovaj rad ovako predan i širok, ove časopise ovako angažirane i progresivne? Značilo bi da je za taj rad i procvat netko drugi zaslužan.

Sigurno, prisutnost i su-djelovanje kulturnih radnika po regijama i manjim gradovima tako su (potencijalno govoriti) veliki i raznovrsni da njihovo značenje u izgradnji socijalizma dobiva novu dimenziju i daje ovome novu kvalitetu: stvaranje kulturnih vrijednosti i orientaciju prema tim vrijednostima. Mi smo, ovdje na Balkanu, naravno, još daleko od potrošačkog društva, ali smo u dodiru s njim i s njegovim mentalitetom i vrijednostima, a o surogatima (u igri, športu i glazbi) da i ne govorimo. Rad cjeline (zapravo trud u Marcuseovom smislu) obraćen je u golemoj mjeri stvaranju materijalnih vrijednosti, što je razumljivo; i ako to još nije socijalizam, to je svakako neophodna pretpostavka za nj. Ipak, jedna druga bitna pretpostavka ostala je u međuvremenu zapuštena: ni kulturni radnici ni prosvjetni (a zaboravili smo na golemu potencijalnu snagu školskih zbornica) nisu smogli ni snage ni razumijevanja, za one medije, žarišta zapravo, u kojima se spontano i »društveno« stvara kulturna svijest naroda; to su čitaonice i biblioteke.

Znamo ih iz naše prošlosti: one su bile mjesto sastanaka i pouka, medusobnih izmjena misli i informacija, ali ne onog pasivnog telekomunikacionog primanja, nego diskusionog i stvaračkog. Tu se raspravljaljalo, prihvatalo i odbijalo, a male su zajednice, mještanske i seoske, živjele oko njih. I knjiga se mogla izabrati i list i časopis. Radio-vijest ili ona s televizije ne može se birati. Može se ne slušati.

Bez sumnje, sredstva masovnih komunikacija nov su faktor obavještavanja, goleme snage i širine; ali ona su jednosmjerna i »etastička«. Njima raspolazi vrhunска središta moći. S njima se ne može raspravljati; prvo, zbog toga što »izražavaju« upravo ta središta moći, najčešće svemoćna, a zatim iz tehničkih razloga: ona su jednosmjerna i jednostrano komunikativna. Mogu, dakle, biti u najtežem smislu sredstva represije, što u svijetu uglavnom i jesu. Mogu biti sredstva i kulturnog dizanja, i političkog naravnog, i to velike i brze mobilizatorske djelotvornosti; to, naravno, ovisi o karakteru središta koja se njima služe, ali bez obzira na to, njihova jednosmjernost ne razvija su-djelovanje, nego pasivno promatranje, slušanje ili čitanje. A za kulturni život, za stvaranje aktivnog mentaliteta trebaju nam slobodna žarišta, dobrovoljno i demokratski konstituirana i vodenja. Naš etatizam nazvao je to posprorno i s omalovažavanjem:

prosvjetiteljstvo, i uzdajući se u automatskom ekonomskog rasta smetnuo je s nama da živimo na Balkanu, da urbanizacija ima svoje negativne popratne pojave i da, bez kulturne nadoknade, može dovesti do pustoši. Porast nepismenosti (i polupismenosti) dokazao je to. »Turistička svijest« u primorskom pojaku, lak prodor reeksportera, dio radničke klase i seljaštva u emigraciji, »nacionalna situacija« u Istri (bas tamo kamo Matica nije stigla) — to su posljedice ovog negativnog automatizma i pomanjkanja kulturne kompenzacije. A tim pojmom ne mislimo samo, a ni prvenstveno, na prosvjetu i stručnost, nego na onu sferu znanja i osjećanja koja transcendera civilizaciju, stvara svijest o pripadnosti (nacionalnoj, misionoj, socijalističkoj) i izgrađuje takšno postojanje.

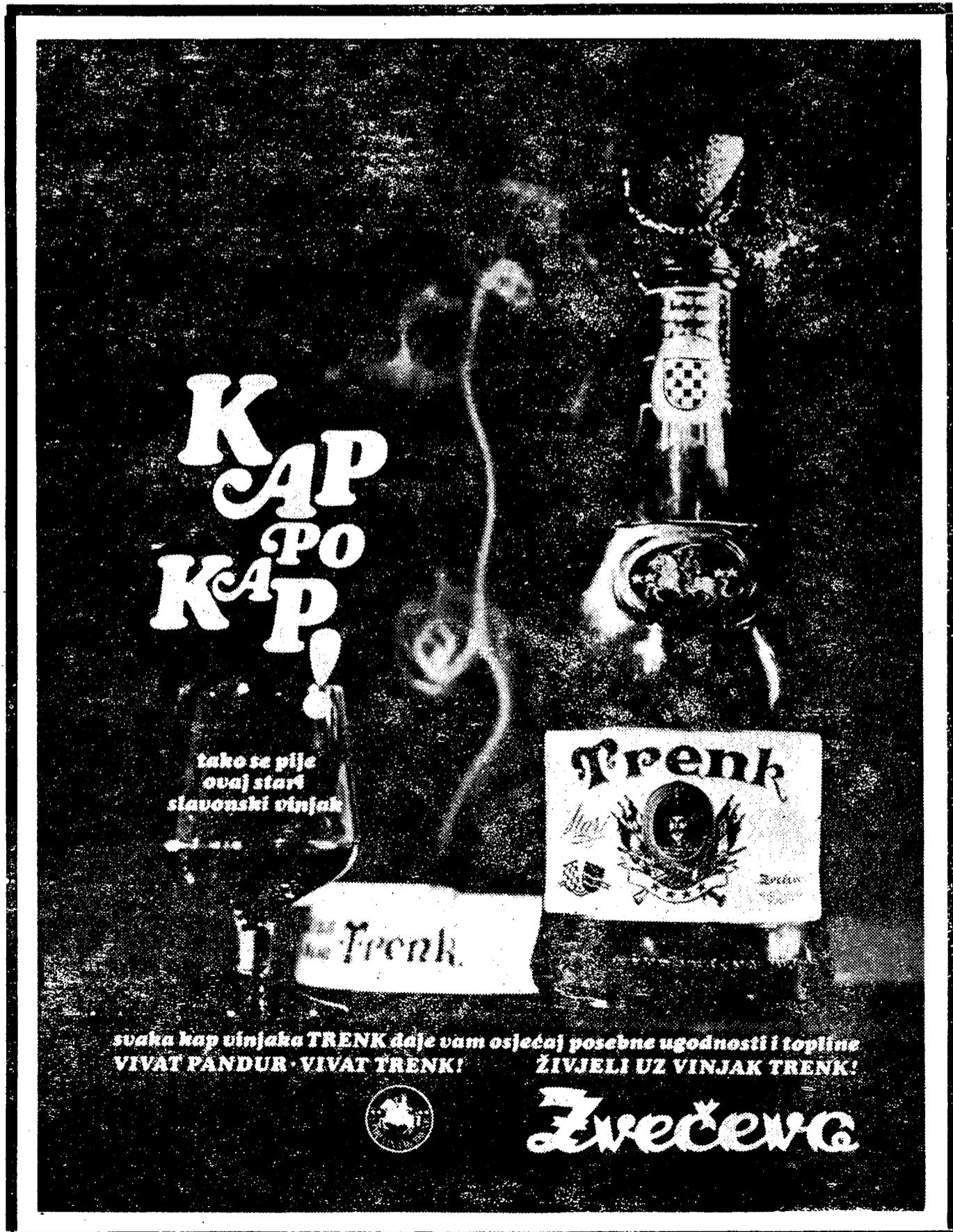
To, naravno, nisu minusi socijalizma »kao takvog«, nego jednog njegovog trenutka, zapravo popratne pojave, više ili manje objektivno ili subjektivno »uvjetovane«. Drugdje, na Istru i na Zapadu, očitovalo se su mnogo teže ili u drukčijim oblicima, a psihološko i moralno obzorje najčešće je skućeno ili posve zatvoreno. Ne treba dakle zaboraviti te opće koordinate unutar kojih živimo. U nas, međutim, prostori za kulturni rad širo su otvoreni; možda su ograničeni jedino materijalnim sredstvima i općim položajem kulturnih radnika samih. Samo, njihova subjektivna krvnja (recimo) time nije izbrisana. Ako je naša opća orientacija bila više okrenuta organiziranju društvenih i proizvodnih odnosa, kulturni i prosvjetni radnici trebali su po svojoj ulozi i iskustvu predvidjeti što će u našoj sredini — za odnose između nacija i za odnose prema socijalizmu — značiti ovo pomanjkanje »kulturne kompenzacije« u masama, te kako će i tzv. visoka kultura

ostati visjeti u zraku. Da, tu su i »zbornice«, prosvjetni i kulturni kolektivi, oslabljeni poslije rata u svom društvenom značenju i u svojoj funkciji — što je težak problem koji traži posebno razmatranje; ali oni su još uvijek tu, sve jači i samostalniji; i njima su u prvom redu i usmjerene ove riječi. Od njihove društvene, izvanškolske djelatnosti i zavisnosti, uglavnom, hoće li se čitaonice i biblioteke osnovati ili ne, i u kojoj mjeri.

Od te će djelatnosti ovisiti mnogo, ako računamo na dugu stazu. Bit će to naš trajan i duboko ukorijenjen doprinos socijalizmu i povijesti naših naroda uopće. Jer samo svjestan i kulturnar nadrasti će svaku isključivost i mržnju i znatiće se braniti od izobljeđenja. Pa što ako se i nadu »lokalne sile«, kakva mala redakcija ili slično, koja će takvu akciju napadati i kočiti? Inteligenčija ovog naroda treba da bude na razini situacije kakva ona već jest, zanravo iznad nje, iznad nepovjerenja i iznad svih nesporazuma, trenutačnih ili trajnih, svjesna svog posla za vjećnost koja je pred nama. Ni jednog koraka u desno! Naša je zemlja uvijek stradala kad je bila odgurnuta s glavnog pravca povijesti!

Na tom se pravcu, u smjeru kulturnog razvoja i progresivne misli, nalazi naš rad, beskrajno širok i plodan, naši časopisi i izdanja, kojih su težina i funkcija dovoljne da skrše sve otpore i odbiju klevete. Na tom pravcu nalazi se i potreba osnivanja knjižnica i čitaonica, bez kojih i časopisi i sve proizvedene vrijednosti ostaju bez pravog života, kao što bez njega ostaje svaka napredna socijalna i nacionalna misao.

Grgo Gamulin

IZ OGRANAKA

Nin

Osnivanje ogranačaka

U Ninu se 17. kolovoza 1971. sastao Inicijativni odbor za osnivanje Ogranka Matice hrvatske u tom starom južno-hrvatskom gradu i donio odluku da se Osnivačka skupština budućeg ogranka održi početkom listopada o. g.

Još ranije, početkom lipnja mjeseca, Inicijativni odbor je svim društveno-političkim organizacijama i kulturnim ustanovama općine Zadar razaslao dopis-obavijest o osnivanju ogranka Matice hrvatske u Ninu. Iz tog dokumenta prenosimo njegov programski dio:

1. sakupiti dovoljan broj članova radnika i predložiti Glavnem odboru Matice hrvatske u Zagrebu da ih prihvati;
  2. okupiti i učlaniti što veći broj članova suradnika i
  3. izvršiti sve pripreme za osnivačku skupštinku koja bi se održala 12. rujna 1971.
- U svome radu ogranku će se pridržavati člana 2. PRAVILA MATICE HRVATSKE, a sâm će težiti:
- da obogati kulturni i društveni život u ovom dijelu općine Zadar putem javnih predavanja, organiziranjem raznih govorova, kulturno-umjetničkih društava i pojedinaca, organiziranjem izložbi u toku ljetnih mjeseci...;
  - da poradi na osnivanju knjižnice i čitaonice u Ninu i susjednim mjestima i da osnuje pjevački i tamburaški zbor koji u Ninu imaju tradiciju, a koji su posljednjih godina u cijelosti zauzeli;
  - da okupi i učlaniti što veći broj članova suradnika;
  - da pokrene akciju prikupljanja sredstava za dostojno pohranjivanje vrijednog kulturnog blaga Nina (zlatno i srebro Nina);
  - da učini napor da se vrijedni kulturno-historijski spomenici čuvaju i učuvaju i da novi pronalasci ostaju u budućnosti u Ninu;
  - da za svoje akcije i aktivnosti dobije podršku i naših iseljenika rodom iz ovog dijela općine Zadar;
  - da radi na osiguravanju adekvatnog prostora za rad ogranka Matice hrvatske (bijša zgrada općine Nin koju sada drži i prisvaja Poljoprivredna zadruga u Ninu).

Posebno ćemo se založiti da budući ogrank Matice hrvatske u Ninu radi u duhu suvremenih pozitivnih kretanja u SR Hrvatskoj i Jugoslaviji i da svoj rad zasnova na preporodnom dogradju za Hrvatsku — X. sjednici CK SK Hrvatske.

Nadamo se da ćemo i kod vas naći na podršku i razumijevanje. INICIJATIVNI ODBOR: Ante Peša, s. r., Sime Ljubić, s. r., Božo Kera, s. r., Ivica Burela, s. r., Srećko Frka-Petešić, s. r.

L.

Kutina

»Voloderske jeseni«

Kako se vrijeme godišnjih odmora i ljetnih pažnika primaklo kraju, Upravni odbor Ogranka Matice hrvatske u Kutini — osnovan 26. lipnja 1971. godine — sastao se u četvrtak 26. kolovoza, da bi se članovi odbora dogovorili koliko i kako će Ogranak i njegove sekcije sudjelovati na ovogodišnjim, petim po redu »Voloderskim jesenima« koje se ove godine održavaju 18. i 19. rujna u istoimenom selu. Budući je još prošlogodišnja svecanost berbe u pitomom moslavackom kraju Voloderu »doživjela« rekordan posjet brojnih izletnika i gostiju iz raznih krajeva sjeverozapadne Hrvatske, organizatori ove turističko-privredne manifestacije odlučili su ovoj priredi, ove i sljedećim godinama, dati specifično moslavacko obilježje, što do sada nije bio slučaj. Ovakav ideju objeruće su prihvatali i članovi Ogranka Matice u Kutini. Tako je dogovoren da svoj dio programa na ovoj priredi budu dana literarna i likovna sekcija Ogranka. Sudionici sastanka složili su se odmah u početku da polazište za sudjelovanje ovih dviju sekcija na »Voloderskim jesenima« mora biti čvrsto zasnovano na tome da se najprije pokuša prikupiti nešto od narodnog blaga, a zatim da se saberu i neki radovi domaćih stvarača. Dakako, takva je konceptacija bila veoma dobra, jer će likovna sekcija Ogranka Matice hrvatske u Kutini za ovu priredbu pripremiti izložbu slikara amatera: Ane Vecko, Mije Kuzmića i Marije Sever. Svi radovi ovih likovnih stvarača-amatera tematski su vezani uz berbu grožđa i slikovite predjelje-moslavackog kraja, što će svakako dati posebnu draž ovoj izložbi. Literarna sekcija prihvatala je zadatku da od amatera stvarača prikupi i odabere najbolje prozne i poetske radove, a da te radove na svecanostima berbe u Voloderu čitaju sami amateri stvarači ili da ih čitaju članovi RKUD-a »Ivo Perković«, društvo koje ove godine slavi 25. obljetnicu svog rada.

Sastanku Ogranka Matice prisustvovalo je trinaestak članova Upravnog odbora, a kako zbog zauzetosti predsjednik Ogranka, akademski slikar Miroslav Šutej, nije mogao prisustvovati ovom dogovoru, sastanak je vodio Ivan Josipović, jedan od potpredsjednika ove važne kulturne institucije u našem gradu.

D. LONCAR

Osijek

Saopćenje

Predsjedništvo Ogranka Matice hrvatske u Osijeku u povodu viesti beogradskog »Politike« od 20. kolovoza o. g.

U povodu viesti koju je 26. VIII. o. g. donijela beogradска »Politika«, pod naslovom »Odbili da formiraju ogrank Matice hrvatske«, u kojoj se tvrdi da su tzv. »emisari Matice hrvatske iz Osijeka« pokušali u selima Zasavica i Hasići, na desnoj obali Save, SR BH, formirati ogrank Matice hrvatske, Predsjedništvo osječkog Ogranka MH održalo je 25. VIII. o. g. sjednicu na kojoj je razmatralo spomenutu vijest i izdalo slijedeće saopćenje:

Predsjedništvo, Upravni odbor i brojno članstvo Matice hrvatske u Osijeku ne samo da je iznenadila već i ogorčila vijest koju je donijela beogradска »Politika« od 20. kolovoza o. g. u kojoj se lazno i tendenciozno tvrdi kako su tzv. »emisari Matice hrvatske iz Osijeka« obilazili selu Zasavica i Hasići u SR BH, na desnoj obali Save, ali su tamo, tvrdi »Politika«, »energično odbili emisare Matice hrvatske iz Osijeka, koji su došli da formiraju pododbor Matice. U cilju istinotog obavještenja javnosti, Predsjedništvo Ogranka Matice hrvatske u Osijeku saopćava da nitko iz Upravnog odbora ovog Ogranka nije nikada, niti službeno niti neslužbeno, obilazio spomenuto selu, pa, prema tome, niti u njima pokušavao formirati ogrank Matice hrvatske.

Ukoliko je pak netko u tim selima i počeo formirati Matičine ogranke, to nikako nije moglo biti u ime osječkog Ogranka, niti sa znanjem i odobrenjem ovog Predsjedništva. Zbog toga deciderana izjava predsjednik Mjesne organizacije Socijalističkog saveza u selu Zasavica — Jure Stanića, u spomenutoj vijesti, pogoda i vrijeda brojno članstvo Matice hrvatske u Osijeku.

Predsjedništvo Ogranka Matice hrvatske u Osijeku, koji već punih jedanaest godina vrlo uspešno, djelotvorno i bez problema djeluje u Osijeku i Slavoniji, smatra da ovakve lažne, zlonamjerne i tendenciozne vijesti nikome ne koriste, već naprotiv, bezrazložno nanose štetu i krnje ugled kako ovom Ogranku, tako i Matici hrvatskoj.

**PREDsjedništvo
MATICE HRVATSKE
U OSIJEKU**

Gornja Stubica

Dvorac Oršić – izložbeni prostor posvećen Seljačkoj buni

Sredstvima Fonda za izgradnju spomen-objekata i proslavu 400. godišnjice seljačke bune potpuno se obnavlja dvorac Oršić

Do kraja ove godine trebaju prema ugovorima biti završeni radovi na potpunoj obnovi i uređenju bivšeg dvorca Oršić de Slavetić, kasnije prozvanog »Gupčev dom« u Samcima (Gornja Stubica). Fond za izgradnju spomen-objekata i proslavu 400. obljetnice seljačke bune 1573. — zaključio je ugovor o radovima s poduzećem »Graditelj« iz Krapine. Unatoč prilično povoljnim vremenskim prilikama tijekom ove godine, koje su omogućile kontinuirani rad na ovom objektu, opsežnost posla i neki specijalni radovi, vjerojatno će produžiti predviđeni rok za završetak rada, no to neće utjecati na samu proslavu.

vu i otkrivanje spomenika seljačkoj buni i Matiji Gupcu, koja je predviđena za jesen 1973. godine. Usporedo s obnovom dvorca priprema se i postava stalne izložbe o seljačkoj buni, što je povjereni akademski slikar Zorislav Dremetić-Hrčić iz Donje Stubice.

Potpuna restauracija dvorca vratiti će ovom arhitektonski iznimnom objektu stari sjaj i vrijednost. Dvorac je građen 1756. godine, za Krištofora grofa Oršića. Kad su posljednji vlasnici iz ove obitelji, dvije sestre: Ana i Stefanija, željele dvorac srušiti i prodati gradu, javile se seljaci-zadruge i kupile 1824. godine dvorac za 100.000 dinara. Donevdavno ovđe je bila smještena osnovna škola. Sada je dvorac u vlasništvu Fonda i u njemu će se uz izložbu o seljačkoj buni urediti i ugostiteljsko-turistički prostor.

Radovi na obnovi dvorca, u vrijednosti od 2.800.000 dinara, obuhvaćaju kompletan obnovu krovista, limarije, drvenarije (prozori, vrata), popravak unutrašnjih i vanjskih fasada, elektrifikaciju, vodovod, novi parket (original mozaik), grijanje i drugo. Posebno je stručan zahvat obnova freski, kanelura i stupova.

Ovim radovima dvorac Oršić i njegov neposredni okoliš, s posebnim hortikulturnim rješenjima, dobit će konačno svoj prvobitni oblik i novi sadržaj. Postava i otvorene izložbe o seljačkoj buni u cijelom prvom katu zgrade bit će svojevrstan doprinos jubilarnoj proslavi 400. obljetnice seljačke bune. Pred ovim dvorcem nalazi se brežuljak na kojem će se postaviti spomenik posvećen seljačkoj buni i njenom legendarnom vodi Matiji Gupcu, a izrađuje ga hrvatski kipar Antun Augustinić.

T. S.

KRATKE VIJESTI

Zagreb

Spomen-ploča Stjepanu Radiću

Na pročelju kuće u Hercegovačkoj ulici br. 131 Odbor za kulturu Predsjedništva Saveza studenata Hrvatske podigao je ploču u spomen Stjepanu Radiću (ploča je izrađena u crnom mramoru u radio-nici arh. Lovre Bilinića, a izradio ju je klesar S. Očić prema umjetničkom rješenju studenata Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu kipara René-a Hollósa).

U toj kući Radić je proveo zadnjih pet godina svoga života, a u njoj je i umro 8. kolovoza 1928., četrdeset dana pošto je na njega izvršen atentat u beogradskoj Narodnoj skupštini. Svečano otkrivanje ploče bilo je predviđeno za 8. kolovoza o. g., na dan njegove smrti. Bio je predviđen i nastup seljačkih pjevačkih društava iz Trebarjeva Desnog, Buševca, Markuševca, Gračana i Sesnika, te kratki prigodni govor. No, Sekretarijat javne sigurnosti Zagreba svojim rješenjem 6. kolovoza o. g. zabranio je održavanje javnog skupa u povodu otkrivanja spomen-ploče, jer se — kako piše u rješenju — »osnovano očekuje da će na javnom skupu biti poremećen javni red i mir«, te da će se održavanjem tog skupa onemogućiti — »normalan javni saobraćaj«. Stoga je izostala predviđena svečanost, o čemu su gradani bili obaviješteni slijedećim saopćenjem:

»Dragi građani!

Ispričavamo se što ne možemo danas održati najavljenu svečanost. Molimo vas da shvatite poteskoće u kojima smo se zatekli te da šutnjom i dostojarstveno primite ovaj čin bez svečanosti.

Zahvaljujemo na razumijevanju. — PSSH, Odbor za kulturu. —

KRESIMIR MARTINEC

U povodu održavanja godišnje skupštine Zavičajnog kluba studenata općine Ljubuški 16. 8. 1971. godine, na reakcije društveno-političke javnosti i reagiranja dnevnog tiska na moj govor na toj skupštini, primoran sam objelodaniti nekoliko argumenata koji su u krivotvorenim prezentirani javnosti.

Neophodno je istaknuti da je godišnju skupštinu studenata organizirao Općinski komitet Saveza omladine Ljubuški, a ne, kako je to dnevni tisk donio, Ante Paradžik, i njegovi emisari po Hercegovini. Nadalje, na skupštini sam pozvan kao predsjednik Kluba studenata Herce-

govine, a ne u svojstvu predsjednika Saveza studenata Hrvatske, što bi tisak pod svaku cijenu htio pokazati. Obraćajući se skupštini naglasio sam da govorim kao sin rodнog kraja — Hercegovine, a ne kao predsjednik Saveza studenata Hrvatske, dok dnevni tisk uporno naglašava moju nazočnost na skupštini u Ljubuškom upravo kao predsjednika SSH. Akcent svog izlaganja stavio sam, u smislu dnevnog reda, na ekonomске probleme općine Ljubuški. Moja je diskusija bila konkretna, konstruktivna i primjena s odobravanjem nazočnih. Evidentno je u vjerodostojno da negativno nisu reagirali ni nazočni predstavnici i rukovodci općine Ljubuški. Takoder je, istine radi, potrebno naglasiti da su nazočni rukovodci općine Ljubuški istakli da je skupština sadržajna i korisna i da bi ovake skupštine bilo potrebno češće održavati tijekom godine.

Sada se se zapravo postavlja kome je bilo potrebno da poslije ovakog tijeka skupštine Zavičajnog kluba studenata općine Ljubuški saziva međuopćinske konferencije SK i Socijalističkog saveza i u dnevnom tisku montira politički problem nesagleđivih dimenzija i posljedica. I zatim, pitam se ogorčen, ponovno, kome je bilo potrebno da na mene osobno i na moje kolege diskutante, inače studente Hrvatskog sveučilišta, bací takve monstruozne laži i klevete kvalificirajući nas (Oslobodenje, Sveti, Borba, Vjesnik, Večernji list, Nin, Komunist itd.): nacionalisti, ekstremni nacionalisti, nacional-separatisti, šovinisti, klerikalci, sijači razdora i sumnji, podrijevi, razbijači bratstva i jedinstva, neprijatelj pod plastirom borbe za hrvatsvo, emisari razdora, šovinisti ovog ljeta koji su paktirali s neprijateljem svih boja, antisocijalisti, antikomunisti, kontrarevolucionari... U ovom obavještenju javnosti o stvarnom stanju dogadaju u Ljubuškom i u ovome dijelu Hercegovine u povodu održavanja skupštine Zavičajnog kluba studenata općine Ljubuški i svom skromnom doprinisu diskusiji — ne mogu pogoditi sve političke institucije, laži i klevete, niti mogu prenijeti političku intonaciju kojom odiše treća stranica »Oslobodenja« od 20. 8. 1971. godine i članak u »Svetiju« od 27. 8. 1971. godine, koji su inspirirani od jednog te istog novinara. Spomenuti brojevi »Oslobodenja« i »Svetjete« donose, citiram: »... Paradžik, Slišković i Grančić i njihovi sljedbenici izbacuju otrvane streljice...«, zatim: »... Zbog toga nije ni čudo što se ekstremno nastrojeni studenti sve češće povezuju s klerikalima i drugim neprijateljima inauguirane politike Saveza komunista Jugoslavije...«, i dalje: da je osobno, Ante Paradžik, upotrebljavam podatke...« iz političkog podzemlja...«, te da se takvim svojim smišljenim i organiziranim djelovanjem nastojim direktno suprotstaviti politici SKJ SK BiH i SKH. Želim ovom prilikom konstatirati samo to, kao čovjek i kao građanin, da su ovake metode rada u tisku u našoj samoupravnoj praksi meni dosad bile nepoznate, neuobičajene i strane svakom socijalističkom i komunističkom moralu i načinu ophodenja.

Ovake metode nisu metode istinitog informiranja javnosti o našoj društveno-političkoj zbilji. Sva ova kompromitacija našeg dnevnog tiska, potekla od pojedinih društveno-političkih radnika i pojedinih novinara, ne bi bila vrijedna tolike pozornosti naše javnosti da u pozadini ovakog javnog rada nije smišljeno političko djelovanje, kojemu je cilj da okajla narod ovog kraja Hercegovine, da stvarno naruši bratstvo i jedinstvo, da nepotrebno uznemirava građane SFRJ i onemogući nastojanje naših mladih, posebno studenata, u provođenju u djelu programa SKJ, programa društveno-političke reforme i nedavno usvojenih amandmana u SFRJ, SR BiH, SR Hrvatskoj.

ANTE PARADŽIK

Ponukan pisanjem dnevnog tiska npr., »Oslobodenja«, »Večernjih novina«, »Vjesnika«, »Večernjeg lista«, »Svetjete«, »Borbë« i »Svetjete«, o navodnom »nacionalističkom i šovinističkom istupu grupe studenata koji studiraju na visokoškolskim institucijama u Socijalistič

karte na stol

PITANJA

IZVRSNOM VIJECU SABORA SR HRVATSKE

Opseg požara koji se pojavljuju na hrvatskom dijelu jadranske obale i otocja sigurno dobiva, pa i prerašta, dimenzije elementarnih prirodnih i društvenih katastrofa. Učestalost i intenzitet požara nedvojbeno upućuju na zaključak da nehajnost i slučajnost nisu više u pitanju. Javnost, a osobito hrvatsku, živo zanima da se krivci ove katastrofe što prije otkriju. Ujedno, javnost se pita, zašto se nije sazvala hitna sjednica republičke vlade — kao što se to čini u cijelom svijetu?

p. s.
Upravo ovih dana bili smo svjedoci nenadanog prekida godišnjeg odmora kanadskog premijera P. E. Trudeaua zbog monetarnih nestabilnosti; isto tako bili smo i svjedoci podnošenja ostavki u japanskoj vladi zbog jednog avionskog sudara.

Javnost zanima koji je član republičke vlade prekinuo godišnji odmor ili podnio ostavku zbog gotovo 40 posto izgorjelih crnogoričnih šuma i velikih površina maslinika i vinograda na hrvatskoj obali i otocima?

**Drugu ANTUNU
TKALCU,
sekretaru
međuopćinske
konferencije
SK Bjelovar**

U nedavnom razgovoru s urednikom »Bjelovarskog lista« govorili ste o političkim (i kulturnim) prilikama u Bjelovaru. Iznijeli ste i nekoliko ocjena o radu Matice hrvatske. Neobrazloženi napadaji na ovu kulturnu ustanovu danas su na dnevnom redu, pa ste se i Vi pozurili da im dodate svoj prilog. Među ostalim, izrekli ste i slijedeću tvrdnju: SVOJE MJESTO U MATICI NALAZE ONI KOJI GA DO SADA NISU NAŠLI U DRUŠTVU.

Osjećate li Vi, druže Tkalec, da je to teška uvreda za gotovo tisuću članova Matice hrvatske u Bjelovaru, među kojima djeluje i znatan broj poznatih javnih, kulturnih i društvenih radnika, članova Saveza komunista, Socijalističkog saveza itd. Iako to, po Vašem mišljenju, ima osigurano »mjesto u društvu«, koje članovi Matice hrvatske ne mogu imati?

**Predsjedniku
Općinskog
komiteta SK
u Vinkovcima**

Dopisnik »Borbe« iz Vinkovaca D. Jovanić, u članku »Ekstremisti na seoskim vašarima« — piše o sjednici OK SK u Vinkovcima, dakle, komi-

teta kojem predsjedavate, te između ostalog navodi:

»Zaključeno je u buduće nitko ne bi mogao javno nastupati bez prethodnog dogovora s društveno-političkim organizacijama, za što će biti odgovorni komunisti u organizacijama na području gdje nastupaju.«

Molimo Vas, druže predsjedniče, da nam odgovorite: je li dopisnik »Borbe« doista autentično izrazio Vaše poimanje gradanskih sloboda i funkcije članova Saveza komunista u našem društvu?

**Auto-cesta
Zagreb – Split?**

Za javnost gotovo u tišini sastali su se nedavno utemeljitelji ceste Beograd — Bar, predstavnici poduzeća i udruženja za ceste, profesori fakulteta, projektanti. Izgradnja bi mogla početi već 1973., jer je na sastanku dano »naredenje« za izradu studija i dokumentacije.

Ova vijest stigla je u vrijeme kad u Hrvatskoj vlada zbumjenost i razočaranje, jer 27. srpnja nije došlo do najavljenog otvorenja radova na auto-cesti Zagreb — Split. Razlozi za to javnosti nisu poznati. Službenog objašnjenja nema.

Zato postavljamo pitanje Konzorciju za izgradnju auto-reste Zagreb — Split: zašto nisu počeli radovi na izgradnji ceste Zagreb — Split?

S kim si – onakav si

U rubrici »Oko« pod naslovom »Za mediokritete« u »Vjesniku« smo 27. kolovoza pročitali: »Hrvatski tjednik« objavljuje pismo IVANA N. PERUNIĆA redakciji »Hrvatskog tjednika« u kojem, među ostalim piše:

»Čitajući posljednje brojeve vašeg lista imam utisak da isti poprima sve više karakter bivšeg »Hrvatskog književnog lista«. Upravo zbog toga, sve me više obuzima strah, da će isti doživjeti njegovu sudbinu. Meni se čini da vaš list iz broja u broj postaje jedan od najzatrovanih i najgavnjivih listova koji izlazi u našoj SR Hrvatskoj. Već iz prvih redaka ovoga lista uvjerit ćete se da sam duboko razočaran njegovom tematikom i raspoloženjem redakcije da prima i objavljuje pojedine članke, koji imaju izrazito šovinističku boju. Zar je potrebno da list takve namjene, kao to je vaš, prima i objavljuje sastave koji očito imaju namjeru da pojačavaju klerikalne i nacionalističke strasti. Što je u vašem listu potrebno tiskati vapaj okorjelih nacionalista i šovinista za sudbinom spomenika banu Jelačiću? Mislim da je o tom spomeniku narod poslje narodne revolucije rekao svoju završnu riječ jednom zauvijek,

... ističem da se kao Hrvat i intelektualac skoro uvijek zastidim kad god pročitam »Hrvatski tjednik«. Taj list zapravo i nije ništa drugo već list za čaršijske i nacionalističke ambicije, u kojem razni mediokriteti optužuju sve ono što je časno, miroljubivo i jugoslavensko.«

Ponajprije: u br. 19. »Hrvatskog tjednika« među pismima čitatelja, objavili smo i pismo Ivana N. Perunića: ne oklijevamo, nai, objavljivati i radikalno kritičke sude o sebi — što se ponekoj drugarskoj redakciji ni slučajno ne bi moglo dogoditi. Nadalje: prepisujuci iz »Hrvatskog tjednika« negativni sud o »Hrvatskom tjedniku« budnomo je »Vjesnikovu« oku »promakao« ovaj ulomak iz pisma Ivana N. Perunića: »Da napomenem još i to, ja bih se veoma obradovao kada bi »Hrvatski tjednik« promjenio svoje ime. Recimo, kada bi se zvao samo »Tjednik«. Mislim da bi svakom našem državljaninu bilo jasno, kada ga uzme u ruke i vidi da je štampan u Zagrebu, da je u neku ruku jugoslavenski i hrvatski. Zapravo jugoslavenski, jer je Zagreb u Jugoslaviji, a hrvatski jer je Zagreb glavni grad SR Hrvatske. Cemu naziv: »Hrvatski list«, »Hrvatski tjednik«, »Hrvatsko sveučilište«, »Hrvatsko kazalište« itd.«

Podsjećamo čitatelje na ovaj ulomak e da bi to bilo sasvim jasno: kome to »Vjesnik« odobrava i odobravajući, s kime se, u ovome slučaju, poistovjećuje.

IZ »PRESS-BIRO«-a

Poštovani druže uredniče,

U broju 17. »Hrvatskog tjednika« od 13. kolovoza 1971. na zadnjoj strani netočno je i veoma grubo interpretirano otkazivanje preplate na Vaš list od strane Press-biroa Akcionog odbora za upis zajma u Splitu. Stoga Vas molim, da u cilju točnog obavještavanja javnosti, tiskate kratak odgovor koji Vam dostavljam u prilogu.

S poštovanjem

ZA PRESS BIRO
Vjekoslav Krsnik

U vezi s napisom u broju 17. »Hrvatskog tjednika« molim Vas da objavite slijedeće: U akciji upisa zajma za gradnju auto-reste Split — Zagreb sudjelovalo je i Press biro u Splitu, koji je izdavao bilten s informacijama o upisu zajma. Biro se svojevremeno preplatilo na više novina kako bi mogao pratiti u kojoj se mjeri koriste materijali objavljeni u biltenima.

Nakon što je u Splitu i jednom dijelu Dalmacije zajam upisan, a predviđeni iznos i obilno premašen, akcija upisa je prenijeta u druge sredine i inozemstvo. Stoga je i

Press biro u Splitu prestao izdavati bilten, a na taj način ugasila se i njegova funkcija. Naravno da je onda otkazana i preplata na sve listove. Istoga dana upućeni su istovjetni dopisi administracijama slijedećih listova: »Vjesniku«, »Slobodnoj Dalmaciji«, »Večernjem vjesniku«, »Borbici«, »Politici«, »VUS-u«, »Arenici«, »Oslobodenju«, »Ekonomskoj politici«, »Narodnom listu«, »Večernjim novostima«, »Ninu«, »Privrednom pregledu«, »Privrednom vjesniku«, »Dubrovačkom vjesniku«, »Večernjim novinama« i »Hrvatskom tjedniku«.

Razlog otkazivanja preplate je, dakle, veoma prost: Press biro u Splitu više ne postoji, tu sada nema nikoga. Zbog toga nam je veoma žao što je netočna i jedna krajnje gruba interpretacija naša mesta u Vašem listu. Zamislite da kakve bi apsurdne pomici mogao doći zlonamjernik: da je »Hrvatski tjednik« pisao o cesti Zagreb — Split — koja je toliko značajna i za narod dragocijena da je na srcu svima nama — zbog tamo neke preplate.

ZA PRESS BIRO
Vjekoslav Krsnik

1. U dopisu kojim je »Press biro« otkazao preplatu na Hrvatski tjednik nije bilo ni jedne jedine riječi o razlozima otkaza. Prema tome, nije »krajnje gruba« naša interpretacija otkazivanja, nego način na koji je do njega došlo: bez navođenja razloga. Takav postupak ne može se primiti kao znak dobre volje, pa naša interpretacija nije ni »neistinita«, nego je, s obzirom na okolnosti, neizbjegljiva.

2. Potpuno je nepotrebna briga »Press biro« za »apsurdne pomici« naših čitatelja: oni se ne bave takvim — »krajnjim grubim« — pokusajima ispravljanja vlasitih grešaka preko podvala drugima; najmanje kad su u pitanju tako značajni potvrdi, kao što je cesta Zagreb — Split.

Red veličina

U SAD se ocjenjuje da je deficit platne bilance SAD u prvom polugodištu ove godine narastao do neslučenih razmjera i došao je do rekord vrijedan za vrijenja.

U privredi SAD ostvaren je u 1970. godini prihod 1.000 milijardi dolara. Platni deficit do kraja lipnja 1971. iznosio je 10 milijardi dolara.

Naša je privreda u 1970. godini ostvarila ukupan prihod od 35 milijardi SAD \$ (računajući po prošlogodišnjem tečaju 1 SAD \$ = 12,50 dinara), a robni deficit jugoslavenske privrede u prvih šest mjeseci ove godine dostigao je gotovo milijardu dolara.

Iz ovog reda veličina proizlazi da je naš polugodišnji robni deficit gotovo trostruk u odnosu na američki platni deficit — usporede li se prihodi naše i američke privrede u prošloj godini.

Zbog američkog platnog deficit trese se svijet. Mi se, međutim, ne uzrujavamo. A i zašto bismo, kad je naš robni deficit relativno trostruk — pa nikome ništa.

**Što misli
dr. Vladimir
Bakarić**

Pod tim naslovom pročitali smo u Politici od 27. kolovoza: »Zamjenik sekretara opštinskog komiteta SK u Đakovu Dragutin Jurić rekao je da su se u diskusijama sa studentima čule primjedbe na deo izlaganja doktora Vladimira Bakarića u njegovom intervjuu za zagrebačku televiziju, dodavši pri tome da i kod nekih članova komiteta SK Đakovo vlada mišljenje da se drug Bakarić nije dorekao u nekim svojim mislima u pogledu državnosti SR Hrvatske, ali da je u Izvršnom komitetu CK SKH dato obrazloženje da će ove jeseni doktor Vladimir Bakarić iznjeti dopune svojih misli o tom pitanju — javlja Tanjug.«

